

Fekete János

MARVIN

Amana, Budapest, 1993.

TARTALOM

Bevezető helyett

I.

Számháború

II.

Az én bőrömre megy!

III.

Válaszúton

IV.

A túlpart szele

V.

Szalmaszál

VI.

Szököm

VII.

Lebukva

VIII.

Provokáció

IX.

Topolya

X.

Csendőrbravúr

XI.

Pirkadat

XII.

Fuldokló szabadság

Bevezető helyett

Ugyan mit szólnának, az elvtársak, ha meglátnának ebben a taxiban? Vasárnap reggel, a mégcsak nem is mozgalmi megbízatásban, csak úgy magánszorgalomból hajrázva át a városon? És éppen most, amikor megkérdőjeleztek? Igaz, nem a munkakörömhöz járó taxi-jegyeimet használom, de hát ez odakintről aligha látszik. Végére jogom van hozzá, ugyanúgy, mint akármelyik állampolgárnak, akinek telik rá, s azt aztán végképp nem lehet rámfogni, hogy valami fényesen érezném magam. Egy temetés már csak elég jogcím! A kialvatlan-ságomról nem is beszélve...

- És hallani sem akarok rólad! A nyavalygásaidról meg főleg! - sziszegte a képembe Fúria doktornőm, s csak úgy kapkodta magára szanaszét gönceit. Én meg? Fülig süppedtem az összetört párnába, a halál-merevség ősi önvédelem. Se látni, se hallani, de őt se akartam többé. Kész. Régi lakásunk e társbérleti maradványa többé nem otthonom. Ami szerelem volt - talán -, nemcsak szétfoszlott a cihában, de már-már iszonyattá vált. Maga a halál ez az ólmos, pesti szürkület. Hol a Holdon van ez a Ráday utca egyáltalán, ahol most a legkisebb moccanás rakéta-robaj s minden szónak borotva-éle van? Egyébként is, beletenyereztem már éppen eléggé.

- És az órát is visszaveszem tőled, egyszer mindenkorra! - rázta azokat a nemrég még filigrán öklöket behúzott nyakam s az orrom előtt. Tüsszenteni sem mertem. A Vali nevű tornádó előbb a nadrágomat egyengető széket borította föl, aztán - hoppla hopp! - már az asztal tetején táncolt. Csörömpölve loccsant a víz a pohárból, diribdarabra szakadt a Szabad Nép, drága könyveim pedig röpdülni tanultak s némelyiknek a fal adta a másik, poros pofont.

- A Marvint, azt hagyd - nyüsztettem föl, félkönyékre merészkedve -, az családi ereklje.

- A kutyáknak, azoknak kell a te híres Marvinod, tudod? - csattant a válasz. - Azt keresem, amelyiket tőlem kicsaltál. Hová a fészkes fenébe tetted?!

- Valahol ott van - nyögdécseltem, meg hogy: nyugi! De ezt inkább csak gondolatban. - Vagy az íróasztalfiókban. Holnap, vagyis ha megvirrad. Jaj, ez nehéz nap lesz, de azért ennyire még bízhatok bennem. Visszaadom, biztosan visszaadom.

- Holnap?! - sikoltott a képembe, fölibém magasodva. Keserűségbe áztatott kötélzava ugyancsak belém mart. - Ideje végre tudomásul vened, te szarházi, hogy a bizalmam megvontam tőled, egyszer s mindenkorra! Tisztelt Elvtárs-Úr! - csattogott volna tovább, de a mondat közepén hirtelen lefékezett, csak úgy porzott. - Kettőnk számára ez az időhatározó többé semmit sem jelent. Exit. Érted? Nekünk nincsen közös holnapunk.

A suttogóra fogott bűgő hangot, amit máskor kifejezetten szexisnek találtam, most a hisztinél is nehezebben bírtam. Legszívesebben teljesen bedugaszoltam volna előle a párnával már eltompított fülem s agyam. Szerencsére a bevágott ajtó pontot tett az i-re. Végre fellélegezhettem.

A rám szakadt űrt valahogy ki kellett töltenem. Villanyt gyújtottam. Talpra segítettem az ártatlan széket. Megtiport nadrágomat gépiesen újra élibe hajtogattam. A pohárszilánkokat az újságpapírra a tenyeremmel söpörtem rá. Elég nagy marhaság, egyikük beleállt a bőrömbe. Éppensok hogy kibuggyant a vérem, de az a duzzadó piros csepp most szinte jólesett. Aztán a vizet is feltöröltem, a könyveim is összeszededgettem, meg-megsimogatva a nyomorultakat. Eric Knight műve, a Légy hű magadhoz! a gerincénél hasadt ketté. Majd megragasztom, gondoltam báván, mert még nem adtam föl minden reményt.

Veszekedtünk mi korábban is. Valinak - különösen amióta dr.-ként a klinikára került - könnyen fölforrt az agyvíze. Tulajdonképpen megszoktam az ilyesmit, habár nem rohant el így még soha. Szerencsés kabala-jel, gondoltam: a lepkeként szétterült párttörténeti füzet lapjai alatt sértetlenül rátaláltam karóráimra. Hiánytalanul megvolt mind a kettő. Az is, amelyikért Vali cirkuszt az imént: a római számkörben mégcsak egy hamis márkanévre sem telt a megkopott fekete téglalapon; és a másik, az a nagy kerek Marvin karóra is, amit nemhiába féltek, hiszen ez az egyetlen örökségem apámtól; apjától kapta ő is, és csak a végső búcsúzásakor, a műtétje előtti napon bízta rám.

Ott volt hát mind a kettő, mintha mi sem történt volna. Emez egymásba illeszkedő fém ízeckéibe kapaszkodott, amelyekről ki tudja, hány tulajdonos csuklója hántolta le az eredeti krómbevonatot. A Marvin karóra szíja meg apám verítékétől volt pállott (áldott legyen az emlékezete! - honnan ez a furcsa, rituális fohász?); a szíj befűzős hegye azonban egy kicsit kifoszlott és felkunkorodott, mintha éppen figyelmeztetni akarna valamire.

Először a tekintetemmel akartam végigsimítani rajtuk, mint harcos a fegyverzetén, amire az életét bízta, mert igencsak nehéznek ígérkezett ez a kurva vasárnap. Éreztem, mindkét vekke-re nagy szüksége lesz a lelkemnek. Pedig a két óra fölcsatolását - egyet a jobbra, egyet a balra - alig néhány napja gyakoroltam csak. Az meg sem fordult a fejemben, hogy valamelyik órához netán nincsen jogom. Apám örökhagyó szava ugyanis még a fülemben csengett, és ezt bátyám riasztó képzete sem kérdőjelezhetette meg. Ahogy Vali iménti pörlekedése is álommá halványult már, amikor az ablak szúette fakeretében világosodni kezdett. Valami furcsát éreztem anélkül, hogy okát tudtam volna adni. Föltéptem hát az ablakot, hadd vágjon be a hajnali frissesség, az őszi eső fanyar illata.

Pillanatról pillanatra sápadt az asztali lámpa sárga fénye, a kinti konkurenciával persze hogy nem bírta a versenyt; a bútoroknak és az asztalon heverő tárgyaknak fokozatosan megváltozott az árnyéka és a jelentősége, mintha egy új üzenetet kellett volna közvetíteniük. Ekkor vettem észre, hogy a Marvin - jaj, megállt. A másik azonban szorgalmasan ketyegett helyette is, stréberségében talán a virradatot is magához igazította volna.

A Marvinon még mindig csak öt óra volt, mint akkor, amikor a világom szétrobbant. Némáságában mementót kiáltott a tornádóra, amely kivi harzolt tőlem; áruló jel, titkot rögzítő fekete doboz.

Szerencsére csak meg kellett ráznom, s beindult újra. Gondosan a másikhoz igazítottam; nagyobb bajom sose legyen! Elhagyott egy nő; vagy visszajön, vagy se. Csinos és kedves volt? Semmi különös. Vele háltam és eszméltem negyvenöt óta, hét éven át? Hát aztán. Mással is megesett ilyesmi, a Föld ettől még gömbölyű és forog tovább. Ha nem jön vissza, az is csak haszon. Legalább nem kell magyarázkodnom majd a temetésen, és Valit sem kell bemutatnom senkinek, nem igaz?

Az istenit ennek a rohadt világnak! Ezt az egyszeri ceremónia előtti éjszakát én a megtisztulásnak és a gyónásnak szántam, számvetésnek és feltámadásnak, a szerelmi gyönyörűség fortisszimójának. Ki tehet róla, hogy nő ezt nem érheti föl? Hogy Valinak egészen másra lett volna szüksége? Hiába, az ember csak a maga kárán tanul.

- Gombház, sej, egy ha leszakad... - vigasztalt a nótájával és simogató kezével az én drága Nyuszim, valamikor régen - tán tizennégyéves lehettem -, amikor az első szerelmi csalódásom ért. Az a szimat-orrú kis szürke szem átpártolt egy három évvel idősebb gimnazistához, ahhoz a kész férfihoz, hogy én egy egész esős éjszakát át kellett csatangoljak keservemben. Dehát az én Nyuszim eleve megértő léleknek született, bár a világ szinte mindig csak pofozta. Mamácskája negyven is elmúlt, amikor megszülte szegénykét, utolsó sóhajával, az élete árán; apja

meg (bánatában?) elkódorgott Amerikába, így hát a nénikéjénél nevelkedett, kegyelem-kenyér... De ez a határtalan jóság már régesrég nincs sehol - azt se tudom, hová lett; szétporladt az időben, akárcsak a félig elbontott, Romániához meg ahhoz a kiejthetetlen nevű faluhoz csatolt, erdélyi Sodrincs, apai nagyapámék elgazosodott sírjával együtt, ahogy ködbe vész minden, ami szép volt: egész, valahai gyermek-korom.

Úristen! A mai napon kell pontot tennem Apa történetére is - az utolsó elszakadt szál -; huszonöt évesen, íme teljesen árva lettem. Árva fiúka - mondogatom, tercelve a motor zümmögésére -, mert ha valaki, én aztán szívből sajnálom magam.

A taxi motorja tényleg egykedvűen zümmög. Már ahogy illik ezen a néptelen utcán, az ázottan fénylő aszfalton. Én a pilóta mellett, hátradőlve, a kocsit szinte együtt vezetjük, s mindig a sínek mentén. A megelőzött villamosok ütközőjén ilyen-olyan koszorú-karikák. A házak? Érdekes, mind kisebbre töpörödnek, aztán fokról fokra ritkulnak. Kopár, tenyérynyi kertek, drótról csepegő ágyneműk, fuldokló rőzse- és szemét kupacok. Ez már a külváros, stafétáznak a pestkörnyéki kormos kémények, s a lélegzetre települ a füstköd. A kilométeres cement- és deszkapalánkon embernői mészbetűk: Éljen Rákosi, Éljen a Párt. Valin csak az a vékony ballon volt, biztos bőrig ázott, mire Francstadtból Erzsébetre, a szüleikhez kiért. Dehát ki tehet róla, hogy megbolondult?

A szemerkélő őszi esőben a kocsi ablaktörlő lapátjai meg-meglódulnak. Hidra kanyarodunk. A duzzadt Rákos-patak hovatovább folyónak képzelet magát. A töltés kavicsos koronája alig magasodik a piszkos-szürke, kavargó lé fölé. A kanyarból még visszaneézhetek. A híd lábánál egy elsodort fatörzs pörög-forog gyorsuló iramban. Örvény a Rákos-patakban? A démoni, mélybe rántó erők jelképe - gyerekkorom kísérlete. Tenyerem hessentőn szemem elé kapom. Óráim és szívem versenyt ketyegnek, valósággal megszédülök: az a sodródó, pördülő rönk, akár a kerekeskút leszaladó vödre, az emlékek egész sorát oldja el, s én csörömpölök.

Négyéves vagyok, vagy még annyi sem. Szagok és illatok orgiája - Sodrincs. Sodrincsi nyár. A pogácsa-szagú gömböc nagymami meg horgas, pödört bajszerű nagyapám, a ki tudja hol sárguló, régi fotó egymásbakapaszkodó, évődő sziluettje váratlanul megelevenedik. Az ezerfiókos, hús szatócsbolt keleti fűszerei a mindenség titkait idézik újra, s a falu határa az Óperenciás Tenger ismét.

- Gyerők, vigyázz! De délre itthon légy ám! - hallom nagyapám öblös tónusát s látom a torony-csuklóján azt a nevezetes Marvint, amihez az egész világ igazodik. Az én dolgom, hogy a Sodrincs-patakra figyelmezzek. Hiszen azt teszem éppen. Papírhajót eregetek itt, a nagy fűzfa gyökerén guggolva; a loboncos fa akár egy égig érő sátor. Eleinte csak löködöm, terelgetem hajómat a tenyeremmel, aztán a szél elkapja, elragadja a kavicsokat tükröző sekélyesről; ujjongok s lélekben hajómmal röpdülök. De jaj, a könnyű kis jószágot valami ismeretlen erő oldalára dönti - az irkalapot rosszul hajtogattam volna? - és valósággal beszippantja, egyetlen pördüléssel. Segítségére sietni nincs merszem - nagyapa tilalma áthághatatlan -, csak meredten nézem az örvény hidegen tátongó gyűrűjét játékom hűlt helyén. Ijedtemben behunyom a szemem és beleköpök a rusnya patakba. De mindjárt a szájam elé kapom is a kezem s körömet rágya lesek körül. Nem kapott-e rajta valaki ezen a disznólkodáson?

Később, a város és az otthon őszi biztonságában, borzadásomnak pusztá emléke is kéjes izgalommal tölt el. A mosdót fölengedem vízzel. Legyet fogok. Beléhajítom, de mintha csak landolna egy pillanatra, a tarajos hártján megkapaszkodik, s felröppen. Újra elkapom. Öklöm

megmerítem, s csak lassan, a víz alatt nyitom ki. A kísérletező számító, rideg mozdulatával rántom ki a mosdóból a dugót.

A lefolyó fölött fényes tölcsér-sodor kerekedik, mintha én kavartam volna. Legyem tusája haláltánc. Pupillám tágul. Én gyilkolok, s hogy-hogynem, mégis az áldozattal érzek. Az ártatlan rovar, végső szédületében, vajon mit láthat? Cserepeire hull-e törpe világa? Az életöszton végül is megadja-e magát? És vajon mit tennék én az ő helyében?

Lúdbőrös borzadásomra most, a taxi biztosnak tűnő kalitkájában is pontosan emlékszem. De későbbi következtetéseimre is, amelyeket tapasztalataimból, bátyám és hajdani pajtásaim tanácsaiból, lassankint leszűrtem s azóta se cáfolt rájuk az idő. Botot, hajót, minden holt tárgyat kivét az örvény, ha a kínzásába már beleunt. Legyek hát merev és szívós, akár az élettelen, s a tudómból, ha szétpattan is, ne hagyjam kifülni a lélegzetet. Ez az egyetlen esély. Különben - fakaszt fanyar mosolyra a jelen - egy-kettőre átesem ezen a magas temetőfalon.

Már a málló, vakolatát vedlő, szinte időtlen Hades-határ mentén suhanunk. Túlról egykedvűen kolompol a lélekharang valakiért. Az ormok és csúcsok: a márvány obeliszkok, a lázadó ciprusok, a kőkereszt bitók és a gazdag sírbolt-kupolák mintha rákönyökölnének erre a végtelen kínai falra a nyomasztó, kilátástalan szürke ég alatt, s úgy hívogatnának, kórusban. Emitt virágot árulnak, villamos csönget: tehát még élünk. Taxim kereke a járdaszegélyt, a halál betonmesgyéjét súrolja. A főkapu felett, a rácson újabb jelszó: „Feltámadunk.” Hiszi a piszi. Ugyanolyan hazug, mint az a másik, a németországi, az a vasabroncsos diadalív, az „Arbeit macht Frei” - a munka ugyan senkit sem szabadított meg. Sem akkor, sem most. A határállomást kizárólag egyirányú forgalomra tervezték. A retúrjegy itt bizony nagy kalamajkát okozna. Mint ez a hirtelen fékezés is, ami a gyomromat marokra fogja és kivédhetetlenül előredönt.

- Huszonhat - bök a sofőr a taxamérőre.

- Huszonnyolc - licitálok tűnődve. Pilótám fülig vörösödik, míg előkotorja zsebéből a visszajáró két vacak forintost. Most smucig fráter vagyok? Minden bizonnyal.

- Számlát ne adjak? - dugja ki a fejét búcsúzóul, azzal felbőgeti a motort és röhögve kilő. Elégedett lehet a pihenéssel: esőkabátom, s fekete öltönytadrágom vastagon lefröcskölte.

Vállat vonok, alkalomhoz illően. Apára nemsokára ezerszer súlyosabb göröngyök tapadnak. Veszek egy utolsó mély lélegzetet, mielőtt elszánnám magam, hogy átlépjek abba a másik világba, ahová már Vali sem akart elkísérni, ahová úgy látszik, mindenkinek egyedül kell megtennie az utat.

Sehol egy ismerős - szerencsére -, nem hiába jöttem ilyen korán. Apa Pestre szakadt egész úrhatnám rokonságát kifejezetten rühellem. Undorodom nyálas csókjaitól; nyájas részvétük pedig, amely nekem, az elfajzott fiúnak is kijár, hányingert kelt. Szinte már látom a megjárt gyászukat, bamba álarc-bánatukat, és hallom a nénik jajgatását, órabérben. A bácsikat, akik az óbégatásra, ritmusra kocogó igáslovakként rá-, rábólintanak kárörömlükben, hogy ez egyszer még megúszták, s legszívesebben felnyerítenének, de hát a jómodor gyászt parancsol ferde képükre. Bezzeg a sor végén már smafu az illendőség. Még hagyján, aki elfödött szájjal kuncog, de a legtöbb már a látszattal sem törődik. Mi az ördögért jön ide az ilyen egyáltalán?

- bősziem magam, de az a legbosszantóbb, hogy abszolút potyára. Senki sehol, a dühöm meg színház. Valami egészen mást takar a régi pukkanás szerep.

Gyors ön-analízis, szabad gondolatfutam: *Nyuszi*. Persze, Nyuszi rokonsága nem jön, nem jöhet ki a temetésre. Ők már a Duna forrásvidékén, a németországi Fekete-erdőben megrekedtek. Milyen kiszámíthatatlanok az esélyek! Apa meg én még vissza surranhattunk. A másik ágról senki. Pedig azok siratnák csak igazán Apát! Azok aztán szívből, őszintén siratnák, és nem ilyen nyavalygó látszatkegyelettel. Mert ők azt mérnék fel, ami a lényeg, hogy itt ma nem akárki, hanem olyasvalaki megy el - gondolom némi, helyhez illő pátosszal -, aki önként vállalta az üldözöttek sorsát. Apa azonban, ha még módja lenne rá, biztos a szájamra tenné tiltó kezét. - Ugyan, kisfiam. *Kereskedő voltam világeletemben*. Jóért jóval fizettem. Ennyi az egész.

Tovább nyomozok magamban; Vali értetlensége és vádjai is erre készítetnek. Mi van a mélyben? Szavak nélkül jelez a gyomor meg a szívtáj. Isten úgyse, *szorongok*. Csak nem a bátyámtól? A torkom is kiszikkad. A fene megette, rátapintottam volna az igazságra? Bolondság. Mégis, „a vegetatív rendszer nem hazudik” - ezt Vali mondta nemrég, az utolsó szemeszter vizsgaidőszakában, amikor négy hét alatt nyolc kilót fogyott. Dehát hogy a fenébe ne szoronganék, ha arra gondolok, hogy a négy év alatt tisztára megváltozott Zoltánnak még a szeme színe is!

Nyuszi mondta, tehát igaz: a tekintet - tükör. „Mindig a szemükbe nézz az embereknek, kisfiam.” Lám, még Kallós is megdicsért most érte, pedig alaposan a lelkembe vajt: - Víg elvtárs, te minden hibáddal meg fogsz küzdeni. A szemedben látszik - nyilatkoztatta ki patetikus raccsolással -, ott csillog az elszántságod, a hited, az akaraterőd. Akárhová kerülsz, te csak bízzál a Pártban! - Kirúgott, de megtisztelt egyszersmint. - A családját, az osztályát nem maga választja az ember. Abba, sajna beleszületik - nevetett rám azzal a rekedt megértéssel, amittől a hideg még most is kiráz.

Mégis hiszek neki, Ottó barátom hiába utálja. Hinnem kell, végtére is Kallós nem most, a felszabadulás után lett kommunista, őt még az illegális mozgalom nevelte, ő a Horthy-rendőrség kínzókamráiban bizonyított. Mi hozzá képest Zoltán? Ilyen vonatkozásban hanyagolhatók a családi viszonylatok. És mégis. Zoltán tekintetét azóta is magamon érzem. Vádol? Rosszabb. Felelősségre von.

Mikor is? Csütörtökön, éppen ma egy hete, a kórházban történt. Ugyanilyen ólmos, szürke idő volt, éppen csak nem esett. A kórteremben villanyt kellett volna gyújtani, de Apa nem hagyta, azt mondta, bántja a szemét. Pedig csak szemérmes volt. - Ha rák volna, ugye fiam, megmondanák? - Arcvonásai már akkor emlékké mosódtak. - Hiába kértem, a főorvos úr csak kinevet. A vállamra ver, hogy bár ő bírná magát így, az én koromban.

Mosolyt erőltettem, bólogattam. Igyekeztem elűzni gondolataimból a főorvossal történt találkozásomat. Sem a bizonyosságot, sem a kockázatot nem akartam elárulni, egy rezdüléssel sem.

- Jancsikám, miért nem szólsz? Jó, majd én. Annyi mindent szeretnék elmondani még - hangja vibrálása meg arcfintora titkokat sejtetett, ahogy vakarni kezdte özsörtés bivaly-állkapcsát.

Szívesen hallgattam volna, mert Apa ugyancsak ritkán mesélt; emlékeit féltékenyebben őrizte, mint uzsorás a pénzét. Nyusziról még úgy sem; voltaképpen betegesen szemérmes férfi volt, akit meztelennek sose láttam; ágyékát még a láger zuhanyozójában is a tenyerével fődte el. Most még sem akaródzott maradnom, a csábító ajánlatra sem. - Ugyan, Zoli nem jön ma be? - kérdeztem gyanakodva. Egyre az ajtót lestem, noha Ottó százszor is a képembe vágta, hogy az egész pusztán csak rögeszme, és én örült vagyok.

Apa szélesen legyintett, meg akart nyugtatni, pedig ritkán lódított, ahogy káromkodni se hallottam soha. - Maradj a fenekeden. Délelőtt járt itt. Zoltánkát hozta el. Ha elgondolom, hogy te még nem is láttad az unokám - csóválta meg deres sörényét. - Tudod, fiam, szegény Anyukát is operálták itt - terelte ismét a szót. - Pont harminc éve. Ez jó jel, ugye? Olyan furcsa - fátyolozódott el a hangja -, ha lemegyek a kertbe, mindig azt várom, hogy valahonnét megszólít, pedig tudom, hogy csacsiság. Dehát ezek a gesztenyék, itt az ablak tövében, ugyanolyan magasak, mint akkor. Megmutassam *azt a kispadot*?

Egy pillanatra sem hagyta abba, csak izgett-mozgott és tocsogott szünet nélkül, mint azelőtt soha. Azt hittem, értem az okát. Elmerengtem és megilletődtem. Ahogy az éjjeliszekrényén az órája körül babrált, leverte a gyufásdobozát. Utána hajoltam, visszafogott. Szemüvegét az orrára pöckölte, a mögül pislogott rám ijedt-ravaszul. Rám, aztán *a hátam mögé*. Én meg éreztem, hogy a fejem búbja is belezsibbad, annyira elsápadok.

Hát persze, hogy Zoltán jött. Ki más? Négy év óta először, újra szembe kellett néznem vele; nem bújhattam el, nem volt hová.

- Szervusz - köszöntem rá összerándult gyomorral, alulról.

- Szervusz, Öcsi - hallottam jólismert meleg baritonját, de lehet, hogy egy árva kukkot sem szólt, csak rajtam felejtette a tekintetét, és én nem tudtam kivonni magam a hatása alól. Akár-csak régen. Valaha Zoltán testesítette meg számomra a férfiasságot, a Példát. Elérzékenyültem, látván azt a régi, pocak nélküli merev tartást. Fölszegett fejét, merész orrát, előre meredő, széles Vigh-állkapcsát. Félig nyitott, keskeny, néma ajkai egy rég hallott mondatot szuggeráltak: *Será-fitty!* Hogy jönne az most ide, Bratyó? - váltott át riadalmam esztelen ujjongásba, pedig az agyam sarkában Kallós vigyorgott egy puskaporos hordón és fennen lobogtatta a rám vonatkozó vörös párthatározatot. Én meg szerettem volna tudni se róla, csak hang nélkül nyakába ugrani Zoltánnak, *de nem voltam képes rá*.

Megdöbbsentett, hogy mennyire megváltozott.

A homloka? Talán. Mintha magasabbá vált volna, ahogy Apa-módjára kétfelől kopaszodni kezdett. Vagy a halántéka zavart, ahogy megöszült, s a sápadt fényben, kísérteties göndören foszforeszkált? Nem, azt hiszem, a tekintete lett valahogy más. Beszürkült, mint a felkavart tó, amit már a lebegő iszap hályogoz. Képtelenség! A szeme színe nem változik meg senkinek, milyen csalóka ez az alkonyi fény.

Riadalmamból Apa először mit sem vett észre. Csöndes diadallal szorított magához mindkettőnk: lám, a csel bevált. A térdem az ágy oldalához feszült, homlokom Zoltánéhoz koccant. - Csókoljátok meg egymást - készítetett Apa - az én kedvemért, no - és barackot nyomott tarkómra, mint kisfiú koromban. - Ha ezt Anyukátok látná - mondta egyet szipákolva -, szegényke, ha ezt megérhette volna... Nekem évek óta mindig csak egy fiam volt. Vagy te, vagy te - simogatta meg a fejünket. - De hát, ami elmúlt, elmúlt, és be jó, hogy vége - sóhajtott. - A hetvenedik születésnapom, az lesz csak igazi ünnep! Addigra meggyógyulok, és végigesszük az étlapot a Gundelnél. Ugye, fiúk? Az én kontómra!

- Nem olyan egyszerű - csúszott ki a számon; én, marha! Csak Kallós árnya bólintott valahonnét, mintha ő diktálta volna ezt a három hülye szót.

Apa a párnájára hanyatlott; Zoltán is eltűnt a homállyal, mire a nővér fölhattintotta a villanyt. A szomszédos ágyon, az a göthös bácsika meg a fejére húzta a takarót, hogy a köhécselését visszafojtsa. Még neki is fájt, ahogy Apa hirtelen elborult. Száz év ráncai rajzolódtak rá, a levegőt is kapkodva szedte. - Menj, Jancsi fiam, eridj gyorsan te is - zihálta. Egy szóval sem pirongatott meg, de biccentésével az éjjeliszekrény fiókja felé intett. - Két boríték van ott -

mondta akadozva. - A szivardoboz alatt. Ha semmi baj sem lesz, tépjétek össze. Egy bolond öregember irkafirkája.

- Ugyan, Apa!

- És vedd föl ezt itt - sürgetett -, a nagyapád Marvin órája. Még elkallódik *a nagy zűrzavarban*.

Csak akkor fogtam fel, mit is tettem. A Marvin volta családfői jelkép nálunk. Mindig pontosan járt, az egész világ talán hozzá igazodott, Apát is csak a németországi láger választotta el tőle egy időre, de az talán igaz se volt.

- Így akarom. Legfeljebb visszaadod - szaladtak szét a ráncai valami nevetést mímelő keserű fintorba, hogy tiltakozásom leszerelje. - Tartsd a kezed. Majd én fölcsatolom - azzal reszketően matatni kezdett a bal csuklómon.

Moccanás nélkül tűrtem, mintha megbénultam volna; az időt szerettem volna megállítani, hogy a válást, a végzetet késleltetni tudjam.

Egy rebbenésnyire felderült: - Micsoda vén számár! - dűnnyögte magát korholva, rekedten. - Ezen itt rajt az órád. Persze, hogy hiába vacakolok. A szebbik kezedet tartsd ide, édes fiam, ahogy a drága Anyukátok mondta. Csak aztán, ha zaciba rakod, kiválsd ám! Na, eridj már.

A Marvin. És Nyuszi. Visszacseng a szó, a kép, a hang. Mint akiben régi seb szakad fel, váratlanul és érthetetlenül elborítanak az emlékek. Úgy rám rontanak, hogy szinte elsodornak; neki kell támaszkodnom a temetőkapunak, belé kell fogódnom a vasrácsba. Az éjszakai zavart makogásom s mindaz, ami a taxiban, meg azóta eszembe jutott, csak halk, szerény kopogtatás volt ahhoz képest, ahogy ez az áradat most az agyamon dörömböl. Mindenféle inger, melyet valaha megéltem: szomjúság, éhség, kéj- és halálvágy egyszerre tör rám és egyszerre tompul el, hogy helyet adjon régi életemnek. Mint akit kiragadnak a Ma valóságából, és valami varázslattal egy másik, egyszer már megélt világba röpítenek, úgy tűnik el körülöm, s belőlem huszonöt esztendőm és mindaz, ami rám rakódott az évek során. Temetőfal, kórház, mozgalom, szerelmek, a sok-sok halál s maga Vali is visszaszunnyad az idő méhébe, akár a felszabadulásom. Az ország katarzisa, amit annak idején átkínlódtam és azóta annyi szemináriumon tanítva idéztem fel, egyszeriben nem jelent sem többet, sem kevesebbet, mint a bizonytalan jelent, s a még bizonytalanabb holnapot. Én meg - hogy, hogy nem - egy világra csodálkozó, langaléta kamasz kölyök vagyok újra...

I. Számháború

...Mátyás király vadaskertje. Tavaszi csörtetés. Ágak, bokrok közt, itt is, ott is rejtőző, kúszó, szökellő fiúk. A barátaim. Akad köztük nem-szeretem koma, sőt még vetélytárs is, de a khaki színű, rövidnadrágos egyenruhában - a negyedik cserkész törvény szerint - testvérem valamennyi; jöllehet, a számháborúban most két ellenséges csapat vagyunk.

- Huszonkettő harminchat!

- Téves!

- Huszonkettő nyolcvanhat!

- Még egy találgatás, és kiállsz!

- Harminckettő nyolcvanhat! Hurrá!

Még csak ez kellett. Nesze neked, Vigh Jancsi - ez én volnék - most élő hulla lettél. A sólymok szárnyaszegett segéd-őrsvezetőhelyettes-gyakornokjelöltjét, a negyedik gimi póruljárt pancserjét Boros Andris este majd jól kiéneklei a tábortűz mellett, dehát megérdemlem, *miért nem fedeztem magam jobban*. A kék számok kétfelé röpülnek, ahogy kicicomázott egyensapkám földhöz vágom, de az is csak az én bajom. Guggolva mászhatok utánuk. Most meg a giz-gaszt bolhászhatom magamról. Legalább addig így, szöszmötölve kifújom a mérgem, amíg a harc odább hullámszik. Szerencsémre se a kéktársak, s ez ellenséges sárgák pimasz megjegyzéseinek - egyelőre - nem vagyok kitéve.

Nekidőlök egy odvas, göcsös tölgynek. Milyen fanyar az illata! Egy kéregdarabot lehántok, és ráharapok. Mit nem? - kérdezné Nyuszi, aki még a hüvelykujjam bütykét is az ujjam szopásának tulajdonítja. Savanyú, de jóízű, őszinte élvezettel rágeszálom. A naptól duzzadó ágakban meg valósággal gyönyörködöm: úgy gobozódnak a fejem fölött, mint egy régi templom cifra cirádái. Fantáziám - s rágörbedő mutatóujjam - otromba fejekké, torz freskókká mintázza a kusza vonalakat, amit csak egy billenő ágra lendülő mókusz zászlófarka szel ketté. A sokféle madár versenyt füttyönget, én meg kedvemre rugdosom a nedves avart. A tüsszentésem már csak ráadás, mert sehol másutt, itt lakik az Isten! - jut eszembe sodrincsi Nagyanyám meleg-kék tekintete s védő öle, amikor ringatva mesélt a fák és a virágok *lelkéről*. A tavalyi, rozsdalevelek alól egy bátoratlan, újszülött ibolya szemez velem. Dehogyan téplek le! - nevetek rá, és ráérősen elindulok hegynek föl, a gyülekező hely felé.

Jámborságom meghat, alig ismerem magamra. Méregzsák, Pukkanacs - a bratyóm csak így szokott nevezni. Nem ok nélkül; ha valaki, hát Zoltán ismer. Saját bőrén tapasztalhatta, hogy vélt igazamból egy jottányit se engedek soha. Hogy magasabb két fejjel? Á, az erőfölény nem érv: legfeljebb kettőt kapok, míg egyet adok. Csak az a kár, hogy amióta Zoltán a SAS-behívójával elpályázott Szerbiába, kedélyes bunyóink félbeszakadtak. Ezt is csak Hitler rovására írom, mint ahogy azt is, hogy egyedül maradván, így megkomolyodtam. Nyuszi szerint kibírhatatlan lettem. Tudom, mostanában a kákán is csomót keresek. Viszont a hangom mélyül, a szörzetem sarjad. Az eszemre sem lehet panaszom, elég gyorsan vág már. Nem is tudom, melyik tulajdonságom avat férfivá inkább.

A fák ritkulni kezdenek, cserjévé törpülnek, ahogy negyvenkettes csukámmal megtaposom a Vihar-hegy sziklás, meredek partvonalát. Mind jobban kitárul a látóhatár, az én kedves, hegyes-dombos birodalmam hódolóan simul a lábom alá. A szántóföldek, a lombok, a sziklák

- minden olyan, mint régen, de valahogy mégis megváltozott az egész, még akkor is, ha mindenki titkolni akarja.

Mert otthon csak susognak, susterognak. „Aber nicht vor den Kindern!” A nagy okosok, azt hiszik, nem értem. Sokkal többet tudok, mint gyanítanak. Vajon annak idején én is ugyanolyan vaskalapos leszek, mint ők? Isten őrizz! Petőfi privát szerencséje a segesvári orosz szuronyroham - nem kellett magát szemem köpnie később.

Gondolataim minduntalan és szinte mindenről a háborúra terelődnek. Otthon is, a srácok között is ez most a témák alfája és ómegája. Különösen amióta Sztálingrádnál megindulta front.

A háborús hírekre egy-kettőre elszíneződik mindenki, akár kémiaórán a lakmusz. Lassanként kékekre és sárgákra oszlik az egész emberiség. Az átok levanteoktatónk az Uszulj-Oszolj-Csorba meg a fegyelem-őrült tanárok, s a megrögzött németimádók - mint ez a tiszink is -, ez az egyik tábor, de a másik is elég tarka. A „nemzetveszejtő” zsidókon kívül a „hősi” halottait siratók meg az olyan „kurucok” tartoznak közénk, mint például az irodalombúvár Stüsü, aki még álmában is Berzsenyit skandalja.

A londoni rádió tam-tam szünetjele, bárhogy lehalkítják, áthallatszik a gyerekszobába. Zoltán titkos útjait is megértem végre; de azt is, hogy Apa miért féltette s hordta le ezek miatt. - Mi dolga lehet az én fiamnak a szakszervezetben? - szokta korholni, nyomatékot adva minden egyes szavának. - Ezért taníttatlak angolra?

Hát most nem jár el Zoltán a szakszervezetbe - húzom el a szám, s állok meg egy pillanatra, hogy kifűjjam a kaptatót -, ha Apának ez örömet jelent egyáltalán.

A gyülekezőhely, a háromszögelési pont állványzata már tisztán ide látszik. Az ott csak Boros Andris lehet, már számok nélkül. Lécről lécre kúszik fel rá. Ő hát, tenyeréből tölcser csinál; ugyan, nem nekem kiabál?

- Vígh, segédőrsvezető! Hozzám!

Se „gyakornok-jelölt”? Se kutyafül, se móka? Mi az ördögöt akarhat hadijáték közben? Most nem rajvezető. Most mind a ketten egy rangban vagyunk, ha jól látom: hullá az hullá. Különb is a begyemben van az örökös parancsolgatásával, amikor csak osztálytársam, és nekem is van sarzsím. Úgy teszek, mintha nem hallanám. A látszat kedvéért még el is fordulok, a Vadaskertből idevezető ösvényt tapogatom tekintetemmel.

A lábam alól felroppen egy madár. Valahol itt csivitelnek a fiókái is, kedvem volna megkeresni őket, de harcias anyjuk úgy cserreg meg fűjtat a fejem körül, mint egy felbőszült darázs. Feledem Boros Andrist, a háborút, mindent. Legszívesebben újra magamhoz ölelném az egész mindenséget.

Egyszer csak felfigyelek valami távoli, de mind áthatóbb zümmögésre. Hidegkút piros tetői fölött párhuzamos röptű ezüst pontok tűnnek fel s egyre növekednek. Sásák? Fémbogarak! Méghozzá egyre újabb és újabb sorok. Mintha láncra akarnák fűzni, fel akarnák borítani az egész nyugati eget!

- Fedezz! - hangzik az artikulálatlan üvöltés a tetőről. Boros Andris. Most már értem; lapulok ijedten.

Karnyújtásnyira a bozótban, éppen az orrom előtt pislognak a megzavart, vak fiókák: csőrük hiába tátog, hangjuk nem ér a fülemig; legszívesebben a fejem búbjáig belefűrődnek a földbe. A sokszáz propeller iszonyú dörejt kavár. Minden pillanatban bombák robbanására számítok, a számat kilátom, hogy a légnyomás meg ne süketítsen. Képzeletben a legelső füstölő

kráterbe bemászok, mert - úgy tanultuk - kétszer egy helyre nem vág. Meg se mozdulok, amíg a dübörgés nem csitul egy kicsit, csak aztán nézek fel. A kisebbedő, billegő szárnyakon német vaskereszt. Mi az ördög? Mit jelentsen ez? Most Pest felett lehetnek. Nyuszi! Száraz gombócot nyelek ijedtemben.

A város felől se füst, se robbanás, de a zúgás mégsem ül el egészen. Mintha a Niagara ideköltözött volna a budai hegyekbe, oda ni, a Csúcshegy mögé.

- Lefúj-va! - nyüszítik a riadt síp- és kürtjelek. A kapkodó vezényszavak még csak fokozzák a kavarodást a háromszögelési pont körül. Kékek és sárgák, riadt egyetértésben majrézunk valahányan. Cserkészruhás tiszink görbe lábán felborzolódik minden fekete szőrszál, amíg a rajparancsnokok közt fontoskodik.

- Rajonként sorakozó!

- Első raj!

- Második raj!

- Irány a hegynyereg! Lépés, in-dulj!

- Egy. Egy... Egy. Kett. Egy.

- Lépést ne tarts!

Az a rohadt, tompa moraj! Mintha szántszándékkal bele akarnánk szaladni. Dehát cserkészek vagyunk, és a parnok úr tudja, mit miért csinál. Ő már megjárta az első háborút is.

Erőltetett menetben megkerüljük a vitorlázók néptelen hangárait, aztán fölfelé kapaszkodunk, szemközt a széllel meg a morajjal. Az oszlop hol megnyúlik, hol összetorlódik. Az él egyszerűen megtorpan a nyeregben. Az omladozó Betyár csárdától végre szabad a kilátás Solymárnak. A parnok úr arcán döbbenet, bizonytalanság. Boros Andrissal egyszerre lesünk ki az épület mögül. Odalent, a Bécsi úton, beláthatatlan oszlopban vonulnak a szürke német tankok. Pest felé.

A parnok úr nem tévovázik, a jobbát Keletnek lendíti. - Irány a Mátyás hegy! - Akár a piski hős, vagyis a Margit-hídra bökő, lengyel Szobor Apó. Az ösvényt még meg kell keresni. Karmolnak a visszacsapódó ágak, az egyik kis próbacserkészem szipog. Megbúbolom. A tankokkal párhuzamosan, a hegyoldalban, bakancséllel túrva az avart, a régi irtások nyomán végre lakott területre érünk. Ereszkedő, néptelen hegyi utcákon lopakodunk lefelé, mert a Bécsi utat mindenképp kerülnünk kell. Délnek fordulunk, átvágunk a rózsadombi villasoron. Csak lejussunk a sínekhez. Ha ugyan közlekedik a villamos egyáltalán.

Menetközben a parancsnokság újra tanácskozik. Zárt alakulatban feltűnőek lennénk. Suttogva adjuk tovább az új parancsot: - Oszolj!

A fenébe is. - Jó munkát! - motyogom a cserkészköszöntést. Szerencsére Boros Andris ugyanabban töri a fejét, mint én. A szemével int, hogy lent a sarkon szedjük össze újra kölykeinket. Elvégre egyfelé lakunk. A parancsot csak megszegni nem szabad, de megkerülni miért ne? Amikor éppen azt diktálja a betyárbecsület?...

...Március tizenkilencedike volt, és vasárnap. Anno ezerkilencszáznegyvennégy. Az a kilenc év istentelenül messze röptett - eszmélek zavartan. S míg újra átélem: egész a Horthy Miklós-hídig - a nemrég újjáépült Petőfi-hídig - kellett kutagolnunk, hogy a Dunán átjuthassunk, egyszeriben rádöbbenek, hogy még mindig ugyanúgy támasztom a temetőkaput, mint az imént. Furcsa. Éppen csak hogy az őszi eső végigcsordult az arcomon. A virágos-bódé illat-

és alku-foszlányai, a forduló villamos csörömpölése és a benti mozdulatlan világ kontrasztja pontosan olyan, mint amikor a taxiból kiszálltam. Csak másodpercek telhettek azóta. Ijesztő - borzadok el. A helyzet képtelenségét mélyen átérzem; legszívesebben Vali jószagú karja közé bújnék, s orvosi köpenyébe burkolóznék a fejem búbjáig, de Vali számomra nincs többé! Úristen, a közösség tudatos egyede hogy lehet ennyire magányos? Ennyire abszurd? A pillanatok homokszemei egyszeriben mázsás teherré sokasodnak: vállamon a világ minden megfogalmazhatatlan gondja. Rá kell döbbernem: még csak nem is én bűvölöm az időt. A valóság ennek éppen a fordítottja. A Volt, a Van és a Lesz pókfonalán lengek, s a rokka tőlem teljesen függetlenül pereg. Papír-sajka, vízbe hajított légy lennék én magam is?...

II.

Az én bőrömrre megy!

...Tititi, tititi, tá! - sikong az előszobacsengőnk. Verje csak fel a ferencvárosi bérházat, a fokhagymás ételszagot, a tespedést. Ajtó csapódik, ablak nyikordul: itt is, ott is kikukkant valaki. A kíváncsiságtól szinte rámdőlnek az emeleti vaskorlátok. Részegen tudakolódik a rozzant poroló, s az udvar sokszáz fénylő keramit kockája. Sunyít a házmesterlakás ajtókilincse, Trézsi néni most is csak azt lesi, hogy kössön belém. Egyik lábamról a másikra állok. Végre! Pislant a kémlelőnyílás, belevigyoroghatok.

- Kapocsmacska! - tárja karját Nyuszi. A gyöngéd megszólítás csak akkor dukál nekem, ha valami nagy huncutságot csinálok, vagy ha aggódnak értem. A kapocsmacskazás most mindenképp indokolt.

Kibontakozom, behúdom az ajtót, zsákostól nekidőlök. Hogy is kezdjem? Nyuszit semmiképp sem akarom megijeszteni. A félhomályban lassan kirajzolódik a fogas és a rajta csimpaszkodó kabáthalom. Bundák? Vastagpénzű irhák? Ejha!

- Kupaktanács - suttogja Nyuszi, ujjával a száján. Meghitt, kópés hunyora azt sugallja, hogy értsek már szó nélkül, de grimasza erőltetettre sikeredik, és azon porosan kísér a szobába. Máskor fennakad egy kusza szőnyegrojtón, most meg túrabakancsban, egy-kettő. Valami nem stimmel itthon.

- Kezcsókolom - motyogom, s mindjárt a küszöbön megbotlom. No, de van is miért. A fullasztó füstben klónozott birkafejek bólogatnak: az egytípusú bozontos szemöldökök alatt, a sodrincsi Nagypát idéző, tükör-azonos széles állkapcsok kérődznek. Megvakarom a tarkóm. A szanaszét tologatott székeken, háttal az ablakot támasztva, Apa hét testvére mind ott kuporog, ahogyan együtt még sohasem láttam őket. A szegény is meg a gazdag is, akár a mesében. Mária néni, nő létére szerényen hátrahúzódva. Többségükben itt laknak Pesten, vagy Budán, de a házunkat eddig kerülték. Most meg? Családi nagytanács a Ráday utcában? Éppen minálunk? A hátizsákom mindenesetre odavágom elibük.

Az ábra szerint éppen rám várnak. Kihúdom hát magam, s a mellem dülleszttem, mégha Nyuszi viselkedését nem is értem. Szegénykém - mint aki láthatatlanság után sóvárog - úgy simul a kályhacsempékhez; még csak nem is büszke a fiára? fontosságom tudata azonban minden más érzést elnyom.

- Budáról jössz, ugye, Jancsi fiam?

- A Bécsi úton? Tankok?

Jelentőséggel, komolyan bólogatok.

- Lövöldözés?

- Honvédség?

A fejem nagy bölcsen csóválom.

- És a rendőrök?

- Mi lesz ebből?

Istenúgyse, szemérmetlenül élvezem a szitut. Ha már ennyire maguk közé fogadtak, kötelességem, hogy válaszoljak.

- Hát mi lenne? - vetem föl a fejem. - Szabadságharc, mint ezernyolcszáznegyvennyolcban.

Végre kimondtam! A Betyár-csárda mögül amióta kiléptem, szüntelenül ezen rágódok s valahogy úgy érzem, most megfogalmazódó lázas gondolatomat maga Bem apó sugallja. Jaj, Stűszi tanár úr, ugye rám bólintasz, rám hunyorogsz most, akárhol is vagy a falakon túl, s annak a gyöngék elnászpángolásán élvezkedő Uszulj-Oszolj-Csorbának is iszkolni való félsze támad nyomban, pompás felismerésemtől?

Itt azonban semmi hatás. A szavamat nyomasztó csend fogadja. Értetlenség? Sebj. Majd megmagyarázom. Mély lélegzetet veszek, mint startfejes előtt, a margitszigeti Fedettben. Elöttem minden világos. Neki is kezdenék - szavalni. A Nemzeti dal gyűjtő sorai tolulnak ajkamra, s most nem muszájból fogok a versbe, mint szoktam az évszázó vizsgán.

De nem lehet.

- Küldjétek ki a gyereket - int le Ambrus bácsi, a legelőkelőbb s legtorzabb figura. Közbevakantása jeges víz a nyakamon. - Józsi! Ugyebár nem azért hívtál ide minket, hogy a kölyköd sületlenségeivel traktálj?

Egyből világosság gyűl a kobakomban: a kupaktanácsot Apa hívta össze. Ez még lehet jó is. De én azzal, hogy elmondtam, amit láttam, le is szerepeltem egyszer s mindenkorra. Juszt is maradok. De, hogy-hogy Apa nem véd meg? Sőt. Mint akit megpirongattak, úgy szegi le a fejét. Mit jelentsen ez? Az egész tanácskozás egyszeriben gyűlöletessé válik, francos betolakodónak érzem az összes hatszögletű rokont.

- Hogy tudsz így nézni, jaj istenem - csapja össze a kezét az ájtatos Mária néni -, ha megszidnak, kisfiam, süsd le a szemed!

Meg se rezzenek, mintha nem is nekem szólna. Csak hadd higgyék, hogy megátalkodott csibész vagyok. Pedig minden erőmet össze kell szedjem, hogy pislogva és rángó szájjal bár, de álljam a sarat, különösen Ambrus bácsi megsemmisítő tekintetét.

Vajon meddig bírom? Szerencsére Nyuszi nem vált még rideg kályhacsempe-dísszé; - Nem tudod a szád tartani? Mars a fürdőszobába - tuszkol ki és már odakint fejezi be pirongatásomat. - Mars a fürdőszobába, *te szabadsághős!*

Hát igen. Az ilyen szidás hét dicsérettel felér. Nyuszi az egyetlen, aki felfogja, hogy min háborgok. Ő akkor is megértett, amikor a versembe belesültem a tanfelügyelő úr előtt. És elhitte, hogy csak megzavarodtam. Meg amikor szerelmi bánatom volt, amiért Zsuzsa ott hagyott azzal az érettségiző sráccal, és azt mórlikálta, hogy „Gombház sej, egy ha leszakad, egy helyébe ezer is akad.”

Következésképp nem is macskamódra mosakszom, ahogyan általában szoktam, hanem beállok a kádba, s Nyuszi kedvéért vastag sugárban nekieresztem a zuhanyt. Hadd verje a nyakas nyakam, meg a gerinces hátam! S míg jó habosra szappanozom szőrösödő hónom-alját, izmosodó combjaimat, csak úgy zsong bennem a tettvágy, a jóság, noha tudom, nem épp csak azért bolydult fel a világ, hogy engem férfivé avasson.

A tiszta ing és az élibe hajtott fehérnemű az ágyam szélén - az is csak Nyuszi gondoskodása. Mintha a vasaló melegét is érezném még, amikor a friss, jószagú cuccokat magamra rántom; fűtőrészní volna kedvem. A szomszéd szobából átszűrődő hangzavar azonban ráébreszt a kötelességemre: az ajtóhoz oszok.

- Ej, Józsi, könnyű azt mondani - ez Mária néni lehet, a győri tánti, bizonyára.

- És a mi családunk?

- Bízd a Jóistenre!

- Rég megmondtuk neked.

Egymás szavába vágunk. A hangok összezagyválódnak. Nem tudom tisztán kivenni, mikor ki beszél. Mi a csudáról vitázhatnak ilyen hevesen? A délelőtről? A németekről? Dehát akkor miért perelnek mindnyájan Apával? Miért teszik épp őt felelőssé? Félek. El az ajtótól! A tudás - hatalom, a tudatlanság - mentsvár; boldogok a lelki szegények - kavarg bennem mindez, amiben idáig hittem, amire tanítottak, s ami most mind recseg-ropog körülöttem. Az egyetlen, amit tehetek, hogy megkapaszkodok a tíz körmömmel, s egy centiméternyit sem lazítok.

Hirtelen csend. Idegtépő, jeges ujjú, mint amikor az osztályfőnökünk váratlanul benyit, s beretvált arca, kiszámított párdücléptei mindnyájunkba félelmet szuggerálnak. Ki az osztályfőnök odaát? Még csak nem is vitás. Szinte látom a kézelőre pocakló, gyűrűkkel fénylő, felemelt kezét, mely a pergő nyelvekre egyetlen intéssel vet hurkot. - A tényállás a következő.

Ez tényleg ő! Miniszteriális rokonunk fakó, opálos hangját tüstént felismerem. Halk, de határozott hang; valósággal megfellebbezhetetlen: könyörtelen, mint a tankok morajmenete. Érzem, ez az utolsó pillanat. Már az udvart tiporja: a keramitkockákat, a poroló-korlátot. És most, most dülja fel mindazt, amit a család és az otthon jelentett számomra. - A törvények értelmében - maródnak belém a kegyetlen szavak - *Elza zsidó.*

Zsidó! - nyilall a szívembe. Hallom és nem értem. Vicsorgok, a szemem is könnyet présel, ahogy összehunyorítom. A fenébe is!

Egy elhaló hang - Mária néni - a világ végéről sóhajtja az áment. - Hiába tért meg, amikor összeházasodtatok.

Másodpercek végtelen, fagyos csöndje. A világ kiürült, kihült, elsötétült. A szívem se dobban. *Bevégeztetett.*

Furcsa, mégis élek. Miért is ne élnek? Legalább most minden érthetőbbé válik. A családon belül húzódo szögesdrótok. Magányosságunk. Semmi sincs ok nélkül, legfeljebb oktalantul. És végtére Jézus Krisztus is zsidónak keresztelkedett. Sőt. INRI. Rex judicorum: a zsidók királya maradt, s a keresztfáról is fittyet hányt ezekre.

A törvények értelmében! - visszhangozzák mégis a kisszoba megingó falai, hogy belereszkettek az ablaktáblák s a kályhacsempék is sarkig fordulnak a tengelyük körül.

Úristen! *Miféle törvények az ilyenek?!*

Nyuszi zsidó. Nyuszi zsidó - ismételve a felfoghatatlant, forgatom a tört friss sebemben. Ízlelgetem, tapogatom, figyelem magam dermedten. Tudom, a tiltakozás lenne az első, a természetes reakció. Eszembe jut sok minden. A fekete feszület itt a falon. Közös imádságaink. A bibliás mesék, még a legősibb gyerekkoromból. Nyuszi sóhaja, ahogy mondani szokta: Ó, Jézusom! Ez mind-mind hazugság, képmutatás lenne? Csakis az én megtévesztésemre szolgált volna? Ha tette, hát értem tette. Érttem és Zoltánért. És punktum.

De mégis? Mi lesz eztán? Az iskolában? Benyitok az osztályba. Fagyos csend. Szörnyülködve, robajlón pattan fel a szélső padsor. A megbélyegzettek: Berger, régi riválisom újjal dőf felém: - Nesze neked, te Káin! - és csak röhög, amikor a leventepótló „kíségítő foglalkozásra” a sárga karszalagot röstellve én is feltűzőm. Hát, igen. Uszulj-Oszolj-Csorba ezentúl rám is uszítja már hazamenetel előtt bösz leventefiait. S irány a szégyenpad. A legeslegutolsó. Az árulót senki se fogadja be. A cserkészetnek? Annak aztán biztos, hogy lőttek. Az szent, hogy kimarnak maguk közül. Boros Andris barátságának is egyszer s mindenkorra befellegzett. Volt-nincs, smafu. Mindennek vége, vége mindörökre.

- Ugye, ugye, ugye - sopánkodik Mária néni egyhuzamban, csak azt tudnám, hogy bírja szusszal! - miért is nem hallgattatok énám akkoriban?

Egyetértő félszavak, hűmmögő félmondatok, kizárólag csak helyeslőek. Tiltakozás és puska-lövés nélkül, akár a morajló hegyen túl, ahol a németek... Tisztesség? Becsület? Kit érdekel már az efféle agymosás! Az erőseknek van mindig igazuk. Csakis azoknak. Köpnivaló az egész, pfuj! Tulajdonképpen el kéne keserednem, hiszen itt most az én életemet vonják kétségbe. Főként a megaláztatás kínoz, nem annyira a félelem. Pedig máától kezdve lesz arra is jó okom.

- Hagyd el, Mária - hallom újra Ambrus bácsi könyörtelen, recsegő hangját -, az efféle késői okoskodás csak lyukas köpönyeg eső után. (Istenem, de bölcs!) Mit együnk most? Ez itt a kérdés. Mit tehetünk még egyáltalán? Döntenünk kell, de józan ésszel. Világos? Megértettük egymást?

Dönteni akar, és nem segíteni; netán ítékezni inkább? Hideg, számító nyugalma nem sok jót ígér. De jaj, kell hogy legyen megoldás. Ennyi értelmes ember. Ennyi rokon. Meg Ambrus bácsi, aki maga a magasságos minisztérium. Talán mégis összefognak - érte! Hátha Apát igazolja ez az egész!

De nem. Abban a műfogsoros, lélekörölő szájból összpontosul most családunk esze, ereje, ítélete. - Meg kell mondjam - szűrődnek a szavak az ajtórésein át -, kivételezésre ne számítsatok. A minisztériumba garadával érkeznek efféle kérelmek. A kegyelmes úr utasítása: válasz nélkül irattárba kerül valamennyi. Tehát?

Szónoki kérdés. Ahogy az osztályfőnökünk mondaná: retorikai szünet. Levente. Lőtér. Gyújtózsínóron surranó láng. Egy, kettő, három... az az idegtépő, feszült csönd, ami magánál a robbanásnál is félelmetesebb.

- Tehát? - ismétli az imperátor, emelve s ércesítve hangját; de a fenyegető hanghordozás mögül számomra mégis kisejlik a megcsukló akarat, a talán már csak mímelt hatalom. - Tehát a legcélszerűbb: a házasság felbontása. Pro-forma, természetesen.

- És Elza? - mordul rá Apa. *Csakhogy!* Ezt a gyalázatot végképp nem szabad túrnunk. A saját lakásunkban?! Rázza meg a gallérjánál, és egy-kettő, dobja ki! Mire vár még mindig?!

- Elza? Elza egyelőre a nővérehez költözik - csörren a feljogosított válasz a koponya-állkapocs halál-üregéből. Az örökön-görbe Tekintély Szörny egyszeriben csontváz-látomássá magasodik elém, akit ép ésszel nem lehet tovább elviselni.

- Gazember! - hördülök föl, s eszemet vesztve lököm be az ajtót. Ej, olyan erő feszít, hogy egymagam el tudnék üzni minden betolakodót. A karszék mélyéről világító hófehér inggallér pedig csak úgy vonzza, valósággal görcsbe rántja a kezem. Lassú, bukdácsoló lépteim a világot himbálják. Az imént még gyerek voltam, most már maga a végzet. Jézus Krisztus őrvongó indulata fűt, fuldoklom tőle: a zsidó Jézus Krisztusé, a kufárok láttán, akik a szent helyet meggyalázták. Szék akad a kezem ügyébe. Felragadom, meglóbálom. - Hogy merésze-litek?! - formálódna üvöltésem, de csak hörögni tudok. Sebaj, ő érti, látom. A nyavalyás féreg! Szögletes arca már rombuszá torzul a félelemtől, szeme kigúvad, elkékült kígyó-ajkát gyűrű-pitykés, reszketeg ujjával karmolássza.

- Jancsi! - torpant meg egy sikoly. Nyuszi. Az egyetlen hang, amely még megfékezhet. Szél-ütöttként tántorgok. A szék kihull a kezemből, s a lábam előtt reccsen széjjel; én meg össze-csuklom hang nélkül, akár egy collstok.

Lila ködgomoly, tompa halánték-harangszó ringat. Zavartabb már nem lehet, ha elborul is a világ. Csak Apát érzem, az egyetlen-egyet. A meghittet. A dohányszagút. Ahogy fölkarol. Ahogy a verejtékem törli, krákol, s úgy tűr a hajamba, hogy a Marvinját is hallom; biztatóan cincog a fülemben, maga az örökkévalóság.

Öle öbléből, résnyire nyílt szemmel, félig kábán követem, ahogy a díszes vendégsereg nagy nehezen cihelődni kezd. A szögletes arcok egymást vizslatják. A gnóm újra bátorságra kapott, s kaján-konokul tapad foteléhez. Ujjával malmozik, - hát még mindig nem adja föl a tervét?

Megpróbálok kiszabadulni. Nem megy. Az óvápai kéz - akár a vasmarok. De nekem elég, ahogy ő felmagasodik. A hangját se kell megemelnie, mégis mindenki tudja, hogy vége a dalnak. - Nem hallottátok? Egyikőtökre sincs szükségem többé.

Apa feltámadt, újra az, aki volt. Szava harangzúgás, ő maga pedig óriás, akinek mindig is szerettem, akiről lepereg minden ferde pillantás és vállvonogatás, a Tisztes Család összes hümmögése.

Egymás sarkában kocog kifelé a Szégyen Család. Apa szomorú tekintete már a fél szobát betölti, a szökevények pedig vonagló kígyóléptekkel kúsznak kifelé a kriptából, ha bosszúsan vissza-visszasziszegnek is. Józsefre, Egyiptomban - amikor eladták a testvérei, s a sorsára hagyták - épp így sziszeghettek, hogy tettük igazolják önmaguk előtt.

Tulajdonképpen el kéne szomorodjak. Sohse voltunk még ennyire magunkra hagyatva. Milyen furcsa! Inkább valami jóleső melegség tölt el. Apám s Nyuszt még sohasem éreztem egy-máshoz, s hozzám is ilyen igazán közel. Ha mi összefogunk! Ha mi hárman nem hagyjuk el soha többé egymást! Mintha Zoltán is újra itt lenne közöttünk. Érzem, szinte hallom a leheletét. Eszembe jut: egyszer ketten maradtunk, Nyusziék elmentek valahová, én meg féltem az irdatlan nagy lakásban; akkor volt, hogy Zoltán szokatlan gyöngéden megcirógatott. - Eridj pisilni - mondta -, mielőtt lefekszel, eridj ki most, Pukkancs, meglátod, később sem jön rád a hasmars, és az egész éjszakát nyugodtan végigalhatod...

...És most Zoltánnal félnék találkozni újra? A temetőkaput tétován támasztom. Bemenjek-e, vagy még nincs itt az ideje? A két órák között éppen egy vonás, öt perc a különbség. Kínomban a körmömet rágom, mert nincs, aki rám szóljon többé: se Nyuszi, se Vali...

III. Válaszúton

...Szurtosmancsvárról, Orrlik és Körmöcbányán keresztül vezet a legrövidebb út Rákoskeresztúrra - szokta mondani Nyuszi, dehát idegességében mi mást tehet az ember? Tépi, rágja magát, a bőrét, a körmét, pedig szívesebben marna másba.

Az események sodra? Örvény. Kit megdermeszt - úgy begyullad -, ki kapaszkodót keres, ki meg ész nélkül futkos. Egymás arcán kutatjuk a halál jegyeit, ebből a szempontból nincs köztünk korkülönbség. Frászban van mindenki. Egyformán irigyeljük a szerencsés flótásokat, akik majd túlélnek. Ha lesznek olyanok egyáltalán. Arany János Hídavatás című verse ötlik eszembe, amikor is kit-kit saját búcsúbeszéde kísért a mélybe. Az a haláltánc meg a miénk - még csak nem is hasonlítanak egymásra. Kész röhej: *a miénk a valódi*.

Ilyen időkben az ember hamar érik. Nekem ugyanis mindent meg kell értenem. Hogy túlélhessem; akármilyen furcsa, de hiszek még ebben a valószínűtlen lehetőségben. Hogy hű krónikás lehessenek, igen. Bár ahogy így egyszerre rámszakadt, kicsit nehéz. Mindegy. Megbirkózom vele. Tizenöt év titkolódzás - nem semmiség. És most, se szó, se beszéd, bedobnak a mélyvízbe.

Ezúttal szó sincs semmiféle felnőtt-hazugságról, amin - előbb-utóbb - úgyis átlát az ember. Ez egészen más. Az a nem volt bűn. Sőt! Annak köszönhetek idáig mindent. A gondtalan gyerekkoromat, azt is, igen. Meg hogy a sötétséggel rámtörő félelmek mindezidáig nem tudtak testet öltetni, s ha a homályos szobában a tükör előtt félrefordított fejjel elosontam, szégyellhettem magam a hülyeségemért. És a gerincem is. Hogy még van. Hogy nem roppantották össze már a bölcsőmben, mint azoknak a zsidógyerekeknek, akik most zokszó nélkül tűrik, hogy akárki szórakozzon velük. Hoppá, ez olyan előny, amit még kihasználhatok.

Ébredésem voltaképpen szerencsés dolog. Az lett volna csak szép, ha - míg milliók döglének a saját piszkukba fagyva - én ezt az egész mocskos háborút angyali lélekkel végigálmodom! Mert álom volt idáig minden. Illúzió - ahogy az a vén csatakanca nyeríti a rádióban -, tündérszép illúzió.

A háború? Eddig csak újsághír meg rádió volt. Meg aztán az újságok mindig hazudnak. A határokat különben sem érte még el, noha Zoltánt már magával ragadta, de azt sem igazándiból. Szerbiában végtére nincs front, az ott talán nem is valódi csetepaté. Az egyenruha pedig jól áll neki: valahogy férfiasabb benne... Az igaz, hogy lassan már minden napra jut egy-egy légiriadó. Azt a koromszínű, zsíros fekete füstöt sem fogom már soha az életben elfelejteni, ahogy ott gomolygott a csepeli olajkikötő felett. A távoli tompa robbanások is ijesztőek, no igen. A békebeli napirendünk egy kissé tényleg megváltozott, bár a jegyrendszerre nincs még semmi gondom, mert a szüleim kosztolnak - mit törődöm vele, hogy a zsír ára akár az égig emelkedik a feketepiacon? Az éleslövészettel is így vagyok a leventében. Fő az, hogy negyvenöt a pontszámom; a témánk ettől még változatlanul a lány, a bunyó, a vagánykodás. A trágár beszéd pedig ugyanúgy sója a nyelvünknek, mint az életünknek az intőkkal fűszerezett diákstiklik. Mindössze annyi a változás, hogy a lórum meg az ulti lassan kiszorítja a gombfocit, átellenben a cserkésztvények fennkölt ritmusával. Hát ez a csendélet ért most véget számomra egyszer s mindenkorra.

Ledőlt a kémény. Volt-nincs Sodrincs, s a régi falusi ház. Csak ez a bődületes, francos nagy hazugság maradt bombatölcsérnek. Annyi baj legyen. Hiszen nekem jogom sem volt rá, hogy

élvezkedjek benne. Drágalátos árja rokonaim visszakövetelhetnék tőlem az összes boldog napomat. Hát nem röhej?

Tessék csak nélkülem nevetni. Én tiltakozom. Az *emlékeiből senkit sem lehet kiperelni*. Semmiféle ilyen törvényről nem hallottam, pedig az utóbbi napokban ugyancsak teletömtem a fejem a legeslegújabb paragrafusokkal, amitől okosabb ugyan nem lettem, de dühös annál inkább.

Jó, nem voltam soha antiszemita. Ahogy a cserkész törvény, úgy én se. Bi-Pi mondta - Lord Baden Pow! - tehát hiszem: a cserkész minden cserkész testvérének tekint. Se vallás, se arcszín, se faj, semmi se számít. Nekem. De azoknak?

A fene egye meg, én mégiscsak római katolikus volnék! Mit csináljak? Nem tehetek róla, annak születtem, abban nőttem fel, és csak magyarul tudok. Nem világnyelv, de nekem megfelel. Anyanyelve? Magyar. Nemzetisége? Ugyanaz. Milyen nyelven ír, olvas? Melyik irodalmat ismeri a legjobban? Kedvenc dalai? Hogy szokott álmodni? Istenemre, mi vagyok én, ha nem magyar?

Hülye. Az vagyok, hiszen totál bolond mindenki, aki ebben a végromlásban efféle marhaságokon rágódik. De mégis, mit akarnak tőlem? Mit nekem a zsidók istene? Júdás, feszítsd meg; no igen, olvastam, de most én szenvedjek miatta? Pont én? Orrom egyenes, itt van ni. Pofacsontjaim szögletesek. Akkora állam van, mint egy baromnak, ez paraszti örökségem; azt mondják, szakasztott olyan, akár a sodrincsi Nagypapáé. A szemem, igaz, barna, de a hajam kese, mint a germánoké. Itt az erem; kidagad, ha rácsapok: miféle vér fut benne? Ki tehet engem felelőssé valamelyik sohse ismert ősmért?!

Dupla hazugság - dupla szégyen. A zsidóságom - bélyeg. Ez egy. A pirulás a vád miatt - ez a másik, ez a súlyosabb.

Hát ember-e egyáltalán az olyan, aki a tulajdon anyját szégyelli? Akitől csak szépet és jót tanultam ezen a hétszentséges, pokolra taszított cudar világon?

Jé! - még Nagypapától tanultam káromkodni, de hozzá képest csak hitvány utód vagyok. Ő úgy tudta fűzni, sodorni, hogy az egyszuszra eldőrgött, hétmérföldes istenkaparójában kétszer ugyanúgy nem pocskondiázott soha.

Tudom, most megvédené, ha élne. Öles léptei alatt tán széjjel is repedne a parkett, s ha széles tenyerét ökölbe szorítaná, ezek a pesti, elkorcsosult gyerekei a hüvelykujjánál is jobban el-fehérednének; Ambrus bácsinak mindjárt nem lenne olyan nagy a szarva. Mert Nagypapa, az aztán olyan ember volt, aki mindig tisztességgel kereskedett, és teljes nagy szívével szerette Nyuszt. Emlékszem, úgy hittá: Kismadaram, meg hogy Pintyőbogár.

Nagypapa nincs. Nagypapa rég meghalt. Apára is hiába hagyta a Marvin óráját. *Nekem kell megvédenem Nyuszt*.

Tizenöt év nem nagy idő, tudom. Arasznyi élet - egy aggastyánnak. Nekem azonban - maga a teljesség. Növekedésem. Eshmélésem. Ügyesedésem. Kismillió emlék; csupa esemény, csupa mozgás, és mindenben, mindenütt Nyuszt. A gondolatától is félek egy olyan világnak, amelyből ő hiányozna. Dehát szerencsés vagyok, mert él; megfoghatom, amikor akarom. De szerencsétlen is, mert meg kéne tagadjam. Éppen őt, akitől totyogni, beszélni tanultam; hát nem iszonyú!?

Fénykép. A kiságy meg én. Rajtam trotykos, pelenkás gumigatya, más semmi. Nyuszt nem látszik a fotón, csak egy tornyosuló paplanhegy, mögöttem. Az alól támasztja bátran terpesztő, „ennivalóan” hurkás-bizonytalan lábaimat. Istenem, attól a kiságytól is csak az ő szavára

rugaszkodtam el - így a családi krónika. Letérdelt, ujjával hívogatott: - Ki jön a házamba?... És anekdota lett egyik legelső felfedezésem is: - Jé, Anutának van püle!

Ezek csak mesék, afféle szájhagyomány - mondhatja bárki. De az már eleven emlékezet, hogy Nyuszi kezével tudtam csak elaludni - ha estéről estére túl nem járt volna az eszemen! Alig hogy elszenderedtem, a párna csücskét nyomta a markomba. Pedig a kezét - hej! - azóta is imádom. Az a tízágú eleven jószág, az bizony lázat mulaszt, sebet hegeszt, jobban, mint a szenteké a Bibliában - és mi mindent tud még azon kívül! Emlékszem, amikor bábozott, máskor meg árnykutyát majmolt a falra, istenem. Még a pofonja se fájt igazándiból soha, attól is inkább Nyuszi sírta el magát; alig duzzoghattam prepsit, máris az én dolgom lett a vigasztalás.

És az első betűvetés? Sercen a hasított tollhegy - most is hallom -, ahogy rójuk, rajzolgatjuk a karikákat meg a karcsú hurkokat. Két ujjal - könnyedén, mint a szellő - simul rá görcsölő öklömre; lazít, vezet. A mutatvány végül egész jól alakul. Milyen mókásan sorolnak közös kacskaringóink! Az ákombákomok tüstént értelmet nyernek. Az ördögbe is, az iskolában mégsem megy sehogysem. Kengyel tanítónéni korhol kegyetlenül. Pacás munkám alá odakanyarítja világsúfjára, még fel is olvassa: „Osztályozhatatlan!” Sírva ódalgom haza. - A benti lila tinta - szipogok -, hidd el, az volt az oka! - Pedig csak Nyuszi vigyázó keze hiányzott...

Vagy az a versmondás, a tanfelügyelő úr előtt? Az „Anyám tyúkja”-ba úgy, de úgy belesültem, pedig otthon előtte is, utána is, nem felmondtam hibátlanul? A szavalóversenyen bezzeg már kifogtunk. Az, persze, jóval később volt. Nyuszi az első sorban kerített helyet - kezében a nyitott könyvvel - s hangtalanul velem tátozott.

„Eredj, ha tudsz!” - így kezdődött a versem, ez volt a címe is. - „Eredj, ha gondolod, hogy valahol, bárhol a nagyvilágon könnyebb lesz majd a sorsod hordanod!” - Végvári költötte, az elszakított erdélyi magyarok hontalan bánatát sűrítette bele. Átélésére, hangsúlyozására Nyuszi tanított. Szóvatai keserű élményét is akkortájt mesélte el. Én még nem voltam meg, Zoltán is csak karonülő lehetett, amikor úgy esett, hogy a magyar szóért a fürdő vendéglőjében nyilvánosan rájuk ripakodtak. Nyuszi, hogy a botrányt elkerülje, kimagyarázkodásul tört németre fordította a szót, de csakhamar elbőgte magát. Persze, pakolt is mindjárt; ráfogta a szóvatai tóra, hogy a sós víz kimarta a bőrét.

Aztán amikor a rádiót ültük körül? Zengett a Himnusz, pattogott a Rákóczi induló. Kis-Komárom, Nagy-Komárom - újra egy! Csak úgy csattogott a kövezeten a lovak patája. Azt mondták, fehér kancán üget át a Duna-hídon a Legfelsőbb Hadúr. „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország!” Nyuszi össze-vissza csókolt, Zoltánt hátbaverte és csak sírt, sírt a boldogságtól. No, igen. „Idegen test, amit az egészséges magyar szervezet kivet.” „Hazátlan élősd.” „Nem teljes értékű”, tehát joggal jogfosztott „söpredék”. Így írják, ezt csaholják úton és útfélen. Uszító cikkek, plakátok, gúnyrajzok - dögvével. Eddig is utáltam mindet, ha a szemem sarkából, annyira-amennyire rájuk figyeltem. Most másra sem tudok gondolni; úgy érzem, nekem szól, engem röhög ki, aláz és tépáz valahány, hiszen mindegyiken Nyuszi lett a célpont; őt feszítik keresztre minden utcasarkon, míg a Szent Család ájtatos szemforgatással fordít hátat neki, hogy kényelmesebben moshassa kezeit - undok Pilátusok!

Micsoda képtelen ostobaság! Merő förtelem, úgy, ahogy van. Fintorgok: a szemem összeszorítom, csak nyelek keserűt, sósat. A hányingert is meg lehet szokni, ha muszáj. Lassan már úgy hozzámtapad, mint részeghez az ürüleke, ha belehempereg.

- Apa, én nem megyek többé iskolába - török ki mégis egy nap.

A hangom vékony, szakadt cérna. Idegensége megdöbönt.

Szerencsére Apáig nem jut el. Elege van az én hisztériám nélkül is. Hiszen enni is alig eszik már, csak lótfut naphosszat. Karikás szemét egy pontra, valahová a plafon-szögletre függeszti - látomások gyötrik? -, a tekintete pedig tüzel. No igen. Örökké az órájára pislog, mint aki az idővel fut versenyt. Pont az iskoláért szólna? Amikor a boltot sem nyitja ki?

Hirtelen túl sok szabadidőm támad. Ez sem jó, inkább csak fojtogat. Hiszen tanulhatnék, ha akarnék, csak úgy a magam szorgalmára. Minek? A könyveim kifejezetten idegesítenek. Nincs fenekem az olvasáshoz. A nyomtatott betűre a plakátok miatt különben is pikkelek.

A bliccelés hajdani diák-öröme? Hol van az már? Az sem igaz, hogy visszavágyom. Gyerekes hülyeség, kinőtt gönc, félrelökött, szakadt társasjáték, amire az embernek ránézni sincsen kedve. Akár a fütyülöm, mire megyek avval is? El-elsül még, de csak álmomban, amikor még abban a régi, másik világban élek. Itt? Inkább csak teher.

A Liget? A budai hegyek? A jóízű csavargások? A tenyérbe simuló, zsenge falevelek? Kitépott lapok egy salátává rongyolódott életkönyvből. Szanaszét szóródott pelyva. Néha, a jövő esetlegességében még felfénylenek egy-egy pillanatra, mint a meteorok: mennyiben lesz módom újra feltalálni őket, vagy mesélni róluk? Hát igen. Jó lenne egyszer még mindenhová eljutni újra, mielőtt a háború az egészbe belerondít. Mégsem mozdulok. Nem a félelem, a dac kötöz meg. Vagy azután is, vagy most se.

Pedig a semmittevés is bűn - érzem. Hiába figyelek, s állok készenlétben, nehogy egy kedvező alkalmat elszalasszak. Valójában csak Nyuszt lesem, meredten; egy pillanatra se veszítem szem elől. Árnyékként követem minden lépését, és örülök, ha hozhatok neki egy pohár vizet.

Reggel van. Nyuszival és azzal a híres, nádfülű, sodrincsi kosárral, a kapunkon kilépve, váratlanul egy csödület kellős közepébe kerülünk. Házunk sarkán ménkü sárga plakátot nyaltak fel az éjjel. A veríték is kiver: „Jelen rendelet hatálybalépésétől kezdődően, minden hatodik életévet betöltött zsidó személy, nemre való tekintet nélkül, köteles házon kívül, felső ruházatának bal mellrészén, jól láthatóan 10×10 cm átmérőjű, szövet, selyem vagy bársony anyagból készült, kanárisárga színű, hatágú csillagot viselni.” Mint a középkorban! Le kéne szaggatni! - gyűlik indulatom. Érthetetlen megjegyzések szikráznak innen is, onnan is. Fojtott félszavak, vizsla Hitler-bajszok és kandi tekintetek. És ugyanilyen sárga plakátok utcahosszat. „Vérszagra gyűl az éji vad.” Itt is, ott is, ordashad verődik egybe. Valaki vérfagyasztóan felröhög. Még meglincselnek, ha bármit is teszek. És már tudom, hogy nem tépem le azt a förmedvényt. Gyávaságom mérgét Nyuszira fröcskölöm, azt is csak magamban. Elrángatom, s hangtalanul szitkozódok: hogy tudja ilyen jámboran végigbetűzni azt a szörnyűséget? Még ő süti le a tekintetét?!

Hazatérve Nyuszi a szekrényben kotorászik. A rongyoszsákban. Csillagnak való foltért matat. Ollóért nyúl a varrodobozba. Nyisszant egyre-másra. A sárga selymet nyírja körül görbedt figyelemmel, aztán megadóan elsimítja. Öltés öltést követ, akár ha gép vezetné vékony fehér kezét, s a sárga fonalat. Simogató ujjai most vértelen ízekként ránganak. Csaknem úgy, mintha mindig ezt csinálta volna. Ölében megtört gallérral, kukán terül szét a kék kosztümkabátja. Egy éve sincs, hogy kapta - az ezüstlakodalomra. És most? Ráférceli a gyalázatát.

Az ajtó hirtelen elsötétül. A jólismert tompa árnyék vetül ránk. A görnyedt, izzó óriásnak egyetlen pillantás több a soknál. Megtántorul, felhördül. Sebzett bölényként lódul a szoba mélyének, s tagló kezével Nyuszi felé sújt, jaj, életében nem ütötte meg soha. Most se: a kabátra csap le, valósággal kitepi Nyuszi kezéből. Ahogy én a plakátot akartam. Foggal, körömmel esik neki. A sárga csillagot cibálja. Nyuszi feljajdul. Végre sikerül, herseg a rabszövet, ahogy beszakad. Földhöz vágja az egész rühes rongyot, toporzékol és üvölt. Eszelősen a halánté-

kához kap, bőrébe mar, végigkarmolja borostás arcát, hogy a vére serken, s a fogát úgy csikorgatja, mint aki végképp megveszett.

Nyuszi négykézlábra ereszkedve szedegeti össze a levert dobozból szanaszét gurult százféle ezt-azt és akkora könnycseppeket hullat a parkettre, mint egy-egy kisebbfajta gomb.

Apa is leereszt hirtelen, lekushad, mellékuporodik. Rám néz, keserűen elhúzza a száját - széles állkapcsa az iménti dühét már nem is kérődzi, inkább valamiféle mosolyt morzsol. Aztán a Marvinra pillant, s a fejét csóválja. Megállt - először, amióta az eszemet tudom! - hát igen, értem. Segítek rendet tenni én is. A szakadt kosztümkabátot ráaggatom egy vállfára, s eltemetem a szekrénybe...

...Mióta álldogálhatok itt? Teljesen meggárgyultam? Hogy uralkodhatnak el valakin így az emlékei? Ez a temető is olyan furcsa, olyan valószínűtlen. Az eső meg egyre csak szitál. Hány óra lehet? Először a balkarom kapom föl. A mozdulat félbemarad; hirtelen a másik csuklóm rántom a szemem elé, mintha védekeznék. Persze, a jobbomon a Marvin. Az apai örökség gondolatnak, viseletnek egyaránt nehéz. Belülről látom, ahogy dróton rángatott bábuként szalutálgatok, de olyan sután, esetlenül, hogy magam is megszánom magam.

Két órám úgy keringenek a másodpercmutatók, akár ha egymást kergetnék, az idő mintha állna mégis. Alig múlt tíz, szinte érthetetlen. Apa majd csak dél felé következik, a negyven-négyes pokolhajszától eltekintve, ő csaknem mindig ráért. Kiszáradt számszélét rágom tétován, s a bőrdarabkákat köpködöm, akár a körmöm. A fenébe is! - csak rá kell szánjam magam, hogy belépjek ebbe a másik világba. Szédelegve botorkálok át a hazugul kovácsolt vasbetűk alatt. Gyötrő emlékeimtől - amiket Vali nem tudott, nem akart méltányolni többé - talán már soha az életben nem szabadulhatok...

...Szegény, szegény Nyuszi. Azóta mindig feketében jár. Szárnyaszegett madár, verődik a szobák és a konyha között. Hiába becézem, hiába kedveskedem, mintha nem is hallaná. És állandóan fázik, kezét-karját, maga se veszi észre, hogy dörgöli szüntelen. A tekintetét riadtan kapkodja, néha meg a semmibe mered, de a lakáson ez mitse látszik. Ragyog, mint valaha. Sőt, Nyuszi szinte felgyorsulva csiszatolja. Percenként sepreget, törölgeti a nem létező port, hajolgat sohasem volt pihékért. Úgy tűnik, megbolondul, ha csak egy pillanatra is megáll.

Az éjszakái? Altatókon, hamispénzen vett csalárd nyugalom. Én adom a szájába. Szemenként. Beletörődve látogat; ugyanolyan kiszolgáltatott, mint azok a Vihar-hegyi, márciusi fiókák. Az üvegcsét már rég kiloptam a gyógyszeres szekrényből.

A napok? Monoton szürkeséggel zakatolnak. A végtelen űr felé úgy száguldunk, hogy szinte zuhanunk. A felgyorsult idő kusza, villódzó alagutat von körénk, amely - érzem - a semmibe vezet.

Az értelmetlen vonalak eleven képpé állnak össze váratlanul. Remény vagy lidérc? Egy katona. Valódi hús-vér legény. Kincstári bakancsa csak úgy csattog az udvar keramitján. Csakhogy megtöri valami ezt a szörnyű, bénító varázslatot! A házmesternéhez zörög be. Miért pont oda? Trézsi néni ajtót ránt, akárha erre várt volna. Csukrom kezét kötényébe törli, most mászott ki a mosogató dézsából. - Mi a fene? - mutat felénk vöröslő mancsával. Sipítva rikácsol, mint mindig: - A vitéz úr a névtáblát röstelli megnézni? A bötű bezzeg nehezebb, ugye, mint a puska?

Hanem az a mokány kiskatona, nem hiába serken már a bajsza, tudja a módját. Végigméri Trézsi nénit, amúgy férfimódra. Az öreglány két kézzel kapaszkodna belé, de hiába. Egy

katonás hátra-arc, az még az övé. Semmi több. Katonám már a konyhaablakunk előtt marsol. A szívem a torkomban dobog. A névtáblát az ajtónkon, azt betűzi. Zubbonyát húzgálja. Becsönget. Usgyi, rohannék, de Nyuszi macskaléptei ott surrannak már az előszobában. Kitartok inkább őrhelyemen, mintsem odavágódjak másodiknak. Akár az udvarban kint cövekelő ház mesterné. Innen mindent látok.

Résnyire nyílik az ajtónk. Nyuszi félelme a lánc-retesz. Tíz centire, se többre, se kevesebbre. Rekedt pusmogás: - *Zoltántól hoztam üzenetet.*

Pattanásig feszül minden izmom.

- Jancsikám! Gyorsan! - kiált Nyuszi értem, az izgalomtól elcsukló hangon. - Kerüljön beljebb - noszogatja vendégünket zavartan, s kiapadt szemét vörösre dörgöli.

Látomás? Ördögöt! Ez aztán igazi katona! Már a formáján is látszik, hogy nem afféle zöldfülű aszfalt-huszár, aki még sohse szagolt puskaport. Csak rá kell nézni. Ahogy sáros bakancsát ferdén a lábtörlőkhöz csiszálja, közben meg - jól látom én - számításba veszi a háta megett fülélő Trézsi nénit, hát persze, hogy odakint egy szót sem ejt többet.

- Nem is tudom, hogy szólítsam - habogja Nyuszi. Kezét a szívére szorítja, úgy csitítja a nagy öröm miatt. Csak baj ne legyen belőle. Szárazakat nyel s riadtan szipog. A szeme óriásira tágul, a fejét meg hitetlen ingatja. Száján mosolyféle; lám, a félelmét máris sutba dobta. - Mivel kínálhatom? Eszik? Ugye, iszik? Jancsikám! - csördít felém suta örömeivel. - Ne bambulj, kis húsom! Ej, csinálj már te is valamit! - azzal, de már a szobában, vállánál fogva, gyöngéden maga felé fordítja katonám. Ágaskodik, szinte az arcába leheli: - Hát ilyen soványka lett ő is? Ó, szegénykém. Jaj, szegény maga is.

A tálalót felrántom. A likőrös üveg majd kiborul lendületemtől. - Ne olyan szelesen, kisfiam! - Az ördögbe már ezzel az örökös neveléssel. Pont az én kezem ne remegjen? Az üzenet, hiába halogatják, kerülgetik, senki másnak nem szólhat, csak nekem! Ilyen nagy csoda se akad kettő az ember életében. A tálcán megsörrenő stampedlire katonám csak rávigyorog. Hohó! A szeszt mindjárt egy jókora vizespohárba töltöm. Csurig. Hadd lássa, hogy értek a szeme villantásából. Agyam sarkában a feszülő önbizalom, s a feszítő kíváncsiság mögött egy kis huncutság is kunkorodik. Bizony hogy jó az a likőr! Ha Anya nem látja, magam is megszopogatom.

Kezem fejével megtörlöm a szám én is. No, mi lesz? Katonám hallgat. Szemügyre vesz minket. No igen. A szobát, a bútorokat, mindent. Meleg, barna tekintete a titkait egyelőre takar-gatja, elvégre várhatok, csak nem öl meg a kíváncsiság. Számolok magamban, ahogy a cserkészeknél tanultam. Ő meg? Mintha egyeztetne. - Az öcskös ugyancsak megnőtt - szólal meg végre. Sarjadó bajszát pödri, birizsgálja. Szeme sarkában töprengő szarkalábak. - Már a fényké-péhez - csücsörít fontoskodva.

- Jancsiét? Látta? Ott? - dörgöli Nyuszi a kezehátát izgatottan. - Hogy vágyhat haza az a szegény gyerek, ha még a te képed is mutogatja!

Mert néha összeakaszkodtunk? Nyuszi, ezt azért mégse kellett volna. De legalább tréfálsz. Úristen, mióta nem!

- Meséljen már a fiamról! Semmi baja se esett?

- Jól van? - kottyanak közbe, hogy végre én is jelezzem, hogy vagyok.

- Hát ez túlzás. Hogy jól. Mert aki ott, a bori rézhegyek közt jól érzi magát, az gazember. Ha meg csak mondja, hát hazudós. Kemény világ van odaki.

Mit húzza-halogatja? - unszalom magamban katonám, de férfimód tartom a szám keményen.

- Nekünk, a keretnél még istenes. A muszosokat, a zsidókat, meg a politikaiakat - sorolja nyomatékka - , azokat aztán nyírják, de kegyetlenül ám. Gyomor kell hozzá, csak végignézni is. - Felhajtáná az üres poharat még egyszer, de hogy meg se mozdulunk, csak forgatja a kezében, mint egy varázsgömböt, és szinte onnan tudósít tovább. - Hát, Zoltánnak meg, hogy is mondjam, nem túl jó a gyomra - nyomja meg a szót, és kétértelműen köhécselni kezd.

- Beteg? - sikolt fel Nyuszi, s a tenyerét a szájához kapja.

Fenét! - szólnék rá, mert már sejtem a titkot, itt lappang körülöttünk, szinte érzem, ahogy hasal a szavak mögött.

- *Megszökött* - böki ki katonám. Nyuszi megdermed. Én a nyakába ugranék legszívesebben. Ej, bratyó! Hej, Zolti! Hát ez nagyszerű!

- Istenkém, istenkém - kezd számomra váratlanul nyüszíteni Nyuszi. A szája elkékül. - A nyelvet nem érti - nyöszörgi. - Hol kap egy falás kenyeret? Édes kisfiam. Dideregsz. Éhezel. - Először csak a szeme alja kezd rángatózni, aztán az egész arca. Vékony nyakán hürként feszülnek az izmok, mintha fojtogatnák. Karja, válla görcsbe rándul. - Üldözik! - kiált fel torz, gyerekes hangon. - Kuttyákkal! Huh! - borzad el körmét meresztve, hogy a hátam belebor-sódzik. De már roskad is össze, mint a parázs. Úgy kell leültessük, megtámogassuk kétfelől. Lázás motyogását alig érteni. - Katonaszökevény. Elfogják. Falhoz. Vége... Tört félmondatok sejtetik látomásait.

- Néne! Mama! - rázza katonám és fordítja maga felé, közvetlen közélről ordít a képébe. Hiába. Nyuszi elgyötört feje előrecsuklik, mintha nem is lenne eszméletén. Én a karját simogatom gépies mozdulattal. Majd csak jobban lesz, majd csak jobban lesz - ismételtetem magamban a varázsigét -, szégyellni való, de gondolataim elszabadultak. Magam sem tudom, hol vágatok velük.

- Szalmiákszesz? - kapok észbe katonám összevont szemöldökén, kurta, célirányos szaván. Biztos, nem először lát ilyet. Rázom a fejem. Gügyeségem felbosszantja. - Pofozd! - sziszegi, és mellbe lök. Hiszen tanultam a cserkészeknél elsősegélyt, tudom, hogy mit kellene tennem! Hisztéria, tiszta sor. De még hogy anyámat én megüssem? Meg aztán. Anyát lefektetem a kanapéra. A szíve tájékát is csak gépiesen masszírozom. Katonám türelmetlenségén - azt hiszem - átlátok.

Felpattan ültéből, hogy engem igazoljon. Reccsenő léptekkel jár föl és alá. Mindennek nekiütközik, mint akinek szűk a ketrec. Ajkát harapdálja, bajsztát is beszívja, no igen, lopva engem méreget. Lássuk a medvét! Mi lesz? Mégis inkább Nyuszi pulzusát tapintja. Lassúdó lélegzésére nyugtatóan bólint. Már a derékszíját csatolja vissza. Mondjad, én katonám! - fogom könyörgésre a dolgot, de csak gondolatban, és sóvárogva lesem, igaziból szól-e már.

- Hát idevigyázz, öcskös - tenyerel a vállamra végre. Isteni teher! Alig hogy föl nem kiáltok, de változatlan önfegyelemmel tartom a szám. Valósággal csüngök minden egyes szaván. - Mondd el apádnak. Meg édesanyádnak - pillant a kanapéra, a tekintete csupa gyöngédség; nem is tudom, hogy a bratyónak fényképez-e vagy saját édesanyját látja Nyuszi helyén. - Nemsokára magához tér, meglásd. Csakhogy én nem tudom kívánni, hiába szeretném. Mennem kell - töpreng gondterhelten; hanghordozásával egyszer s mind azt is érezteti, hogy csak avval törődjek, ami kifejezetten nekem szól. - Egyszóval idevigyázz. Zoltán a partizánok közé állt - tagolja. - *Partizán lett*. Érted?

Hang nélkül bólintok, a szívem majd kiugrik, csak el ne veszítsem egy szavát is.

- Magyarázom, hogy azok kik? Vagy úgyis tudod?

Mint kerge birka, a fejemet így is, úgy is rázom. Az arcom tüzel; érzem, a szemem is ragyog; nagy igyekezetemet megmosolyogja újdonsült katona-barátom. - Édesapádnak, édesanyádnak, de senki másnak! - emeli föl intően az ujját. Bütykös. Formáját, tudom, már soha nem felejtetem. - Rajtatok állnak bosszút - suttogja -, ha netán eljár a szád. Hát akkor kukkot se, kis-komám! Egy árva sóhajt se! - fenyeget meg még egyszer, és indulni készül, de megtorpan. - Eridj, nézz már ki. Ott-e az udvaron még a boszorkány?

Fordulok egy szempillantás alatt. Ránevetek: szabad az út. Az előszoba-ajtó kilincsén vas-marka rákulcsolódik a kezemre. - Mondjátok azt, hogy egy katonabajtársa járt itt, nevet nem mondott, csak a hírt hozta. *Hogy eltűnt*. Semmi egyebet, ha keresztre feszítenek is. Megértettél, öcskös? - No, hogy is hívnak igazándiból? - néz a szemembe keményen, de aztán enyhít a szigorán. - Mert néven, tudod-e, sohse szokott nevezni az a kutya Zoltán.

- Jancsi - nyögöm szárazon.

- No - kacsint rám cinkosan -, én mondom, hasonlítasz, öcskös a bátyádra; akár két tojás. Egy kicsi, egy nagy. Hanem az Angol Parkba, amiről annyit mesélt odakint, hárman megyünk majd el, Zoltán megígérte, csak véget érjen egyszer ez a világhajcihő.

Ennél szebbet még csak nem is mondhatott volna. Forog velem az előszoba. Az üzenet! Lám, megkaptam! Az van a tengelyében minden gondolatnak. Egyébként újra rágom az elhangzott szavakat. Az *Angol Park* nem játék-tér a szememben többé. Burkolt értelme megdőbbent. Nem hiába idősebb hét évvel, Zoltán mindig is tudta, mit miért. Még nem tudom hogyan, de követem, ha addig élek is. Isten bizony, bizony isten - ismételve suta fogadalmamat, de már csak magamban.

A kérges agyag-tenyér és az izmos ujjak szorítása akár egy öntőforma; tüzes fellobbanásom abban szilárdul konok elhatározássá, és katonám már rég elenyészhetett ugyan, de én csak állok az ajtóban, mint egy faszent. Arra riadok, hogy Nyuszi szólongat odabentről.

- Megyek már, édes. Megyek - válaszolok, s azon gondolkodom, hogy mit is mondjak. Mert Három az én titkom. Hogy felnőtt lettem ma végképp. Hogy szent esküvést tettem. És hogy úgy érzem, mintha a tulajdon bátyámnak adtam volna rá kezét...

IV.

A túlpárt szele

...Balra egy nyelvöltögető, bicebóca háromláb. A nyirkos szél aláfü, mocorgatja; talán a döccenések ritmikusan ismétlődő szinkópái térítettek vissza a jelenbe. Éppen ideje. A fekete, nyikorgó iskolatábla kopott paláján krétával rajzolták ki az órákat és a neveket. Addig rosszkodunk, míg előbb-utóbb mindnyájunkat felír a mennyei vigyázó - vágok egy hetyke fintort, és Ottó, a barátom jut eszembe. Ha másért nem, hát hogy jelezzem: én még élek, s hogy hiába hagyott el az a beképzelt orvostudorka: a világ attól még világ maradt.

- Féltizenegykor Somogyi Pál - betűzöm a zsinórba hurkolódó szabályos végzetet, tizenegy órakor özvegy Barabás Istvánné. - A sápadt sorok összefolynak, ugrálnak előttem. Persze, az eső. - Valamilyen - hát nem mindegy - Péterné, utána egy igazi Tihamér! Nocsak, a kékvér is ideér? Hát Apa?

A vén huncut a tábla aljáról integet.

Hm. Nem a sor végére állt? Kereskedik itt is. Rá vall. Hátha addig még történik valami, no nem? Például közlik vele, hogy „bocsánat, Vígh úr, az egész csak tévedés. Persze nem jóvátehetetlen. Szíveskedjék ezt a malórt meg nem történtnek venni, és minden különösebb hűhó nélkül új életre kelni. A viszontlátásra, örültünk a szerencsének, Vígh tata!” Apa, ha belül mosolyogna is, azért csak zsémbelne. Mint a pincérrel, aki rágós húst hozott. Előkerítené a tisztes adminisztrációt, hogy „micsoda kiszolgálás ez itt, kérem!” Meg hogy „ugyan, kérem, veszem a kabátom, de máskor se jövök ám magukhoz. Van még konkurencia!” És átkacsintana a zsidó temetőbe. De a nagy mellényt hamar kigombolná, mert hogy megszánna mindenkit. Főleg a sírásókat, amiért potyára güriztek. Egy kis borraivalót a markukba gyűrnie, hogy „no, igyanak az egészségemre, fiúk, ha már föltámadtam!” És fütyörészve slattyogna kifelé a kapun. Halálos jókedvvel, felszegett állal fűjná, hogy a vén kaszást újra kijátszotta. Mert ahogy nem fogott rajta annak idején se tifusz, se láger, most is rák-hatatlan inas vas-szervezete.

Csakhogy Apám, ha amit elképzelek, mind igaz volna, akár haza is mehetnénk. De így csak ez a lócitrom-arcú Illetékes csücsörít itt s szinte cuppog hozzá, ahogy a falatnyi szivaccsal elmázoja az első elcsurgó nevet.

Jajong a lélekharang. Ki van fizetve. Óbégató keservében kócos haját túrja, úgy tántorog egy tohonya, fekete asszony. Ketten kétfelől támogatják, kísérői majd összeroskadnak bánata mázsás súlya alatt. Csak azt nem tudni, kit sirat.

A hozzátartozók a ravatalozó felé sodornak. Az oszlopos mécses, s a tárt lakk-ajtó mögött tompa-fekete drapéria minden falon, minden szögleten. Középen a nyitott koporsó. Bársony ágy, fehér csipketakaró. Kunkori orrú, alamuszi kis öregasszony hever ott sápadtan, kontyba font ősz hajjal, a nagy pillanat ünnepélyességével. Összekulcsolt kezei közt karcsú ezüst feszület, ugyancsak adja a jámbort. Elhaladok előtte én is a sorban, s megülepedek a többi közt, a sarokban. Felcsukló zokogás innen is, onnan is. Ki kicsoda - fogalmam sincs. Rácsukódik a csipkére a fedél, a véglegesség koromfekete árnya. Odabenn már csönd van, jó erős, súlyos csend. A koporsó két fele tömören illeszkedik, a külvilág zajait kiszűri. Az öregasszony végre megpihenhet, már nem kell megjátszania magát, a monoton búcsúztatás, a zsolozsmák sem zavarják többé. Vele bágyadok én is...

...Megyek, Nyuszi, megyek. Vizecskét? Viszek.

Szó nélkül megissza. Arcát, kezét csókolgatom. Langymeleg. Könnyes. Valami arra ösztönöz, hogy mégis körülnézzek. A nagyszoba, a bútorok, mintha minden megkopott volna. Sivárság, soha nem érzett pállott temetőszag. Elfintorodom. Tüsszentek. Hiába. A tárgyak is elfáradtak; kész, nincs tovább. A katonát - álmodtam talán?

Sötétedik. Egyikünk sem mozdul. Mintha a terjengő homály csakúgy kivédhetetlen volna, mint a gondolataink. Ínyem száraz, karom zsibbad, lábam görcsben. Hát rémpofákkal cifra tükrös hálószoba lett az egész világ? Legszívesebben a fejemre húznék valami takarót, mint amikor rossz álomból ébredek, s reszketek. Jaj, még a veríték is kiver. Muszáj valahogy kimáshoznom.

Ketten vagyunk. Nyuszi az üres pohárral, én meg mögötte, báván. Két hajótörött. A fotel lehetne az életmentő partom? Odáig nagy nehezen mégis elvándorolok. Hű de kutyanehez ez a férfi-felelősség! A meghitt fészek végre biztonságot sugall, Zoltánt idézi, akivel birkózva, ugrálva annyit nyöszögettük ócska rugóit. „Karosszék - bolondszék!” - hallom kitúrt magam fogcsikorgató csúfolódását. - Nem - tiltakozom álmatag -, dehogy alszom el. Csak pihentetem a szemem. Egy iciripicirit. Mi baj lehet abból?

Erdők. Fák. Soha nem járt vidék. Zoltán sodorja-hajtja félre az ágakat, ő tapossa az utat előttem. Recseg-ropog a letiport sűrű. Cseppet sem félelmetes. Én meg erős vagyok és jókedvű. Mert tudom, mit-hogyan-miért. Madarak röpte, mohos fák, vízmosta kövek; maga a természet szabja ki utunk. Hosszú a sor. Mi a legvégén. Vissza-visszafordulok - nincsenek-e máris a nyomunkban? Nem mintha félnék. Karomat a fegyverem jólesőn lehúzza. Géppisztoly-féle tulajdonképpen, de három csőve van, a tusa és a tár egybeépített, modern vonalú, csak úgy simul a tenyerembe. Automata jószág. Ahhoz hasonlít, amit odahaza még magam terveztem a matematika füzetemben, és ez így van jól. Egy visszacsapódó bodzabokor illata, a levelek selyme váratlanul Nyuszi simogató kezére emlékeztet. És tényleg. Persze, hogy azt érzem. A homlokomon, a halántékomon, a fülem mögött. Jaj, most fűrtöm tekerve visszakócolja a hajam, ahogyan kicsi koromban szokta. Jólesőn nyújtózkodom, dorombolok, valószínűleg megbújok a tenyerébe. Semmi pénzért nem leplezném le éledő tudatom.

Boldog vagyok. De nem maradéktalanul. Lelkem sarkában ott gubbaszt egy alakatlan, zavaros gondolat. A félelem lenne mégis? Nem, azon már túl vagyok. Egy gomolygó terv; elmosódó, kusza körvonalak. Bontakozó felelősségem. Vagy csak a tettvágy? Ki tudná megfogalmazni? A furcsa érzés mindinkább elborít. Mi ez? Lázadás? Valami belső cselekvési kényszer?

Pokoli a zűr. De minél vadabb a sodra, annál inkább meg kell tanulnom ár ellen úszni! Igen. A precíz fogalmazást fél győzelemnek érzem.

Nincs az a pillanat, amely véget ne érne. Nyuszi, a kópé, ahogyan szokta, megint ellopta a kezét. Későn kaptam észbe, mint mindig. Azért csak várok még egy picit, nehogy a turpisságom kiderüljön. Nemcsak Apa, én sem szeretem a fölösleges magam-mutogatást.

Végül mégiscsak feltápáskodom a kényelmes fotelből. A sötét lakás - huzatos barlang. A csönd szinte harsog, a tárt előszobaajtó pedig baljóslatúan nyikorog.

Istenem! Hová mehetett? Nyuszi! - pattanok fel, de nyugalmat erőszakolok magamra. Csak nem pánikba esni. Egyetlen felesleges mozdulatot se. Duna? Villamos? Vonat? - latolgatom szédítő iramban. Vállamra vetett kabátban, lobogó sállal rohanok keresztül az udvaron, már ahogy papucsban lehet. Trézsi nénit, azt a szipirtyót már úgy is a kapuban eszi a fene. Zárna. Lépteim mereven visszafogom, képemre vigyort feszítek: - 'stét! Csak levegőzők egy kicsit.

Á, fölösleges volt bármit mondanom. A hangomon akadt fönn? Az öltözékemen? Tudomisé. Mindenesetre furcsán néz végig rajtam. A fenébe is! Mintha kocsányon lógna a szeme! A fő, hogy kívül vagyok. Gyilkolni tudnék, úgy álljon az utamba bárki. Futólépés! Irány a Dunapart! Ott lesz, valami azt súgja.

Sehol egy teremtet lélek. Vaksi ablakok, laposan pislogó sunyi légó-lámpák közt surranok, trappolok. A levegő éles, zihálok. Csak nem megállni, nem összerogyni. Szusszanás a fordulóban: fálnak dőlve, fűjtatva mérem föl a következő szakaszt. Eltaszítom magam. A sötétség - védelem. A máskor oly barátságos utcák most ormóttan várfalak. Árnyuk - menedék. Nem érek rá félni. Pedig volna mitől. Ez a homályos kapualj is, nicsak, tántorgó, oldott körvonalakkal riaszt. Tőlem most már maga a Halál is lehetne; tojok a képzelet szörnyeire. A csontos ujjak szorítása azonban nagyon is valóságos. A borgőzös savanyú lehelet pláne. Csak egy részeg fickó a rém, de az is elég, ha az emberre teljes súlyával ráakaszkozik. Még letépi a kabátom. Képhemhez dörgöli nyáladzó bajszát - pfuj, az anyja istenit. Végre. Alig kell hozzásegítenem, zokszó nélkül, puhán terül el, akár egy rongycsomó. Sajnálom, ha volna rá időm.

Nem hiába pecáztam annyit az alsó rakparton, hunyt szemmel is idetaláltam volna, bár sűrűsödik a köd. Ez a hűvös kátrányszag, ez már a Duna. Hol a fenébe a kabát? A dulakodásban, persze. Dehogyan futok érte vissza. Más az én gondom. Ja, igen - vacogok -, legalább a gallérom felhajtom.

Fülelek. Százféle hang peng, nyikorog, zörög: a szél. Messziről egy kutya vonyít. Emitt a közelben, a víz csobban-loccsan. Csak akit keresek, az nincs sehol.

Lépcsők. Kicsorbult kövek. Tizenkettő, vagy tizenhárom? A papucsommal óvatosan tapogatózom, mégis beletoccsanok a vízbe. A Duna kiismerhetetlenül sötét, olyan, akár egy üst, nyirkos, fekete szurok. Itt már semmi keresnivalóm: tétován sarkon fordulok. A köd az agyamra ül. Automatikus, rogyadozva vissz a lábam hazafelé; csikóim percek alatt gebévé vénhedtek, de az utat vakon is tudják. Imént még úgy éreztem, hogy az életemért futok. Most pedig? Didergek. Fene a kabátom.

Ráday utca. Ez már a mi házunk, a legormóttanabb és a legsötétebb a környéken. Kietlen, kiégett rom - Nyuszi nélkül. Hullák és hullajelöltek tanyája. Valamelyik ablaktábla mögött még van pofájuk és zongoráznak. Kísérteties. A csupa halott között egy eleven gépzongora. No lám, a tárgyakat nem öli meg a Führer csodafegyvere, a tárgyak még hasznára lehetnek a Német Birodalomnak. A csatornaléből margarin lesz, a hajjal matracot tömnek, a halálsugár csak az életet tarolja le: az az istenverte gépzongora időtlen kalapál. De hogy! Partnere a papucsom két konok tappancsa: a ritmust az csoszogja hozzá ezen az átkozott pesti flaszteren. Bolyongó Odüsszeusz a holtak birodalmában: az egyetlen élő itt én vagyok, ebben a sivatag magányban. És fáradt, istentelenül fáradt.

Hosszú, csorba kolomp-sikoly. A kapucsöngőnk fülsértő visongása fölveri az egész hullaházat. Belekapaszkodom, mert mégis csak valóság. Istenemre, ha maga Belzebub jönne, annak is a nyakába borulnék. Lépéseket hallok. A kapu-rács mögött tompított fényű zseblámpa. - Trézsi néni! - dadogom. Csakhogy csetteg végre az öreg zárban az a súlyos, arasnyi vaskulcs.

- Na lám! A jólnevelt úri csemete - huny ki a zöld fénypászna. - Persze. A Víghek Jancsikájának mindent lehet. Elcsavarogni éjjelente? Kurvát hajkurászni elsötétítéskor? És micsoda gúnyában? Fogadom, igazolvány nélkül. Még jó, hogy nem volt riadó, vagy nem jött a razzia. Aztán rajtam keresik majd - pereg a boszorkányi rokka. Csak amikor anyámat szidja, hogy miféle az olyan, aki a kölkét így tekeregni hagyja, akkor mérgesedem meg.

Ettől kérdezősködjem? Valamit is? - húzom el a szám. - Semmi köze hozzám! - szakítom félbe durván.

- Méghogy semmi közöm? Szentséges szűzanyám! Pelenkás kora óta kerülgetem, óvom, vigyázok rá, és most ez a hála?

- Köszörülje a nyelvét a bolond nénikéjén - morgom a fogam közt. Kegyetlen gorombaság, de célba talál. Ház mesternénkről az a hír járja, hogy minden nagyünnepén csomagot hord a nővérének az angyalföldi tébolydába. Hogy felszisszen, hogy kapkod levegő után! Úgy kössön belém máskor. Fölszegett állal, lépésben battyogok el mellette.

Legalább Apa itthon lenne!

Homályos előszobaajtónk ugyanúgy - félig tárva, félig behajtva -, mint amikor kirohantam. A lakásban sötétség, hideg és kriptaszag. Mindent inkább érzek, mint hogy hazaértem. Vajon Zoltán mit csinálna az én helyemben? Nyuszi halálos veszélyben van, érzem. Dehát hol az istenben keressem?!

Sírás környékez. Magányt, elhagyatottságot szívok be minden lélegzettel. Józanul kéne gondolkodni, villanyt gyújtani, legalább Apának hagyni néhány sort, hogyha megjön, a frász miattam is ne kerülgesse. De mi a fenét írnak? Hova mentem?

Itt nem maradok, az biztos, ebben a köprésben. Pedig a gondolatától is irtózom, hogy azt a kurva ház mesternét újra felcsöngessem.

Megint a keramit kockák. A lépcsőház. Hol a kapualj? Csak tapogatódzom a sötétben, a szemem is behunyom, hogy hamarabb szokjam hozzá. A messzi zongora újra kezdi az imént félbehagyott csontzenét; fölajdulok, mintha a fogamat húznák.

- Jancsi! - szisszen a sötét lépcsőház. Ismerős sustorgó hang. Biztos hallucinálok a nagy csöndben, mert már a zongora sem klimperel többé. Reszketve markolászom a lépcső karfáját, a lélegzetemet is visszafojtom. A csöndes szólongatás ismétlődik: az eleven hívó szavak, mint a könnyeim, csurognak lefelé a korom falon. - Nyuszi! - tör ki belőlem a fékezhetetlen öröm, amit a rémület sarkall: Mit keres Nyuszi odafönn?! Tekintetem a sötétségbe fúrom, s elrugaskodom: csak úgy repülök fölfelé a lépcsőn, kettesével. Nincs lift, amely versenyezhetne velem. Hideg a kő, az ördögbe, már a papucsom is elhagyott?

A harmadik emelet egyetlen nagy lihegés: két kitárulkozó kar és a könnyes, drága arcon a sötétben is átsüt a sós-édes öröm.

- Kapocsmacska!

- Nyuszi! Hát szabad illet?

A korláton túl tátong a semmi; feneketlen, sötét kút az udvar...

V. Szalmaszál

...Akkor még meg tudtam menteni Nyusztit. Aztán annyi minden történt, amire jobb nem is gondolni. Ha az ember őszintén mérlegeli a cselekedeteit, ugyancsak fura eredményre jut. Számvetés a temetőkertben? Ilyen morbid ötlet is csak nekem juthat eszembe - ugyancsak csóválná a fejét Ottó, ha most itt lenne. De végtére egyszer szembe kell nézzek magammal, ha már Valit is elmartam magam mellől. Szellemidézés? Ahogy vesszük. Élve boncolás? Még mindig jobb, mintha én feküdnék a ravatalon.

Először is: nem Apa elhantolásától, hanem a Zoltánnal való találkozástól vizsgolygok. Őszintén szólva: félek. Nem is tudom, hogy miért. Érzem, ugyancsak mélyre kell ásnom, ha a gyökerekig akarok eljutni s nem elégszem meg holmi tetszetős hazugsággal.

A csordogáló hűgyszagú eső, a ravatalozóból menetrendszerűen induló fekete járatok, minden viszonylagos. Bőrig ázom, de csak báméskodom. Várok. Mintha kristálygömbben szemlél-ném, olyan megfoghatatlan a világ, amely tegnapig reálisnak és egyszerűnek tűnt. Idegenebb vagyok egy Mars-lakónál. Csodálom, hogy kikerülnek, taszigálnak, s nem siklanak simán keresztül rajtam a többiek. Fölsejlik bennem, hogy kétszer kettő hátha öt, s ezt az egészet talán csak álmodom.

Mi minden nem száguld az agyamban! Képek kavalkádja: csupa mozgás, színorgia, rohanás - akár a moziban. De nem: az egymásba ékelődő, önellentmondó emléktorlaszok inkább kalei-doszkópot idéznek. Csupa felemás, hülye vízió és gondolattöredék. Ez így nem mehet tovább: rendet kell teremteni magamban, vagy megzavarodom.

Lássuk csak. Nekem nem kenyerem a kétkedés. Sőt, mondhatni, gyűlölöm, mert terméketlen, üres nyavalygás, szerintem. A hit, igen, abban van erő. Mind mostanáig a Hitben hittem, hogy sehogy másképp, csak általa valósíthatom meg, ami bennem szunnyad, és talán így még másoknak is használhatok. *A realitás relígiója* - a valóság hitvallása, ábrándozás és cselekvés a szent humánus jegyében: ez csak nem bűn, vagy szégyen?

Mi az? Ki vádol? Miért védekezem? Bolond volnék egészen? Ki a csudának érvelek?

Na, és ha az? Talán csak bolond módra lehet teljes életet élni.

Madisz. Diákszövetség. DISZ-kongresszus, ezerkilencszázötven - emlékszel, Vali? Ugyan, nem átallsz éppen te itt ágálni a képzeletemben? Ha egyszer hajnalban otthagytál, most aztán már nyughass! Mit fecsegsz összevissza Kallósról és Ottóról? Hogy ők lennének a bacilusgazdák, a kulcsfigurák? Ugyan, te kéretlen prókátor, Doktorka Handabanda; se a diplomád, se a szoknyád - meg ami alatta van - nem jogosít beleszólásra, s főleg: attól még nem biztos, hogy igazad is van. Mert szerintem a lényeg, az mindig személytelen.

És tudod-e, ha olyan okos vagy, hogy *mi volt a lényeg*, ami máig is erőt ad és összetart bennünket, kisanyám? És nemcsak kettőnket, jól vigyázz? Mert ez a mi egyéni pályánk bárhogy alakulhat, a lényeg ettől még változatlan és igaz. Nos? Hallgatsz? Így képzeletben lényegesen könnyebb vitatkozni veled, így legalább végig mondhatom.

Nos, a teljes élet, ez volt a sors kegye, amiben a Történelmi Fordulat részesített minket, negyvenöt-negyvenhatban, aminek az emlékmorzsái is doppingszerként hatnak ennyi év után, még mindig. A látszat, a forma maga is izgalmas volt: a késhegyre menő politikai viták, a szavak kérdőre vonása és felboncolása akár az eleven, akár a vélt tartalomig; de nem játékból

ám, a pengéket élesre köszörültük és a vért könnyen megcsapoltuk itt is, ott is; bizony a magunkéval sem fukarkodtunk nagyon. Úristen! Micsoda élvezet volt birokra kelni, ököltre menni a másjelenyűekkel, a másvezérűekkel, és a hátunkat nekivetni egy közülünk valónak! Tüntetni, ordítani, kávéházak ablakát kövel beverni, villamost megállítani, autót borítani, s halált követelni a feketézőkre, a vérszopókra! Vagy jónak lenni és önzetlenül segíteni, hólyagosra dolgozni az ember tenyerét egy-egy rohammunkán vagy falujáráson, és semmit el nem fogadni a veritékéért, ölelésen és köszöneten kívül!

És mindez még csak a keret. A tartalom, amit e közös, kollektív mámor közvetlen hatóanyagának tartok és vallok, az semmi egyéb, mint az *omnipotencia* érzése, amivel csak a Nagy Sorsfordulók ajándékozzák meg az emberiséget. *Nekünk abban a szerencsében volt részünk, hogy az uralkodó osztály - ripsz-ropsz - eltűnt a történelmi süllyesztőben, s vele együtt a korosztályok hierarchiája is megbomlott. Az államosított vállalatok új igazgatói többségükben még harminc évesek sem voltak. A népi kollégisták reális célként tűzhatték maguk elé, hogy hamarosan városuk, megyéjük, vagy akár az ország vezetői lesznek. Az ám.*

Nos, végre befogod a csőröd, végre hiszel nekem, Vali? Így mindjárt más, ha jó kislány vagy, akár velem is tarthatsz, így már elvisellek. *Nosza hopp, gyere gyorsan, most indul a Ságvári Emléktúra a Pilisbe. Remélem, bakancsot húztál, az fontos, mert minden mást leszedek rólad, ahogy annak idején; csak merj nem emlékezni, kiskoma! Én, az szent, hogy nem felejtettem el egyetlen pikáns dombhajlatot sem. Minden léptedet fel tudom idézni, a szél- és napszagú bőrödet is, hallod-e? Bizony, húsz méternyire sem voltunk az úttól, s az a bodzabokor olyan volt, akár egy baldachinos menyasszonyi ágy. De aztán lett is a bodzánknak fűszeres illata! Micsoda tánc, micsoda viadal! Még az apróhangyák is beleragadtak mézes veritékünkbe; a viszkető füvek, porló kalászkok meg egyenesen a bőrünk alá bújtak, míg a gubanc ing s a csomóba gyűrt gatyá a fröcskölő forrásvízben vakarókefévé s bolyhos törülközővé nem lényegült; de elég legyen, most nem vadászatsz öngyújtóbenzinnel kullancsokra a meztelen seggem partoldalán, ez itt mégiscsak temető, ha meg akarok feledkezni róla, akkor is.*

Végre rajta zötykölődünk hát a jó öreg teherautó árnyas platóján, csakúgy dülöngélünk a fapadon, viháncoló józan részek. Mindegy, bele ne szólj, hogy az már később volt, az idő múlása *sohasem volt lényeges*. Éppen falujárunk, ha nem tudnád, ez mindent megmond, ez már történelem. A ponyva hézagai szakadásig tágulnak, a sebesség persze hogy huzatot kavár. Átölellek, hogy le ne sodorjon, de ez csak ürügy. Hunyorogva kilesünk a varraton - *a mi világunk* fürdik ott a napfényben! -, még a vászonrojt is büszkén csattog. A nóta aztán szinte magától, belülről fakad.

- „Enn-gem hí-nak Fáá-bián Pes-táá-nak / enn-gem vissz-nek lo-vaas kató-náá-nak / gönn-dör hajaam le aa-kar-ják váág-ni / ezz-zel kell a csáá-szárt kiszoll-gáálni”.

Hát téged hogy hínak?

- „Var-ga-Jul-csa / bő-szok-nyá-ja / ijjujuju / jujuju / föl-akadt-a / csip-ke-fá-ra / hopponári / hopphopp-hopp”.

Tudod, ha nagyon elszomorodom, ezeket a fanyarédes népdalokat dúdolom ma is; képzeld, magamban szoktam ám énekelni, ezt eddig eltitkoltam előled. De fújom néha azt az ezernyelvű, egyszívű brigádinulokat is, meg hogy „forrjon össze / dalban ajkunk / úgy, amint / szívünk is egy”; be kár, hogy ennek a zöngéje már elillant az időben, így leszünk szegényebbek napról-napra, de ne hagyjuk, Édes, ha lehet! Fogózzunk össze! Mindenki, aki él és mozog, egy-kettő! Lendítsük a karunkat magasba, s kulcsoljuk össze megbonthatatlanul, aztán üvölszük együtt vígan: *druzsba!* Már mocorog a lábunk - érzed? - nosza, ropjuk a táncunk láncba-füzérbe sodródva; ahogy akkortájt mondtuk: *zakatoljunk!* Utcákon, tereken, országó-

kon át... Valikám, csak büszkén, hogy ilyen keményen rezdül ritmusra a melled, s ne szégyellj, hogy mind a harminckét fehér fogad kivillan, a szájad meg már a füledig ér! Ugye, te sem bántál meg semmit soha? Mert én biz' isten nem. Ott tanultam meg abban a viharzó, ritmikus ünnepelő forgatagban az igazi világföldrajtot: Prága meg Sanghaj? Szomszéd-városok. Pesttől Vladivosztok? Macskaugrás, no lám.

Hoppá, Valikám, ez jókora bakugrás volt, ez itt már a Világiffúsági Találkozó, s a Parlament sok tornya, fehér lépcsősora előtt viharzunk összefogódzva, a reflektorok színes csóváit át-meg átugrálva, augusztus huszadikán. Végre megállod vitatkozás nélkül, hát akkor ismét csak hurrá! Hurrá minden, ilyen-olyan jobbító mozgalomnak, hiszen mindnek egy a célja. Csipkedd magad, kicsi fehér köpenyes Máguskám, ugyan le ne maradj! Gyere, pörgessük az iramot, forgassuk meg egymást, s az idő kerekét, hátha hamarább meglátjuk azt a csodálatos, emberhez méltó világot, ahol majd „egyetért, mert egyenlő az ember / bár a bőre barna vagy fehér”. Nocsak? Éltanuló lettél? Gratulálok. Évfolyam-első sztahanovista-medika? Nagyszerű kislány vagy, kölyök; a te szájadban aztán igazán nem szólam a Nagy Példa, Zója komszomolista kinhalálát te eleven könnyekkel siratod. Nos, ha valakinek, hát nektek is és nekik is kijár a háromszoros hurrá, gyerünk, ordibáljunk vígan, ahogy a torkunkon kifér. Ettől riad és oszlik a gond meg a babona: „ezernyifajta népbetegség, egyke, szapora csecsemőhalál”.

Alkoholizmus? Mi az nekünk! Oszló árnyék. No, és az emberi lustaság? A rosszindulat? A kapzsiság? Vacak kispolgári örökség valahány, ráfújunk és végük. Egy-kettőre leszámolunk a hidra-fejűkkel. Nemzedéknyi idő se kell hozzá, s a „kiművelt emberfők” tömege emeli az emberi értelmet soha nem látott régiókba s ostromolja majd az eget. Néhány tervév, és a „vas és acél országával” senki nem bír majd. „Ha akarunk. / Ha merünk.” „Csak összefogni - hát!”

Széchenyi és Kossuth! Ady, Táncsics, Petőfi és mindenekelőtt az a rettenthetetlen, nagyszájú, az örök-kamasz József Attila. Tiszteletreméltó nagyjaink! Sorakozó, hát! In-dulj! Egy-kettő! Aki jobbat akart valaha itt, a Duna-Tisza táján, élők és hajdaniak, nosza. Egy-kettő-egy! Mind együtt menetelnek velünk! Harsogjuk hát az Internacionálét, elvtársak-srácok! És üdvözljük ezt az új világot feltartott ököllel, izmaink feszítve; ez a mi fogadalmunk, így imádságos a mi sorsformáló kezünk. Szabadság! - gyöngyözik s árad meleg sugárként egymásbafonódó, hites köszöntésünk, amely - így visszhangozva és megszázsorozódva - akár hiszik a reszkető polgárok, akár nem, a kerek világot megrengeti.

Részegség szesz nélkül? Igen: alkoholmentes mámor. A megkívánások és felkínálkozások kézrázó, férfias alkuja. Neked is kurta hajad volt, mint nekem, s kihajtott kék inget, hasított bőrű ifjúnunkás derékszíjat hordtunk mind a ketten. Az egyenjogúságot nemcsak Klara Zetkinnel hirdettük - *legyetek tiszták, áttetszőek egymáshoz, mint pohárban a víz!* - de teli szájjal habzsoltuk is. Állhatatosan a szerelemben és a forradalomban egyaránt, ahogy Petőfitől tanultuk. De puritán, monostori fegyelemmel, mazochista önmarcangolással vallottunk hitet, ha kellett - no, tudod, hogy hol? - hát a pártiskolán.

Már ott is vagyunk, most se előkáderezés, se felvételi kutyafüle, mit szólsz hozzá? Pszt! Figyeld Kallózt! Vibráló, témát marcangoló csáp-ujjait, amelyekkel a raccsolva is célbataláló érveit kíséri. A politika domborzati térképe a szemünk előtt rajzolódik ki és válik plasztikussá a tenyere alatt. Engem megborzongat, hát téged?

A kollektíva segítőerejét - ahogy a víz földob és fönntart - vajon fizikailag is érzed-e, akárcsak én? Mert én most meg tudnám markolni, rá tudnék állni, mint egy antiörvény vízoszlopra; a sodrát a bőrömön érzem, annyira jelen való. Ebben a szent, habzó szökőkútban tudatos cseppnek lenni - volt-e, lesz-e ennél szebb hivatás valaha is?

Csakhogya megfelelni ennek a szerény, fontos szerepnek - nem is olyan egyszerű. A csepp - alapsejt, akár gépben a csavar. Annak pedig teherbírónak kell lennie, nem lehet benne zárvány, öntési hiba, s a tiszta, éltartó menet is nélkülözhetetlen. Nos, mi ehhez a legfontosabb művelet? Az edzés, az ám! Rakjunk rá hát a tűzre. A kritika-önkritika önmarcangoló, de nagy felismeréseket ajándékozó, hajnalt ostromló, izzó vitáin vetjük ki magunkból a fölös salakot. Gyere, pajtás, most aztán olyan faliújságot szerkesztünk, amely egyszerre lesz ablak, tükör és térkép - befelé és kifelé, a jövőre és a múltra, a végtelen befoghatatlan parányaira és óriásaira - s innen is, onnan is az igazat láttatja majd.

Mit böködsz? Vetélkedő kezdődik? *Nem maradhatunk ki semmiből.* Ki ismeri - hallod, írjad serényen doktor-elvtárskám, majd én súgok! - az összes legális és illegális kommunista párt vezetőjét? Ki tud többet? *Ottó, te betyár, ne less! Így könnyű. A keresztnéveket is! Csupa hős. Csupa mártír. Csak fele olyan Ember lehetnék, mint ők! A fenébe is, a megbízatásukra irigykedem? Szó sincs róla, csak a próbát szeretném én is kiállni.* A tét világraszóló, itt most mindnyájunkon a sor. *Gúlában a fegyver? Egymást löködve, serényen fölragadjuk a magunkét.* Célra tarts! Tusát a vállgödörbe, ne remegjen a célgömb! A hárosi lögyakorlaton a mozgó céltábláknak kéksávós cilinderük és kecskeszakálluk van. Állj ki velünk, Samu bácsi, te Világkapitalizmus, életre-halálra, ha mersz!

- Az osztályharc, erre Sztálin elvtárs külön figyelmeztet, napról-napra éleződik - hörgi Kallós s most még a szokottnál is jobban morzsolhatja az erreket. - A tőkés sohasem maga verekszik, inkább zsoldosokat fogad - suttogja. - Julius Fučík börtön-üzenetét egy pillanatra se feledjük: szent kötelességünk az éberség.

Gyanakvón egymásra nézünk: kiben mi lakik? Kiben fedezhetjük föl ezt a bérenc mivoltot? A sompolygó karrieristákban? A nyereszkeskedőkben? A lefelé tapadó, fölfelé hízelgő, benyali biciklizőkben? Vagy az úgynevezett útitársakra gyanakodjunk? Akik eddig, és ne tovább? Vagy az illegálisan szervezkedőket és összeesküvőket kell lelepleznünk mindenekelőtt? Kallós hisztériás üvöltözésétől te csak ne rezelj be, Valentina Elvtársnő, neked igazán nincs miért. Bár valami azért mégsem stimmel. Hogy lehet itt *több Rajk László, mint ahány akasztófa?*

Világos: a kórokozókat bővítetten újratermelő métely - bennünk van! A múltunkban, a zsigereinkben. Akárkit ellenséggé tehet, ha elburjánzik. Nincs más segítség, csak a gyógyító bicska. Jobb minél előbb nekilátni az ilyen tömeges műtétnek, amíg még van rezzenéstelen tekintet és biztos kés hozzá. A csonkolás fájdalomtól mitse féljünk, az elveszett szülőért, testvérért a Nagy Család bőven kárpótol. Ügyünk igazsága minden narkózisnál hatásosabb. Különben is, a fájdalom és a gyönyörűség egy töről fakad.

Kaján ellenkép: anyai nagybátyám, Poldi bácsi. A felszabadulás után Apától hallottam róla először, sajnos nem ismerhettem személyesen ezt a szerencsétlen, nyomaveszett, ahogy emlegették: tüchtig német zsidót. Akkor - harminckettőben, Münchenben - a náci gyűlésén még véresre tapsolta a tenyerét és - Apa szerint - azt ordította, valami eszelős extázisban, hogy *Heraus mit uns!* De hőkölök is mindjárt: pokolba a nagybátyámmal! Mi közöm hozzá?

Vegyem végre tudomásul, hogy itt, a Halál átázott birodalmában egészen más logika érvényesül, mint odakint; más a dolgok súlya és értelme. Nekem itt most belső küldetésem van, túl a temetés keserű és kényszerű ritusán - a Lényegre vadászok. Hol felbukkan, hol eltűnik a sárba süppedt sírok között, de nem lesz nyugalmam addig, amíg meg nem ragadom.

Megpróbálok pontosan fogalmazni: mi volt mozgalmas huszonöt évem, e két tucat évszakeforgó legfontosabb, legszebb tapasztalata? Ami Nyuszinál is több és gazdagabb? Már formálódik a gondolatom. Súgd meg, én Eleven Gyógyszerkém, ha elfogadod; de ha eleve egyet-

értenénk, az már több lenne a soknál, az fölérne egy ölekezéssel, vagy nem? Hiszen tudod, milyen finom az egyszerre kirobbanó közös szó, s azon vitatkozni, hogy melyikünk is szuggerálta a másiknak a ráhangolódást.

Most már mindegy, a rideg realitás az, hogy e lucskos vasárnap a teljes magányé, olyan egyedül vagyok, mint az ujjam, s csak rossz vicc, ha éppen itt, a temetőben mondom ki hangosan, amit gondolok. Mégis megpróbálom, ha csikorog is a szó a fogam között.

- Pártos szerelem!

Nos? Lám nem dőltek össze a büszke síremlékek és márvány kripták ettől az ide nem illő „száraz” fogalomtól. Kimondjam még egyszer? Még ízlelgetni is jó. Aki nem ismeri, annak meg hiába magyaráznám. Ugyancsak szokatlan szóösszetétel - a kispolgárnak, aki a szexet és a szellemet, a szenvedélyt és a fegyelmet, a tüzet és a vizet, az életet és a halált sehogysem tudja összeegyeztetni. Fura kalamajka kerekedne belőle, ha majd Apa sírjánál pont ezt próbálnám kifejtetni, megmagyarázni. Pedig e nélkül minden zavaros, és Zoltánnal szemben sem tudom magamat tisztázni.

A pártos szerelem - hogy úgy mondjam - valami közös dolog. Azonos hit, kollektív munka, együtt tanulás; úristen, milyen üres szavakat csépelek! Pedig ez mégis így igaz: az ember - a ketten-egy - az életét ráeszi ezekre a közös semmiségekre.

Jutka, Vera, Vali... Szégyen-gyalázat, Valikám, bocsáss meg, de torlódnak a nevek és az arcok meg a kedves testrészek, hajlatok. Mondjam azt, hogy mind-mind te vagy? Hazudnék is ezzel, meg nem is. Valójában a személyed most abszolút lényegtelen. Mert mi nemcsak a húsért meg a testért, meg nem is csak egymásért, hanem a mindenségért szövetkeztünk - és nem ám akár-meddig, csak örökre! Mert mi - isten bizony - felfedeztük a perpetuum mobilét, ezt a világra szóló csodát. Mi az ember lényegét valósítjuk meg szerelmünkkel. Hogy mit? Hát a forradalmat, amit nem csak vallunk, de vállalunk is. Jaj, de bolond és szegény, akinek ez nem világos. S lássuk csak: egyikünk házasság, másikunk elvált, oly mindegy. A papírforma itt nem számít. Mi mindnyájan egymáshoz tartozunk. A kör a legcsodálatosabb idom. Az, hogy én még nem léptem házasságra eddig senkivel - Veled se -, semmit sem jelent: csupán időhiányra vall. Ugye, Vali, te is így gondolsz?

Különben, mit kérdezgetlek még most is ilyen sután? A hajnali szökésed széttört minden illúziót.

Tudom, sántítanak az érveim. Valami falsnak, anakronisztikusnak tűnik bennük. Sanda gyanúm, hogy bizonyos dolgok elkerülték a figyelmemet, vagy legalábbis nem tulajdonítottam nekik fontosságot. Az úgynevezett szürke hétköznapiakra gondolok; a tekintélyek észrevétlen, lassú sarjadására, a világegyetem tágulására, arra az Antheust meghazudtoló furcsa jelenségre, amikor a szobor lebegni kezd, messzire elrugaszkodva az ámuló talapzattól. De mindez inkább csak rossz közérzet, amit kellőképp indokol most ez a csurom temetőkert meg a torokszorongató várakozás Zoltánra és a halotti menetre.

Tőlem telhetően nyugtatgatom magam. Kinek másnak legyen most gondja erre? De a szorongásom kitart mellettem, az hűséges társam. Úgy tűnik, vagyok is, meg nem is. Mintha megtapadtam volna az időben. Mintha a megáradt Sodrincs patak valahol, egy ismeretlen fűzesben partra vetett volna, csak én nem vettem észre. A botor csepp, hite szerint még ugyanúgy fodroz, csobog s vet tarajt, mint az áradó forradalmi tömeg közepén valamikor; valójában azonban már az iszapban, a sárörvényben bugyborékolok, s ez megundorít.

Legyintek: ahogy hiszi az ember, a Föld úgy forog.

Legyinteni könnyű, no meg hasznos is. Már nem egy buktatón átsegített ez a kevés energiát fölemésztő fanyar mozdulat. S ha másra nem is jó, legalább mosolyt fakaszt. Nemcsak engem, az eget is, no lám. A temetőre boruló lucskos vatta-felhők biggyedt felhőajka mögül váratlanul felszikrázik a Nap. Olyan ez, mint gyermekkoromban, amikor az Istennel szemeztem.

Egy fölszakadó sóhaj, hogy ilyen hirtelen megszabadultam a rengeteg ballaszttól. Megragadom a lehetőséget, gyorsan oldom kötelekeimet: csak el, minél messzebbre ettől a csupasz ellentmondás világtól! Istentelenül vonz a múlt, a gyerekkor, a virággal és tüskével szegélyezett régi ösvény, ahol a Nagy Rejtvényt talán megfejthetem: Vigh János, mivégre született? Vigh János, esendő lélek, ki vagy?...

... - Kezeit csókolom! Jó napot kívánok! Neked is, kedves öcsém! Zárva a bolt, meghalt a boltos? Gondoltam, már csak megnézem Vigh urat - ront ránk egy féktelen óriás. Nyuszi is, én is csak pislogunk. - Hadd igyunk egyet még a temetésünk előtt! No, nem igaz, fiaim?

Fene egye az ilyen viccelődést; elátkozott otthonunkhoz egy csöppet sem illik. Beszűkült pupillával méregetem váratlan vendégünk.

Behemót csendőr-termet, donga lábak, gomb-pattintó, fűjtató mellkas. Az egész látóterem betölti ez a szuszogó, kedélyes oroszlán, akinek - míg fülig érő kackiás bajsza alól el-elbődül - csak úgy rezeg a kalpagján a hetyke kakastoll. A feszülő, khäki színű magyarkirályi jelmezben Szerdahelyi, a bácskladányi őrsparancsnok úr úgy fest, akár egy népszínmű ripacsa.

Jé, hónapok óta először nevet újra Apa. - Hozta Isten, tiszthelyettes úr! Majd csak talál a feleségem valami kis toroköblítőt! - s már tereli is befelé a vendéget az ajtóból.

Vendég? Minálunk? Rég elszoktunk ettől. A sarkában maradok.

- Ebben a háborús világban - bömböli a bajszos a homály előszobában - bizony az jól jön. Útról jövet meg különösen kiszáradok.

Azzal a csákóját, kardját a fogasra akasztja.

- Nálunk ugyan nem szomjazik senki se hiába - tessékeli tovább Apa. Mozdulatai újra szélesek, szögletesek; mintha valamitől ismét erőre kapott volna. - Mi szél hozta, tiszthelyettes uram? Hogy talált meg itthon? No, persze, ha végre szóhoz hagynám jutni! - nevet egy köszörelésnyit, hiába, még nehezen áll rá a torka.

- Ugyan miért jár az emberfia boltba? - derül a csendőr. - Megszoktam én a Vigh urat, akár a rosszpénzt. Ha már be kell csapódjak mindenképp, úgy gondoltam, kevésbé fáj, ahol ismerik a gyengém!

- Ne mondjon már ilyet! - pironkodik Nyuszi.

- Azt hitték, engem is kicsukhatnak a lehúzott spalettával? Nem addig, Vigh uram! A címeteket hamar kitudakoltam ám! - A tegezés már nekem szól, legalábbis félig-meddig: az a kemény barack mindenesetre, amit a fejem búbjára nyom ménkü mancsával, hogy utána meg a bal fülemet kezdje morzsolgatni. Elrántom. - Jóvérű a kölök - röhint rám.

Nyuszi pogácsát és bort terít. Csöndben. Ahogy szokta. Mégis, mintha frissebb volna; a szeme se áll úgy a szomorúságra, mint eddig - hála Szerdahelyinek, fene a jódoglát.

Apa tölt. Kilöttyen. Magának is, nocsak, pedig a bort nem szereti, nem is nagyon bírja. Most meg csakazértis. Marvinja hol itt, hol ott villan, loboncos haja szemébe kócolódik egy-egy vadabb mozdulatára. És hát a tekintete hogy süt! Vendégünket valósággal becézi, szinte falja.

Nem kunszt olvasni a gondolataiban. Apa! - inteném, de legbelül én is remegek, nemhiába vagyunk ugyanaz a fajta. Bennem is érik, ami őbenne moco-rog.

Lehet, hogy érdemes volt bízni mégis az emberekben? Hogy nem hiába kilincselt, imádkozott? Hát ha igaz, az isteni gondviselés különös alakot öltött ez egyszer! Esküdni mernék, szinte ki tudnám tapintani Apa ördögös ötletét. Aki életveszélyben van, annak a szalmaszál is kapaszkodó.

Kapkodva int, szinte kizavar mindkettőnket. Vonakodva engedelmeskedem: lábaim vonszolnak, szemem maradna. Nyuszi cibál maga után, de én az ajtóhoz tapadok. Rápisszegek. Szegényke, szája lebiggyed, mozdulata félbemarad, keze lehull karomról. Bújik az odvába, a konyhába szalad.

- Bajban vagyok - hallom Apa fojtott baritonját, s hogy suttogóra fogja, pusmogásából csak a törvényt, a sárga csillagot tudom kivenni - úgy tűnik, mindent kipakol.

- No fene! - így Szerdahelyi. Hümmög meg dörmög. Látni akarom. Marokra fogom a kilincset - meg ne nyikorduljon! - és rést nyitok. Nicsak, csendőrünk mintha megváltozott volna: már nem olyan merev, nem olyan katonás. Feszülő zubbonyát nyakban kigombolta, hátra támaszkodik, lábait szétveti. Már maga tölt magának, aztán a bajsztát pödri, rágja. Milyen türelmetlenül gyűrődnek a ráncok a homlokán, a szarkalábak meg csak kergetőznek a szeme sarkában! Most nem oroszlanra, inkább valami túlfejlett rókára hasonlít. Csak tudnám, mit forgat abban a sunyi fejében.

Szerdahelyi cuppant egyet, aztán váratlanul elvigyorodik. Kedélyesen tarkón ragadja és maga felé fordítja Apa leszegett, szögletes fejét. Leereszkedően bizalmaskodva a vállán felejtí lapát tenyerét.

- Gondolom, én vagyok az idősebb.

- Alig hiszem.

Biccentő hunyorgás, hogy egyre megy. - Proszit, komám! - No lám, koccintanak. Apa rátöltene, de a csendőr a poharára tenyerel. - Csikland ez a morzsa. Megseprűzném valami kaparósabbal.

Apa a szekrénybe nyúl, és egy címkés, cifra üveget tesz az asztalra.

- Majd kifundálok valamit, öcsém-uram. Te meg én? - tárja a karját ültében Szerdahelyi, hogy aztán mancsa az üvegen csattanjon. - Egy kereskedő meg egy magyar királyi ész?

Pohár nélkül húzza meg, pörén, nyakastul. - Egészségedre, édes öcsém. Ereje van a pálinkának. De azért nem olyan, mint amit otthon kotyvaszt a mama. Hamarosan megkóstoltatom veled. Meg én. Csak föl ne dobd a talpadat tőle.

Apa hallgatása csupa lüktető, nyeldeklő tüzes kérdőjel.

- Tudod, ez az egész, úgy ahogy van, marhaság. Merthogy elvitték a mieinket is. Sajnáltam őket, szavamra mondom, dehát a törvény az törvény, te is tudod.

Apa akkorát sóhajt, hogy a szívem hasad.

- No de mire ment az egész? - hadonászik az ujjával Szerdahelyi. - Úgyse találod ki, édes egy öcsém. A Klofák, az a részeg disznó beleült a készbe. Mert jó volt az a Groszmann-féle vegyeskereskedés! Elhiheted, ha mondom. Hogy nekem nem jutott eszembe!

- Hússal és vérrel üzletelnek - így Apa.

- Na-na. Nem eszik a kását olyan forrón, komám! Mit gondolsz, kit láttam idejövet? Amikor a villamosról leszálltam? Azt mondom, nem hiszek a szememnek. A Groszmann Dezsőt! A vén huncut. Valami nagyfejű kiemelte a transzportból - magyarázza röhögve. - A zsidóságot nem sajnálja senki - komolyodik el a képe hivatalos formára, de látom, valami tromfra készül, hunyori szeme csupa szikra -, egy-egy jó zsidaja van azonban ennek is, annak is! - és már újra röhög. - Ne búsulj, Józsikám, lesz gondom rátok!

- Te, Sándor! - akadozik Apa nyelve, hát túlméretezett gesztusokkal segíti világra szavait. - Egyetlen maradék barátom!

Szerdahelyi puhán belebokszol Apa karjába: - Föl a fejjel, amíg van, koma.

- Elzát. Az én drága páromat. Felelj! Elrejtéd Elzát?!

Hallom, ahogy könnyeit visszanyeli. A válla is ráng.

- Rendben van - egyenesedik föl Szerdahelyi. - Vedd úgy, hogy már ott van nálam, Bács-ladányon - mondja némi pátosszal. - Egy csendőrtiszt-helyettes szava szentírás.

Apa! Csak ezt ne! Rácsuklik arra a szőrös nagy mancsra. - Hohó, hékám! - hárítja a hálát a férfiás szemérem. Szerdahelyi brummogva visszasegíti a székére Apát, s fölébe magasodva prédikál. - Ne hadd el már magad, édes Józsikám. No, alo mars! - indul nehézkesen. - De nehogy azt hidd, hogy olyan könnyű dolgom lesz veletek - nyögi elmenőben, és a bajszát rágja. - Majd csak kifundálom, hogy puhítsam meg a hazai sárkányt. Hoppá! - torpan meg. - Hány az óra nálad? Hű-ha. Nem mennénk át a boltba? Majd én fölhúzom a redőnyt, ha te már elpilledtél, édes egykomám. - Azzal fölkarolja, mintegy fölkapja Apát. Alig tudok besurranni a fürdőszobába előlük.

Este, ugyanannál a terített asztalnál. Körülötte a régi három: Apa, Anya meg én. Apa feje végre tisztul, a második kávé után. Ki-ki a maga módján kérdezi: Nyuszi a szemével, én meg türelmetlenül, de sután. - Megállapodtatok?

Az csak a halántékát dörgöli értetlenül.

- Akkor mit vacakoltatok az üzletben olyan soká? - kiáltok rá.

Apa hőköl - mint akit megcsíptek - a hangtól, nyilván. De aztán felderül, a homlokára csap. - Tudom már. Vásznat, szövetet, inget, takarót! Valahová fel is írtam. Majd kétezer pengőért vásárolt a tiszthelyettes úr.

- Hitelbe? - kockáztatja meg Nyuszi.

- Jó befektetés - gördül elő a tétova válasz a vigyorba feszült Vigh-állkapcsok közül.

Ezekben az időkben? - gondolom. De azért magam is osztom Apa reményeit. Láttam, amit láttam. Ennyire nem lehet színlelni. Nem létezik.

Csütörtök, péntek, szombat. Apa sem kódorog sehová, én is megülök a fenekemen. Nem beszélünk róla, de csak rá gondolunk mind a hárman. Visszajön-e Szerdahelyi? Állja-e a szavát? Jelentkezik-e még egyáltalán?

A csendőr vasárnap toppan be, mikor már fogytán a reményünk. Úgy látszik, van Isten az égben. Vagy mégse? Mert a barátság ugyan a régi, a pertut is állja: kézcsók, fülhúzás, Apának hátdöngetés, kinek mi jár. A zubbonyzebből azonban egy összehajtogatott hosszú lista kerül elő, csak úgy zizeg, ahogy bontja, bontogatja. - Tudod, komám, szükségünk lenne még néhány apróságra. *Nektek már úgysem kell.*

Csak a lényegről nem esik egy szó sem. Fene a csendőrijébe, pont most jön rám ez a vizezési inger? Mégsem mozdulok. De nem áll kötélnek Apa sem. Fölszege szögletes állát, a Szerdahelyi szeme közé úgy néz. Tagolja, hogy az is értsen belőle. - Az üzletet bezártam. Más az én gondom. Most nincs időm effélére - rántaná ki a listát a csendőr kezéből, de a papír kettéhasad.

- No-no - hátrál fél lépést a csendőr. Szempillantás alatt végigmér minket. Látszik, hogy latolgat, számbavesz minden eshetőséget.

Mi feszülten, de fegyelmezetten várunk Apa mögött. - No-no - ismétli Szerdahelyi fürkésző, tapogatózó hangsúllyal -, ej, be rideg itt a fogadtatás! - azzal erővel benyomul a szobába. - Vagy idefönn, a nyilas Pesten már új módi járja? Még elviszem az álmotokat - csóválja a fejét, s egy széket pörget maga alá.

Elmúlt a pis-inger. Pedig Szerdahelyi szeme és bajsza egyszerre döfköd bennünket, ahogy az ebédülőasztalunknak ormótlanul nekiterpeszkedik, de már nem ijedünk be - most már se terítés, se kínálgatás -, ugyanúgy sorakozunk fel, szemközt vele, mint az előszobában. Komoran. Elszántan. Várjuk a folytatást.

- Volna egy elképzelésem - szólal meg végre. Már nem olyan magabiztos, de emberibb. Maradék papírával legyezni kezdi magát.

Ki vele! - gondolom én. - Mondjad, tiszthelyettes úr - ez Apa. Nyuszi szeme kikerekedik, kicsit megdönti a fejét.

- Kockázatos - dörgöli kétfelé a bajszát Szerdahelyi -, de aki mer, az nyer. Régi magyar mondás.

- Nos? - ereszkedik félfenékkel a székre Apa is.

- Ha sikerül, még csak el se kell szakadjatok.

- Olyan isten nincs is.

- Bácsladánytól alig húsz kilométer a Dráva-part.

- Igen?

- A határ! - vágja ki aduját Szerdahelyi, egyszerre hunyorítva mindhármutkra.

- Az még csak Horvátország - pontosítja Apa.

- Horvát, szerb, egy kutya. Titó! Nem érted? Partizánia!

- Na-na - próbálja józanul mérlegelni a meglepő javaslatot Apa. - És ha a németek kezébe futunk?

Irány: Zoltán! - gondolom én felpörögve, mert nagyon rárimel erre az ötletre, amit a kiskatonám mondott. Látom, Nyuszinak is eszébe jutott.

- A határig én biztosítom az utat - hajtja tenyerébe az állát Szerdahelyi, mint aki fogadalmat mormol.

- Egyenruhában? - kérdi Apa. Amaz lesunyt szemmel rábólint.

- Csendőrkíséretnél manapság nincs biztonságosabb - szólal meg Nyuszi olyan halkan, mintha azért is elnézést kérne, hogy a világon van.

- A folyón ismerek egy halászt - töpreng tovább Szerdahelyi. Szavai mögött mintha valami titok lapulna.

- Miféle ember? - akad meg rajta Apa.

- Hát - vonja a vállát tisztihelyettesünk - a mi lajstromunkban csempész, az őrsnek jócskán leadja a sápot, tőlünk tehát senki sem háborgatja. Azt már ne tőlem kérdezd, komám, hogy odaát kicsoda, micsoda. Ha az orrom nem csal, valami nacsálnik lehet vagy mi a fene, dehát én még nem tanultam meg a partizán rendfokozatokat - próbálja tréfára fordítani a dolgot. - No, jó. Rágódjatok rajta. Amíg lehet. - Azzal föláll. Katonásan búcsúzkodik: kézcsók, fülhúzás, hátbavágás. A cetli darabját is gondosan visszagombolná a zubbonyzsebébe, ha Apa tétován nem nyúlna utána. Erre csak vállat von és sóhajt, mint akinek nincs több mondani-valója. *Értünk* gondterhelten ballag kifelé s még a kalpagos fejét is csóválja. Mázsás léptei mintegy nyomatékot adnak a szavának; azt sugallják, hogy ez az ember most megtette, ami tőle telt. - Telegrafáljatok, ha szükségetek van rám - szól vissza még az ajtóból.

De megfogom. Tíz körömmel kapaszkodnék belé. Apa azonban nem szól egy árva szót sem, mégcsak nem is mozdul. Szerdahelyi léptei, akár a kiskatonáé, elenyésznek az udvaron. Miért is nem mentem el azzal?! Miért is nem hagytam a fenébe őket rég! A szülő csak kolonc! Megköti az ember kezét-lábát! Apa! Ugyan, mi az ördögre vársz még mindig? Ökölbe szorul a kezem, de csak magamat marom. Véleményt mondani még gyerek vagyok, ugye? De megdögleni majd nem! Miért tartsam még mindig a pofám?!

Apa meredten ül. Körmével a Marvin számlapján valami ismeretlen, észbontó ritmust kocogtat. Markában papírt gyűröget. Persze, azt a rohadt listát. Miért ilyen fukar? Még most is? Kinek őrzi? Legalább hasznát vennénk! Valamit valamiért! De ő nem, ő csak a szabályos üzletelést szereti. Erre azt mondaná, *vérdíj*.

Nem bírok tovább egy helyben maradni. A vizezési inger hidegrázásként tör rám. Kirohanok. Hiába, csak a veríték csurog a hátamon. Vissza, mint aki megőrült. Taszigálom, kerülgetem a kárpit székeket, azokon adom ki a mérgem. Nyuszi rosszalló pillantása félve követ, de ő sem szól rám. Még szép. Óvná Apát, de látom, firtatná is ezegyszer. Tekintete ingázik közöttünk. Csakhogy én is Valaki lettem! De nem, végül is az asszonyi alázat kerekedik fölül: mukk nélkül terít. Még az abroszt is redőkbe gyűri Apa körül, hogy a ház urát elmélgedésében meg ne zavarja. Az összepréselt keskeny ajkak, a ráncolt szemöldök, a tenyérbe temetett lüktető halánték, s a Marvin - A Gondolkodó rodini szobra - mindez csak olaj a tűzre. - Szólalj meg végre! Te átok! - ordítok rá. - Apa! Nem érted? Megbolondítasz!

- Ssss! - csitít Nyuszi, de későn.

- Hát én? - jajdul fel Apa, mint egy mélyhangú kürt. - Hát én ne bolonduljak meg, te istencsapása? - Remeg a hangja s az ajka. - Rajtam a felelősség. Csak tudnám, mit hoz a holnap. Megroppanak a súlya alatt - panaszkodik üvöltve, ahogyan még soha.

Nyüszi csak, vén pojáca! Egy szikrát se sajnállak! Sajnálatomra a fél világot rárobbantották a német tankok, ezek a rohadt, vészterhes hónapok. Beszűkült szemmel, de annál élesebben látom: Apa csak a múlt, a jövő már én vagyok. Két generáció - két világ. - Szerdahelyi - próbálok visszafogottan, csendesen megszólalni, sziszegve.

Apa közbevág: - Le vagyunk mi szarva neki! - rímél rám. Sohse szokott ilyen durván beszélni. - A körme alatt a piszok! Az is többet számít a tisztihelyettes úrnak, mint hogy velünk mi lesz!

- Jobbat tudsz? - emelem a hangom; Nyuszi keze nyomban csattan a számon.

- Hagyd! - dörgi Apa, s az asztal megreccsen a keze alatt. - A fiatalúr a körmeit rajtam próbálgatja. - Nosza!

- Ugyan - vonom meg a vállam s már mosolyogni próbálok ezen a képtelen cirkuszon.

- Nem vagy már gyerek - vált hangot az Öregem. - De ezek az idők nem is kedveznek a gyerekkornak.

Csakhogyan észrevette.

- Nézd, beszéljünk mint férfi a férfival. Tessék, foglalj helyet. Döntsük el együtt a sorsunkat - fintorog rám furcsán, elferdült szájjal. Az a Víg-állkapocs már üresen örül.

Ideje volt leszállnia a trónusról. Ugyancsak ingott alatta.

- Elza! Ül le, ülj ide te is. Egy szavazatod azért neked is van - hümmögi. - Íme, Jancsi terve - kulcsolja össze a kezét, és kezd malmozni ujjaival a gyűrt abrosz felett. - Bácsiadány, Horvátország, Partizánia, Tudomiséncs-falva, ahol Zoltán már tárt karokkal és két géppisztollyal vár. Helyesbíték: hárommal, mert téged is emberszámba vesz.

Kiérzem a gúnyt, de nem szólok közbe; a lényegben igaza van.

- Anyátról is gondoskodnak. Ő a partizánok konyháján főz majd, jó? Mert mi hiányzik a végső győzelemhez? Töltöttkáposzta dagadóval. Ez csak világos. Így gondoltad?

- Miattam ne hazardírozzatok - nyel nagyokat Nyuszi. - Milyen naiv, minden szót komolyan vesz.

- De a hétszentségit! - fortyan föl Apa. A fordulat nem ér váratlanul. Számítottam rá. Ezért is hallgattam. - Nem olyan egyszerű ám, ahogy ti elképzelitek, pulyák! Partizániába nem lehet csak úgy leutazni, mint teszem azt a Balatonra, párnás kocsival, menetrend szerint induló expresszsel. Vagy mondjuk Sodrincra, a nagyapátok sírjához. - Karja széles kört ír a levegőbe, mintegy méltó érvek után kapkod.

Rádöbbenek, hogy a múltkor, mikor eltűnt néhány napra, a néhai falunkban járt, de ott is hiába. És egy szóval sem mondta. - Tudom - bólintok s hallom, hogy milyen tompán bűg a hangom. A szánalom beszél belőlem? Lehet, mégis bosszant, hogy megszólaltam, s hogy ezzel is alájátszom annak a fennkölt atyai prédikációnak, aminek a végső kicsengését már akkor megéreztem, amikor elkezdte. „Tudom.” Hogy lehet ilyen hülyén reagálni? Legbelülről rábűg szavamra a mesebeli vadgalamb okoskodó turbékolása, ahogy régen Nyuszi mesélte, s a villásfarkú apamód pökhendi csattanós válasza: „Ha tudod, hát csináld!” El is mosolyodom hülyén. Hát ha más megoldás nem lesz. De azért megpróbálok Apára figyelni.

- Horvátország? Szerbia? Városon, vasúton mindenütt németek. Igazoltatnak. Gyanúsak a papírjaid? Gyerünk az őrszobára! Keresztkérdések. Egy-két pofon is elcsattan. De nem olyan cirógatóak, mint Anyátoké. Jó, ha csak a fogad köpöd ki tőlük. Még azt is bevallod, ami nem igaz! Na jó, nem. Te afféle igazi hős vagy. Eljutunk Zoltánhoz. Miért is ne jutnánk el? Tegyük föl, egész úton szerencsénk lesz.

- Adja az isten - nyögi Nyuszi.

- Gyöngyélet ám a partizán élet. Szabadság, hegyek, jó levegő, akár a cserkészlet. Vagy mégse? Egy kis éhezés, szomjazás, többnapos gyaloglás, remélem, meg se kottyan nektek? Foglyot sem itt, sem ott nem ejtenek: a partizánok vagy ölnek, vagy halnak, de hát ez nem probléma egyikőtöknek sem, a Ráday utcai komfortban megszoktátok az efféléket.

- Mások se! - csattanok fel. - Egyszerűen csak gyáva vagy - suttogom.

- Apád jót akar - nyögné Nyuszi, de Apa megint leinti.

- Én gyáva? - néz a szemembe kifényesedő tekintettel, és csikorogva morzsolja a képembe a választ: - Nos, beismerem, nem születtem hősnak. Tizenhét százalék a tisztas kereskedői haszon. Én azzal mindig beértem.

Inkább ordítózna, mintsem így lássam, ilyen nyomorultan. Végképp nekivadulok. - Persze - bólogatok üvöltve -, hagyjuk Nyuszi vágóhídra vinni, mint valami barmot. Mi mást tehetnénk? Mi csak civilek vagyunk, kérem. Pilátusként mossuk kezeinket, ugye? De utána én következem, Apa, a sorban, jól vigyázz! Vigh János! Jelen! Két elsőosztályú zsidó nagyszülővel. Pá, Apa! Éljen boldogan! Ha tudsz! És emlékezz ránk majd, ha mindennek vége lesz. Ebben a Ráday utcai komfortpalotában.

- Ha elhamarkodjuk, csak több bajt csinálunk - próbál köztünk hidat verni Nyuszi. De a partok már beláthatatlan távolságban vannak. Apa odaát törpül, töpped semmivé. A keserűségem pedig feltarthatatlanul hömpölyög tovább.

- Csak okosan. Csak megfontoltan - utánzom Apát, a ránk jellemző, szögletes szóval, félig bölgve és nyelve. - Bizony, ezek szép jelszavak. Annak, aki ráér. De Nyuszi, téged gettóba akarnak zárni. Hármunk közül szintisza árja egyedül te vagy, Apa! Te megúszod. Te kikereskeded magadnak: lesz új feleséged, meg új gyereked. Mondd! Azt az újat, tisztességből, azért ugye rólam nevezed el?!

- Nyugodj meg, kisfiam - von a mellére Nyuszi, s reszketegen túr a hajamba. - Minden rendbejön. Meglátod, kis Kapocs-Macskám. Apád jó, és bátor, Apád igaz ember. Ne kárhoztasd.

Kitépem magam. - Nem nyugszom meg! Nem nyugszom bele semmibe! És elmegyek! Igenis, én el! Lehet, hogy úgy is megdöglöm, de nem ölbe tett kézzel, bambán! *Odalenn a partizánok közt, legalább én is ölhetek!*

- Mész ám! - egyenesedik fel Apa. - Majd mindjárt megmondom, hogy hová! - emeli pofonra balját. Nyuszi közénk siklik.

- No! Üss meg! Miért nem ütsz már?! - vicsorgok rá és a Marvinra, az anyai karok közül. - Pont te ne ütnél? Rajta! Utánam Nyuszi kerül sorra? *A zsidóverés manapság nagy divat!*

- Nem tudod, mit beszélsz - mormolja Apa rekedten, s karja lehanyatlik -, az a szerencséd, te szerencsétlen... Iszonyat ez az egész - motyogja tompán maga elé.

Csöngetnek. Ki lehet az? Szerdahelyi jött volna vissza? Nem valószínű. Akárki, jót nem hozhat. Ki menjen ajtót nyitni? A csöngetés egy-kettőre hétköznapivá rendezi a feldúlt vonásokat. Hát helyrebillen a világ, legalábbis látszólag, egy időre. Nyuszi a szemével noszogat, miért is ne indulnék? Az ajtóban Berger. Kopott felöltőjén sárga csillag.

- Mi van, Héber?

- Vigh! - lihegi. - Üzenetet hoztam. Csorbától.

- Tudod, kinek üzenegessen? Most aztán én mondom neki, hogy elég és oszolj!

- Ha iskolába nem jársz, az még csak magánügy, szó szerint ezt mondta Csorba, de a kisegítő munkaszolgálat már törvény. Azzal bizony nem lehet packázni. Ha még egy foglalkozást ellógsz, feljelent. Aztán megnézheted magad.

- Az én üzenetem is átadhatod neki, de az jó bűdös. Becsomagoljam?

- Egyébként hogy vagy? - vált át a szokott iskolás vigyorra a hivatalos hangból. - Nálunk most örökös a balhé.

- Jó kérdés. Mint hal a szatyorban.

Odabenn egyszerre esnek nekem: - Ki volt az?

- Senki. Egy osztálytársam.

- Mit akart? Melyik?

- A Héberrel üzent Csorba. Az a vadállat leventeoktatóm, amelyik dominóként, egy pofonnal szokta letarolni a srácokat. Most engem akar elvitetni a drága. Már pedig én sem fehér, sem sárga karszalagot nem húzok, az tuti. Jobb, ha ti tudjátok elsőnek.

- Ha falnak akarsz menni, csak így folytasd, fiam - próbál Apa ismét fölibém kerekedni, s megszokott szerepéhez visszatalálni. - Abban reménykedtem, hogy odakint egy kicsit lehűtöd magad.

- Persze. Mi másra gondolhattál volna? A világ csakis hozzád igazodhat - hergelődöm újra. - Teérted, neked tetsző sebességgel forog a föld. A háború, Hitler, a zsidótörvények mind nem egyebek, mint pedagógiai szemléltető eszközök az élet iskolájában, ugye? Ahol te professzor vagy!

- Jancsikám! - kérlel Nyuszi.

- Nem vitatkozom - fordul feléje s kapaszkodik a blúzába Apa, szinte felbillenti az a feszült, magára erőltetett, sistergő nyugalom. - Ma minden mértéken túl türelmes vagyok. De ismersz, Elza. Nem ajánlatos a húrt túlfeszíteni. Netán elszakad.

- Tehát? - szegezem neki a kérdést. - Mégis? Tudni szeretném a szándékaidat.

- *A döntéseimet* - hangsúlyozza a kemény szót - *időben megtudod, Kölyök!*

Még csak nem is: Pulya. Ez már Nyuszinak is sok. Felpattan. Belekapaszkodik Apa zakógombjába és addig cibálja, míg a kezében nem marad. - *Ugyan, mit döntesz te el?* Hát tényleg nem látod, hogy mi van körülötted? Te meg csak: döntök, döntök, hajtogatod a magadét! Te eszelős! Úristen, micsoda vén bolond!

Amióta élek, mást nem hallottam tőle, csak azt, hogy az apai szó szent és megfellebbezhetetlen, akár az istené. Hát nem csoda, hogy Apának most végleg befellegzett: behunyt szemmel, némán ingatja busa fejét. Visszaroskad a székére. Tekintélye végleg összeomlott. Győztem, de sírni szeretnék.

- Jaj, dehogy, mit is beszélek? - horgad le Nyuszi. - Isten bocsásson meg nyomoruk lányának, én, csak én vagyok bolond! - túr bele Apa öszülő bozontjába két önállósul, keskeny, remegő kéz, de hiába a nyüsztetés, itt már nincs bűn és nincs bűnbocsánat, ez már a pokol maga.

- Semmit sem tudok. Semmit sem értek - suttogja újra meg újra Apa. Haragja megtört. Tekintete sebzetten repdes.

- Túlélni. Kibírni - sóhajtja, ismételési könnyek közi Nyuszi.

Apa csak bólogat. Kapkodva szedi a levegőt, hozzám beszél, de a semmibe mered. - Szerdahelyi? Félek. Nem is tudom. Hát te? Utazz csak el Győrbe, talán már holnap. Mária néni befogad. A nővérem. *Az nem kergethet el.* Lehetetlen. Képtelenség volna.

Most végképp törpe. A szemem láttára töpörödött össze. Már csak árnyéka önmagának. Iszonyatos látvány, de tény, tudomásul kell vennem. Förtelmes világ. Nem számíthatok többé senkire...

VI. Szököm

...Susogó szólongatásra riadok, míg a friss fényben gőzölgő tócsákat kerülgetem: - Halló! Fiatalember! Hallja? Ha ott akar lenni az öltöztetésnél, jöjjön. Maguk következnek.

A fekete öltönyös, kifényesedett cserebogár kedélyeskedő lócitrom arcát mintha már láttam volna. Talán álmomban. - Nem kell félni - csücsörít rám s bizalmasan csicsijgat. - De egy csöppet sem. Csak mélyen alszik. Semmiség.

Felismerem. Ő az, az örökmozgó Illetékes, aki a palatáblától a sírgödörig lótfut, igazgat, és annyira beleillik a környezetébe, hogy az ember fel se figyel rá. Most sem vár választ, csak éppen taszigál a felé a vöröstéglás épület felé, ami a láger krematóriumára emlékeztet.

- Boncolták? - kérdem vonakodva, bár úgylátom. Iszonyú sebekre számítok.

*- Összevarrták. Ha felöltöztetjük, meg se látszik rajta. Akit mi ravatalozunk - cuppant az ujja hegyire -, az szakasztott, mintha élne! Nem ma kerültem a szakmába, kérem, ehhez is érzék kell, különleges táltum! - Nyomatékképp csak úgy röpköd a keze az orrom előtt, kész bűvés. A mutatvány végeztével némán összekulcsolja, majd ájtatos képpel az égre mered, s olyan szorosan lép mellém, hogy nedves ballonhoz már-már bizalmasan törleszkedik. Tüstént megértem: egy ötvenest csúsztatok a zsebébe, hogy ne sarazzon be, mint a taxisofőröm. Az akkurátus emberke könnyedén meghajol egész közönsége, a magasságos, borús ég színe előtt, aztán természetes, mondhatni sikkes mozdulattal nyúl a pénze után. Kiveszi, kisimítja, majd újra végigmér, mielőtt a tárcájába tenné. El kell ismernem, jól alakít. Ez az ember nem borra-
valót kapott, csupán szerény, de megérdemelt javadalmazást. Prózai mozdulatáról az jut az eszembe, hogy biztosan van négy gyereke, a felesége slampos nagy darab asszony, és estéről estére meglepi őket egy-egy szelet csokoládéval. Hát rohadt szakmája van, annyi szent. Kíváncsi vagyok, mit szólnának hozzá az enyéimnek: hogy haverkodna vele - a „szakma rokonsága” címén - Vali, s Kallós miképpen határozná meg emberként „osztályhelyzetét”.*

Nyikorgó deszkaajtón surranunk be az épületbe - idebent úgy látszik, örökre megült a nedvesség. Mellbe vág valami, talán a hullaszag, talán az a vigasztalan sivárság. Emitt felfelé nyúló salétrom-ujjak bontják a beszürkült vakolatot. A pókhálók közt, egy szál dróton sápadt villanykörte leng; a sarokban egymást hágó ócska targoncák, Szent Mihály kivénhedt, élveteg gebéi. Amott, falnak döntve pedig a nyitott koporsók glédája - micsoda hosszú, méla sor! -, de legalább frissen gyalultak. Oda szimatolnék, hogy érezzek valami élő illatot is, de emberem tovább noszogat. Szemből két markos legény jön, rakottan. Vállukon himbálva úszik egy cirádás fekete ladik. Félrehúzódom. Az örökmozgó hirtelen elibém kerül - az imént még a sarkamban totyogott -, s most ünnepélyes nagyra tárja a belső, kövezett helyiség ajtaját.

Lesütöm a szemem. Éppen csak magam elé pislogok. Mi ez itt jobbra, a cipőm orra előtt? Valami ménkü nagy kád, csurig töltve, a habos víz még táncol is benne; föl-fölcsap a bádog peremre. Hát itt fürdőzött utolszor Apa; ha egy picit előbb érkezünk, még láthattam volna.

De hiszen így is tudok mindent. A képzelet gőzbe burkol. Nyilván elhagyta magát az öreg és kéjesen lubickolt a párás tükör előtt, ahogy odahaza szokta, valamikor. Mert fürödni és pancsolni, azt mindig szeretett, csak mosakodni volt rest, Nyuszi nagy mérgére. A hétvégeken meg úgy kellett kirmánkodni a kádból. - Nem jössz ki rögtön? Másnak is kell a víz! - pörölt vele Jobbik Fele. - Elaléltam - hunyta le a szemét. - Nem segítesz kimászni? - Ennyi ideig ebben a hőségben. Nem is csoda! - Hát végy le valamit, kedves, ha meleged van. - Hogyne!

Hogy összevizezz! - és csobbant a víz, ahogy évődtek, hajcihőztek, míg Nyuszi hangja nem hallatszott a kulcslyukon újra. - Bolond. A háta meg retkes. Úgy kell megsikálni, akár a fiait.

Tovább nem késlekedhetem; lassan arra fordulok, ahol Apát sejtem. Pillantásom átsiklik a jólismert sötétkék ruhán, ami megkopott egy picit a szekrény mélyén, mióta Nyuszi nem kefélt - egy széktáblán horgonyoz, félvállra dőlve. Először a lábfeje tűnik eléem, valami furcsa tartásban, ormótlanul előremeredve. Hát itt se akadt neki megfelelő méretű fekhely? Az öregujján meg, amiért két számmal nagyobb cipőt hordott, hogy megnőtt az az elszarusodott körme! Mi a fene? Most pedikűrözik? Mondhatom, jókor. Mindenesetre ollóval meg reszelővel esnek neki. Szerencsére inget már adtak rá, és rajta a hosszú jégeralsója is. Billeg, ahogy macerálják, de azért stramm fiú még mindig. A lábikráján, de a bögörőjén is, csak úgy feszül a trikó. A feje a legárvább, az a szögletes Vigh-koponya. Valahogy hátracsuklik s félig-meddig lelóg arról a rozszant műtőasztalról. Megigazítanám, ha nem riasztana a furcsa pólya az elfeküdt, göndör haja tövén. A koponyáját is meglekelték volna? Szája nyitva, álla leesve - szinte hallom, hogy hortyog. Hülyeség. Éjjelente Nyuszi bökölte érte, ő meg váltig tagadta. A hiú öregfiú. Ej, az volt még a kórházban is.

Kórházudvar. Az a bizonyos Nyuszis kispad. Apa arca kisimult, kedélye pompás. Nevet az egész felhajtáson; azt mondja, semmije se fáj, csak az a kár, hogy a műtéig most már koplalnia kell. Gondjait kint hagyta, gondolatai kötetlen csaponganak. Kópés kacsintás: a sebész főorvost meséli, akit váratlanul letrottyolt, amikor az a prosztatáját a végbél felől tapogatta. Tervez: egy-két hónap múlva újra kocsit vezet; Aladárhoz, szelűtött bátyjához - eresszék csak ki - szerez új gondozót. És udvarol, mint mindig. Egy nővérke lép hozzánk, ragyogó telivér kölyök: - Hogy van, Vigh bácsi? - Ha magácskát látom, csak úgy ágaskodik az öntudatom. - Nana. A fia előtt sem röstell huncutkodni? - Én már joggal *hetvenkedek*, de neki víz folyik az ereiben, akármilyen nagy *huszonnyolcas!* - és úgy néz a kislányra, mintha hatvan sem lenne.

Most pedig élettelen bábu, akit büntetlenül lehet ide-oda forgatni. Valaki, aki csak volt. Vagy mégse? Meredten figyelem. Mintha bólintana, s kilesne hunyt szemhéja alól.

El kell búcsúzzak tőled, jóapám. Itt még lehet. Ezek itt nem számítanak. Ezek idegenek, és semmi közük hozzád. Be kell vallanom: felőled megnyugodtam. Sebeid szemérmesen rejtegeted, akár azelőtt. Miért félnék tőled most, amikor mindig a legjámborabb voltál?

Ég veled, öregem. Többé nem látjuk egymást, de ez nem jelent semmit. Míg leszek, őrizlek agysejtjeimben, memória rekeszeimben; a hangomban, a mozdulataimban, keserű humoromban máris rád ismerek. Ha valaha mégis lesz gyerekem, majd mesélek neki rólad. De mit? A történetek, amelyekben lefilmeztelek, sajnos, csak kétdimenziósak. Egy-egy tulajdonságodat ha visszaidézik. Lényedet, fanyar bölcsességedet, emberségedet senki, soha többé nem ízlelheti. Kincsem vagy, s én magamba zártalak, mélyen, kitéphetetlenül. Biztos, Zoltán is így van veled. (Egységünk, folyamatosságunk nem most szakadt meg.)

Mindent köszönök. Gyerekéimeket. Hitedet. Hogy a haláltól visszapereltél, s a tenyeredből etettél. Gyógyulásomat és eszmélésemet. Hogy Nyusziért sohse hibáztattál. Hogy pótolni próbáltad a pótolhatatlant. (Alig ismertük egymást, hát hogyan is érthettél volna meg igazán?)

Te mindig csak jót akartál. Szégyellem, hogy nem tettem eleget érted. Hogy sok mindenben ellenedre éltem, s az utolsó napjaid is megkeserítettem, de hidd el, megkésett bűnbánatom a legjobban nekem fáj. (S az önsajnálát milyen édes!)

Gondolataim zavaros összevisszasága megfogalmazhatatlan, elmondhatatlan; ez az én, külön, saját sírbeszédem, amit némán motyogok. Közben a zsebem mélyén kotorászok. Itt az utolsó alkalom, a ravatalozó már cirkusz lesz, teli közönséggel; most kell kibontsam a búcsúlevelét, mégha megpukkad is az egész protokoll.

„Drága Jancsikám!” - *Lehet, hogy fennhangon olvasok? Mintha az Illetékes is rámpisszegne. Sebaj.* - „Holnap műtét, nem tudom, hogy mi lesz, félek, hogy végem. Utolsó szavammal arra kérlek, hogy békülj ki testvérbátyáddal, légy hozzá simulékony és alkalmazkodó, elvégre ő az idősebb. Én nem tudom, hogy mi volt köztetek, nem is érdekel, csak azt tudom, hogy Zoltika csupa lélek, éppen olyan, mint a drága Anyukátok volt, akiről pedig nem szabad megfeledkezéssel soha. Ne szomorkodj, csak tedd meg, amire kérlek, és én minden lépésednél melletted leszek, kisfiam. Anyukátok helyett is ölellek, csókollak. Apád. Utóirat: a Marvinra pedig vigyázz!”

A két karóra kétfelé ketyeg, de Öreg Fiú, ha megkésve is, mégiscsak kitárulkoztál előttem, hogy köszönjem meg? Félelmem és kételyeim, néhány őszinte szavad milyen gyorsan elűzte! Vagy már késő? Most meg bőgni szeretnék, vinnynogni és üvölni amúgy istenesen, mint a csecsemő, akit senki sem kérdezett: akar-e erre a vacak világra születni? Már a levél is hiába. Minden össze-vissza van kutyulva, kár igyekezni. Nagyot sóhajtok; a búcsúlevelet mintegy elfújom magamtól, savanyú, fájó gyomromból fölfakadó, forró lélegzettel. Tekintetem már messziről, madártávlatból kíséri Apát, meg a fürge fürdetőket, akik ügyes, összetanult mozdulatokkal egykettőre ráadják azt a kinőtt sötétkék ruhát. Mintha szalagon dolgoznának: meghúzzák a legszükségesebb néhány csavart, s az izé mehet tovább. Így löködnek mindnyájunkat az utolsó stáció felé, meg aztán a jéger alsón, hastájon már átütött valami: egy rózsaszínű folt. Megfordul velem a világ. Lehet, hogy most én következem?

Odakint, a tócsákon erőtlen napfény csillog. - Ugye már elmúlt? Nincs semmi baj? - nevet rám a Kisember, és búcsúzóul, dijtalanul még kezét is ad. - Fogadja részvétem. Őszinte részvétem. Bizonyára jó fia volt a megboldogultnak.

Céltalan vicik-vacak szavak. Hogy tudnak marni mégis! A fájdalom úgy átjár, valósággal átítat. Megint a messzi múltba szédelgek tőle... vagy előle?...

...Pakolok. Micsoda gond! Mi a csudát vigyek még magammal? Ebbe a kis kézikofferba ugyan mi fér? Váltás ruha, fehérnemű, egy könyv, Babits - a legkedvesebb, és kész. Meg Nyuszi mákoskalácsa, útravalónak. Az mindig jól jön, nem igaz?

- Mit képzelsz - acsarkodik Apa -, Máriánál nem kap majd enni a drágalátos kisfiad?

Még jó, hogy máson nem akadt meg a szeme. Pedig a ruhák közé beoptam ám a verses-füzetem plusz a boxert, a legrosszabb esetre, mert egyszer s mindenkorra elhatároztam, többé nem hagyom magam. Némi latolgatás után odasüllyesztettem a ping-pong ütőt is, egész más okból - mert mit lehessen tudni? - meg azt az országdaraboló-bajnok, pörögve szálló csontnyelű bicskát, amit Apa még a tizenharmadik, utolsó gondtalan születésnapomra hozott. Vég-szükségből ölni azzal is lehet.

A többi holmimtól egyenként búcsúzom. Eztán majd akárki belekotorhat, indulás előtt nem árt még rendet rakni a fiókjaimban. Nekilátok ímmel-ámmal, de hamar abbahagyom. Frászkarikát gyötröm magam; minden csip-csup dolgomhoz százféle emlék tapad. Még a szúrágta fűrészpont is sajnálom kiszórni a kék papír alól, nemhogy, és egyáltalán. Maga a fehér sublót, ahogy fontoskodva billeg, eresztékeiben is felém nyöszög. Mintha mondani akarna valamit, isten bizonny. A sarka meg csorba, naná. Birkóztunk Zoltánnal, és nekiestem: puff! A fejem berepedt.

Vér, késlap, nehezen lohadó daganat: még ő rezelt be. Szegény bratyómat idézi minden bútordarab.

A székek kijáró karfája például dorong és kard volt valaha, mikor hogy. S mitől mentek így tönkre? Hát futtában döntöttem föl őket mindig, úgy löktem Zoltán elibé. Hét bukfcencétől, jajgató litániájától - hogy a csontja tört! - rendre megjuhászodtam, ő újra meg újra így csípett nyakon. Örök bunyónk a testvéri ragaszkodásunkon lám nem hagyott semmi nyomot, dehát a székeket, azokat bizony alaposan megviselte, ugyancsak rozogák lettek, meg kellett volna mindkettőt ragasszam rég. Bár az sem utolsó mulatság, ha a látszatnak engedve, jóhiszeműen rájuk könyököl valaki.

Jaj, és ez az ágy! - Recsegnek a fasodronyok, zizegnek a lószőr matracok, még utoljára meghintáztatom magam. - Külön szobám, kéjes magányom, testemre ébredésem tanúja, te! Olyan széles és hosszú vagy, hogy a végtelent szinte kétmarokra foghatom, ha nyújtózkodom, s jólesően szétvetem karjaim, így ni. (Mi a fene? Máris pókháló libeg a plafon-sarokban, mint az elmúlás sűrű zászaja? Sebaj. Még élek és emlékezem.) A poloskát nyaranta petróleummal égettük ki belőled, de csak az előszobában, prüsszkölve, zárt ajtók mögött, hogy a házbeliek meg ne sejsék, amit úgy is tudtak. Egy ilyen régi pesti bérházban nem meglepetés a hívatlan vérszopó. Gangról gangra, szőnyegszárnyon költözködik, de számít is az? Már akkor irigyeltem ruganyosságodat, amikor Zoltánt ringattad, s én az ebédlőben, a gödrös sezlonon kucorogtam. Azóta, hogy az enyém lettél, még jobban megszerettelek. Egy éve lassan, hogy együtt hálunk - csoda-e hogy meghitt titkaink vannak? Lábrácsod megremeg, ugye? Lám, csak összekacsintasz velem! Szerelmes álmainkra gondolsz? Az átnedvesedett pizsamámra, he? Vagy a félpengős regények fulladozó olvasására, zseblámpa fénynél, a takaró alatt? Netán költői remekeinkre, döccenő rímeinkre, mormolva kiizzadt hexameterreinkre, melyek mindig más és más lányokat istenítettek, de ha már végképp nem bírtuk a szavak feszes rendjét, legalább nyálcsorogva lerajzoltuk sejtelmesen domborodó formáikat. Mit, lányok! A puszta létezés örömét is együtt ízleltük! A hámló bőr tépdésésének gyönyörűsége! Azok az önfeledt vakaródzások! Ahogy puha fészekedben *szabadon* rághattam és köpdöshettem körömfoszlányaimat! Micsoda mérhetetlen veszteség, hogy itt kell hagyjalak!

És te, fakózöld cserépkályha? Kihülten is melegebb vagy minden másnál. Amikor a ropogó bükkfák illatát árasztod, s én hozzád dörgölődzhetem! Az otthon szaga te vagy magad! Ajtód vaskeretén a lecsiszolt rozsdá érdes vakfoltjait más észre sem veszi majd. Nekem? A sültalma fanyar ízét idézik, a nyál összefut a szájamban. Ki kell fűjjam az orromat.

Még ez is. Ahogy így, elérzékenyülve trombitálok, ebben meg a régi nátháim kísértének. A csempék peremére óvatosan feltéretegetett zsebkendőimet s Nyuszi szörnyülködve összecsapott kezét szinte látom és hallom. Az ablakon át bevetődő fénypázmában arra a kavargó mikroba-világra ismerek, amellyel ő ijesztgetett.

Jaj, Nyuszi pörlekedései! Ti méznél édesebb fűszerek! „Kívül hujj, belül fujj”, ugye így szokta mondani, amikor a térdem, nyakam retkesnek találta. Hát nem nagyszerű? Elképzelni sem tudom, hogy ez az egész féltőn védő gubó még ma lefeszlik rólam, s ripsz-ropsz, kiűzetem a Paradicsomból.

Mezítelenségemre, semmi létemre Ádámként döbbenek dideregve; az ablaküveg csak torzképem tükrözi. Csikorgó ujjammal szétszabdalom hát: mégiscsak maradjon utánam valamilyen nyom.

Ugyan, abban aztán nem lesz hiány! Az íróasztalt hiába sikálja Nyuszi vagy akárki - nevem belevéstem: beleivódtam, akár a tintapacáim. Könyv, füzet szanaszét rajta, kupacokban - egy ideig ez már így marad.

Nem furcsa? Én többé-kevésbé mindent megtaláltam itt, kivéve ha Nyuszi rendet rakott. Szerencsére inkább csak szidni szokott. Az asztal sarkán a viaszosvászon gúnya alatt ott az öreg Remington írógép - azon se kopogok többé: se verset, se levelet. Pedig hogy hozzám nőtt! Előbb írtam rajta, mint az iskolában, a nyomtatott betűket már négyéves koromban el tudtam olvasni. A család csodája valék: összecsapott tenyerek, ámuldozó jujgatások tárgya - mire megyek velük? Zoltántól ragadt rám nyilván ez is, mint minden, ami jó és igaz bennem.

Írhatnékam támad hirtelen. Nocsak, tán versbe kívánczik ez az egész nyavalyás búcsúhangulatom, s még utoljára begerjedek? Masinám izgatottan levetköztetem, de nyomban meg is torpanok.

Valami fogalmazvány fityeg a gépben. Nem én követtem el, az szent: talán Apa. Beleolvasok.

„Méltóságos Budapest Székesfőváros Polgármester Úrnak!” - Ugyancsak kacifántos megszólítás. Apának se tetszhetett, ceruzával keresztülhúzta, de nem akárhogy, a sor végén a papír fölszakadt. - „Nagyméltóságú dr. Szendhy Ádám Polgármester Úrnak!” - kezdte tehát újra, és ritkítva, csupa nagybetűvel írta alája, hogy „Budapest”. „Nagyméltóságú Polgármester Úr” - olvasom -, „alulírott őskeresztény budapesti lakos” - egy sor kiikszelve -, „alázatosan kérem, hogy az 1920. évben, házasságkötésünk előtt római katolikus hitre tért feleségemmel a megkülönböztető sárga csillag viselési kötelezettséget illetően kivételt tenni méltóztassék” - és nincs tovább.

Kitépem a gépből s a kályhába hajítom. Ha tudnám. Ha beférne. Dugig van ugyanis félig hamvadt papírszeméttel. Ez az én formám. Kiszedegetem, amelyiknek még van tartása s nem mállik szét kezemben. Nem tévedtem, apai torzó valahány.

„Feleségem ötvenegy éves” - áll itt ezen -, „én magam ötvennégy, és gyomorfekélyem van. Ápolásra szorulok, de nincs, aki háztartásomat ellássa...” - Micsoda marhaság! -, „Példamutató családanya”, „alázatosan könyörgöm”, „hithű katolikus”, „legalább halasztást”, „hazafias tisztelettel” - betűzöm innen, onnan. Kész hányinger! Okádhatnék. Hát ide jutottál, Apám? A megpörkölődött sorok közül vissza-visszatérve egy 21-es szám acsarkodik rám, mind nagyobb nyomatékkal. Időbe telik, amíg megértem, mit jelent. Agyamban fölzeng a rádió. A száraz rendelet-magyarázat, a megszokott bemondó rutin hanghordozása, a *határidő*: „Huszonegyediké, este nyolc óra.” És ma tizenhetediké van, úristen! „Június huszonegyediké után, a megszabott időponttól kezdve, a törvények értelmében valamennyi zsidónak minősülő személy Budapesten - csak kijelölt házakban lakhat” - hallom vissza a ránk kimondott ítéletet s beléreszketek. - „Az összeköltöztetést minden arra kötelezett a maga költségén és felelősségére köteles eszközölni. Aki ezen határidő után illetéktelen helyen tartózkodik, mint birtokháborító, internáltatik.”

A mássalhangzók kopogó ritmusa már a zsidóházak elé gördülő gettó-vagonokat idézik; a pokol mind kénsszagúbb bugyrait, a mélybe rántó örvény szédítően pörgő galériáit. Hallottam, tudom, mi történt vidéken, a főváros miért maradna kivétel? A gyerekkor mélyéről egy idegtépő macska-egér harc foszlányai villannak elő.

Sodrincsi nyár, a tikkadt baromfiudvaron éberén nyújtózkodik a vadász kandúr, s rémülten ide-oda futkos az egér, a minden utat lezáró karmos mancsok pofozó gyűrűjében. Az egyiknek játék, a másiknak halálos küzdelem; bomlott szökési kísérletek a végkimerülésig, míg a habzó szájú, nyomorult kis állat önként le nem kushad kikerülhetetlen végzete előtt.

Hát nem! Azért sem! Hiába, bűvös szám a huszonegy! Le van tojva a pocsék lapjárás! Ezek a rohadt hamiskártyások meg különösképpen! Vagy sikerül robbantanom a bankot, vagy sem. Aztán - ha már megkísértettem a szerencsém, és nekem agyó! - tölem besöpörhet engem is, a legfőbb tétem.

Jó súlya van ennek a kisbőröndnek, s még a lábam is veri. Sebaj, sarkonként váltogatom a kezem, mert húzza a vállam fenémódra. Apának juszt sem adom oda - ez már egyedül az én málhám -, de a lépésemet megnyújtom, hozzáigazítom mégis. Lehet, hogy utoljára?

A körúti megállóig lesz ez csak ilyen nehéz. Nemcsak a holmim cipelem, sok mindent vonszolok magammal, amiről mindről beszélnünk illene még. De minek? Hitelét vesztette köztünk - és körülöttünk - minden szó. A szavak értelmetlenek és semmit sem mondanak. Én arra készülök, hogy becsapjam végül. Ő a bizonytalanba indít útnak. Mindkettőnk fél szíve pedig ott biceg mögöttünk sárga csillagosan, mind jobban leszakadva, mint aki nem is tartozik hozzánk.

Hátra-hátra nézek összefacsarodva. A ferencvárosi bicsaklós macskaköveken mindjobban elbizonytalanodnak Nyuszi gyöngye bokái. Csak a megállóig! - ebben maradtunk; igazoltatások meg miegymás, mit lehessen tudni. Onnan már könnyebb lesz. Vagy tán nehezebb? Ördögöt! Idegenek között az ember nem nyafog, és a kis bőrönd terhét is a villamos cipeli tovább.

Befut a zsúfolt 6-os. Csak a lépcsőre férünk föl. Apa mögöttem, a karjával fedez, én számár módra a kofferba fogódzóm. Visszatekeredve, persze marasztalom Nyuszt a tekintetemmel, de hiába: az egyre csak zsugorodik, mint akit varázslat sújt. Ahogy távolodunk, úgy sorvad vonallá, elenyésző ponttá.

Átmenetileg elszakadt a köldökszinórom - gondolom nekikeseredve, és először zökkenek szembe az elmúlás könyörtelen valóságával. - Jaj, a fene egye meg! - hajtom a fejem hátra, picit megpihenni Apa lengedező üstökén, de csak leheletnyire, hogy észre ne vegye a villamos kemény ringása közben.

A Keleti pályaudvar csupa nyüzsgés, rohanás. Mintha nyaralni indulnék Sodrincsra, akárcsak azelőtt. Talán valamivel több a katona, mint máskor, és főleg több a csukaszürke - a szívem a torkomban dobog.

A jegyért Apa áll sorba. - Nesze. Győrig - nyújtja oda utolsó ajándékát, s ahogy magához ölel, könnyezve hozzám dörgöli borostás képét, nincs már benne egy szemernyi harag sem. Még meg is pörget tengelyem körül, s fenékbillentéssel fékez le - rá ismerek valahai játékos modorára. - Az ipafai papnak volt egyszer egy fapipája - mormolja áldásként a régi-régi dalt - az volt az ipafai papi fapipa... Aztán a levéltárcáját hirtelen a zsebembe nyomja. - Ezer pengő van benne. Mostantól magad ura vagy - súgja a fülembe, míg a vonatom már sípol -, spórolj vele, kisfiam, pulyám, Mária nénit pedig csókolatom - öblösíti újra a hangját s feszíti képét a jólismert, szögletes Víg-vigyorra. Már otthagynám, de még visszaránt. Hát nem a Marvint akarja a csuklómra csatolni? Ezt már végképp nem hagyhatom. Kiszakítom magam, s fölugrom a mozgó szerelvényre.

Apa a zsebkendőjébe temetkezik, de a lépését azért egyre jobban megnyújtja, már-már fut a lépcső mellett, aztán hirtelen lecövekel. Egyszeriben visszamarad, akár az imént Nyuszi. Táguló pupillával vésem őt is az emlékezetembe és fogyó alakjának addig integetek, míg a karom el nem fárad.

Házak, gyárak ügetnek csattogva mellettem. Dübörög a vasúti híd a talpfák alatt. Odalent csillan a folyam tükre. *Még meggondolhatom magam.* A növekvő sebesség huzatot támaszt. Nekifeszülök. Élvezettel szívom be a kátrányos Duna-szagot. *Nem. Elhatározásom mellett kitartok.* Az ablak lassan felkúszik, én pedig elszántan nyúlok a kisbőrönd után.

Kelenföld, ezt jól kiszámítottam. Az állomásépület előtt még itt cserreg a pesti, sárga villamos. Vissza a Keletibe. *Ez már a magam útja.* Nem ér fel hozzám, nem riaszt többé; személy-

telenül tolong, dohog, dudál a város. A pénztárnál most is hosszú a sor. A fokhagymaszagú atyafiak, a kosaras kofák, a szabadságos levelüket lobogtató kiskatonák és az izgága polgárok elől nyomnak, hátul tolnak. Még a csukaszürkéktől is elfelejtek félni. Ráfizetek tíz-hatvanat, a jegyem szó nélkül átcserelik. Megy minden, mint a karikacsapás. Bátorságom nőttön nő. Egy lézengő vasutastól érdeklődöm a *délvidéki vonat* után.

Stimmel. Van még harmincöt drága percem, a menetrend nem változott. Átszaladok a szomszéd postahivatalba. Könnyű a lelkem, a bőrönd is mintha pille volna. Feldobok egy táviratot Bácsladányra: tíz szó az egész, ahogy kiterveltem. Hogy kint várjon az állomáson Sándor bácsi, meg a nevem, és kész. Mintha kő gördült volna le a mellemről, olyan könnyen, szabadon lélegzem. Elememben érzem magam. Végre nem vagyok többé mulya barom, akit csak úgy vágóhídra lehet hajtani.

De meg is éheztem a nagy átalakulásomban! Sokhetes görcs oldódik ebben a természetes életérzésben, és még a kávé se ittam meg otthon. A tárcám meg duzzad, van bőven apróm is: miért ne vennék a gőzölgő, forró virsliből? Torma, mustár - ez is, az is kell. - Kérek még egy párral!

Hű, de finom! Rég nem ízlett semmi ennyire. Utána fröccsöt iszom, az anyja szemit: sok bort, kevés szódával, ahogy mások. A hagymások! - nevetem ki saját magam, fennhangon gurgulázva: hirtelen felszabadulásom ugyancsak meghozta a kedvem.

Futás a harmadik vágányhoz! - csak el ne késsek a nagy ficánkolás közben. Az utolsó kocsi hátsó peronjáról lihegve, de kicsit elnézően, némi nosztalgiával nézek vissza gyermekkoromra, a kormos pályaudvarra. *Kis híja, hogy le nem késtem a vonatom...*

VII. Lebukva

...Váltakozó, furcsa, vibráló világom súlytalansága megvisel, de egyben kíváncsivá is tesz. Mozdulatlanságom-e a látszat, vagy színeváltozásaim, ahogy lengek az időben, Eötvös-ingaként, át meg átvélve a hazugságrétegek s a mélyükben rejtőző igazságéerc fölött? Egy biztos: az egész nem rajtam múlik, vagy ha igen, ismeretlen belső parancsnak engedelmességedem.

A napvilágnál hamar magamhoz térek, de ami igaz, az igaz: pocsék látvány volt az a fürdős hullakamra. Meg a folt a jégeralsón! Egy életre elég az embernek: minek kell nekem minden-hová odakíváncsiskodnom? Ezek az extra tulajdonságaim, ezek marják el tőlem a társakat. Nem csak Valit, égen-földön tulajdonképpen senkim sincs, akárhogy is nézem. A temetés? Jelkép. Mint az ujjam, olyan egyszál magam vagyok. Mert van is Vali, meg nincs is. Van is barátom, nincs is. Pfuj, milyen lelkesen tudom magam sajnálni! Marhára utálok ezt a stílusom.

Ha a fene fenét eszik, kirángatom magam - akár a hajamnál fogva - a nyamvadt hangulatból! Kovács - mármint az Ottó - ismételve barátom mindkét nevét külön tagolva, s a szótagokba is belekapaszkodom. Ot-tó-dí-tás nél-kül: elvtárs és barát egy személyben. A temetőfalon túl, Ottó a legnagyobb kincsem, csak üzennem kell érte. A frászkarika magányos, nem én.

Önszuggesztíóm - érzem - esetlen, tréfám erőltetett, fintorom ráfagy az arcomra. Érveim mögül rámvicsorog a tény, hogy most, amikor a legnagyobb szükségem lenne rá, senki - Ottó sincs mellettem. Igaz, nem is hívtam. Én nem akartam, hogy kijöjjön a temetésre.

Eleget látott kiborulva, talán ezért? Aligha. A rokonságomat szégyelleném előtte? Olvasta minden önéletrajzom, és én sohase tagadtam le semmit, inkább csak túlszíneztem az árnyalatokat. Titkok és Ottó? Nevetséges; megosztom vele úgyszólván minden gondolatom. Talán ez a nagy barátság az oka annak is, hogy Vali hozzám költözött ugyan - ma hajnalig, amíg el nem szökött -, de sohasem akart hallani róla, hogy összeházasodjunk. Kettőnk felesége márpedig nem lesz! - szokta mondani, pedig miért is ne lehetne? Ottóval mindenünk közös.

Ottó az én másik felem. Mit mondhatnék, ha valaki rákérdezne? Mégis zavarba jönnék, ha le kéne írnom, hogy milyen. A legszembetűnőbb rajta, hogy korán kopaszodik, dehát ez hiába tény, mégis hazugság! Az öregedés, a megfontoltság, a bölcs mondások - mindaz, ami kopaszodó fejébúbjából következne - olyan távol áll a jellemétől, mintha parókat kényszerítenék rá. A megjelenés különben sem mond róla sokat: arca kortalan, ritkás bajsza többnyire ferde: hol innen, hol onnan borotválja túl egy picit. A Pártért él-hal - ebben nincs különbség köztünk -, noha dadog és izzad, ha igaza is van; én csak ha bizonytalan vagyok. Ő persze, nem holmi vacak kispolgár; telivér munkásgyerek. Valéria-telepi. A rendszerünknek köszönhet mindent: szobakonyhás lakását, népvézéri öntudatát, hogy a semmi kis proli gyerekből diákfőnök lett.

Ottó meg én - a proletáriátus és az elmélet találkozása - ugye szépen hangzik? Ha egymásnak vetjük a hátunk, a fél világ ránk nehezedhet; az oszlop két fele, az ifimozgalom kariatidái vagyunk - még jó, hogy nem a proletárdiktatúráé! - pátoszom röhögni való. Márcsak a temető miatt is, ahol magam vagyok a közönségem, ha az elfekvőktől eltekintek. Ráadásul a beosztásomból épp most függesztettek fel, káderanyagomat Kallós böngészi, és olyan még nem volt, hogy ahol ő kutat, ne találna kivetni valót. Következésképp: most aztán tényleg nincs mire föl vágjak. Bizonytalanságom ezegyszer megalapozott.

Stop. Nem ismerek el semmit. Már a gyanú is jogtalan. Lelkiismeretem tiszta - bátran szemébe nézhetek akárkinek. A Párt mindent tud. Hát akkor azt is tudnia kell, hogy én soha senkit sem csaptam be, és őszintén csatlakoztam, ahogy abból a nyomorult tüdőbajos ágyamból föl tudtam tápázkodni. Én nem jelszavakból tanultam, nem is csak könyvekből okosodtam, mint annyi színeváltott, pirosra érett kommunista, hanem Flossenburghban és Leitmeritzben: a lágerekben, ahol minden hónapban helyet kaszált a Halál az újabb transzportnak, úgy bizony. Én a valódi poklot jártam meg - az csak jó iskola? A hitelkártyámat vérrel váltottam ki, s az hatjegyű számmal van a húsomba írva.

Ottó is rendületlenül bízik bennem és Ottó nem hülye. Őt nem lehet megfélemlíteni, sőt, Ottó a kételkedés jogához is ragaszkodik. És ha egyszer Ottó áll ki mellettem, akárkik áskálódhatnak ellenem. „Már ez így döntődött a sorskockákon” - Ottó a barátom marad.

Kontrapunktnak egyszerre támad kétfelől két ártatlanul induló, kanyargó gondolat. Zoltán és Freud. Növekednek, egymásba kapaszkodnak, s a mellemre ülnek együtt. Ki kell bogozzam őket, ha érteni akarom magam. De ehhez neki kell gyürkőzzek. Nosza, elég ereje van ennek a megkésett őszi napsugárnak: ázott ballonomból egykettőre kivetkőztet, mintha temetés helyett birokra készülnék. Zoltánt is lerázom azzal a mozdulattal, amivel esőkabátom a karomra veszem. Csak egymás után, urak! Vele még találkozom van. Vele a sírgödörnél kell elszámolnom. Lássuk most azt a hírhedt bécsi orvost: ugyan, Zsiga, te mivel riogatsz?

Rossz a közérzetem, no és? A temetés és a pártbeli zűrök - nem elég mentség? Az életem - nyitott könyv az elvtársi ítélőszék előtt, mégis combszorítóan szorongok. Stop! - érkezik az első, elgondolkodtató bécsi jelzés.

Hogyan? És ha olyasmi nyomaszt, amiről magam se tudok? Az a bizonyos jéghegy-elmélet a személyiség mélyben úszó négyötödéről: hátha a tudatalattim virgonckodik?

Újabb stop! Minnerwertigkeitsgefühl - alig bírom kinyögni, de hang nélkül könnyebben végig bukdácsolok rajta. Kisebbrendűségem miéttjét kutatva vizslatok tetteim rugói után.

Forradalmiságom hátha csak fölvelt póz, s a marxi jelszavakkal csupán kendőzőm valódi énem? Valamit ellensúlyozni próbálok vele - de mit? A legkeményebb a kimondatlan, megfogalmazhatatlan vád: a hátha? Beleborzadok.

És lehet itt más is. Az Ödipusz-komplexumot ugyan kire nem lehet ráhúzni? Nyuszi emlékéhez való ragaszkodásom minden más nőtől kétségtelenül eltávolít; Vali a megmondhatója, hogy mennyire. Mert épeszű és egészséges férfi-e az, aki még szeretkezés közben is az anyját hozza szóba? Nem, nem az az érthetetlen, hogy hajnalban szedte a cókmókját, hanem az a csoda, hogy idáig kitarzott.

Tehát: keresd a nőt a csőd mögött. Banális következtetésként, gondolati bakugrásaimmal hát újra csak eljutottam Valihoz. A szexualitás szent misztikuma húzódna meg végül is mindennek mélyén? Nem éppen marxista álláspont, dehát - egye fene! - egyszer, legalább itt, a temetőben mégiscsak végig kell gondolnom: vajon normális-e Valihoz fűződő viszonyom?

Lássuk csak. Szeretem - ezt kipipálhatom, ez kétségtelen; ha nincs velem, az nem szó, hogy hiányzik, valósággal szomjazom utána. Magányos éjszakáimon gyakran előfordul, hogy veritékes vágyra ébredek, s tehetetlen dühömben a párnát szagatom helyette. Stop. Amikor hozzám költözött, mégse tett boldoggá. Valami hiányzott a beteljesülésből. Alakja, bőre, testszaga érzékeimet kétségtelenül felkorbácsolja, de képtelenségnek érzem, hogy egy életen át a rabja legyek. És az a vágy is. Az sem olyan egyértelmű. Ösztön-parancs mindenekelőtt, olyasmi, ami más nőkhöz is vonz. Az ördögbe is, mit lelkizek az én kacifántos érzelmeimmel, amikor neki nem kellek, se testem, se lelkem! Máskülönben miért hagyott volna ott? Méghozzá

azután a keserves, átvirrasztott, végigpanaszolt éjszaka után, nyomban, amint csak tehettem? Amint kinyitották a kaput?!

Érzem, minél jobban próbálok szabadulni, annál jobban belegabalyodom a magyarázkodásba. Nemsokára kezdődik a cím: a temetés - és én itt állok végképp magamra hagyatva. Se Ottó, se Vali. Magyarázkodásom persze hogy sántít, dehát ha jobbra nem futja. Bennem már régen, de most odakint is elborul újra. Az őszi Nap akkuja - úgy látszik - hamar kimerült. Örülhetek, ha egy-egy simogatásra összeszedi majd magát s előmerészkedik még. Hirtelen hűvös szél kúszik az ingem alá. Semmi sem függ tőlem, arra döbbszent ez is. Mintha egy föld alatti barlangban, tátongó szakadékok partján, kioltott lámpással imbolyognék a jeges huzatban, úgy kóválygok sorsom dermesztő útvesztőin. A titok körül táncol, úgy pörget, de csak nem mutatkozik a maga valóságában. Lidércként megfoghatatlan még mindig, s vált új meg új alakot...

...Szédülök. Örvény pörget. Ami történt, hihetetlen. Lehet, hogy az egészet csak olvastam valahol?

Kapocs-Macska? Miféle csinált név? És a viselője, az az idétlenül törleszkedő kölyök? Élt-e valaha is? Milyen nevetségesen stréberkedik, mutatja, mutogatja magát! Akár a mozi vásznán, úgy fontoskodik, handabandázik az önképzőkör szavalóversenyén. Bumm, és ha győz, akkor mi van? A negyedik törvénybe pedig hiába csimpaszkodik, hogy a csirkász minden csirkászt testvérének tekint. Annak aztán lőttek: Bi-Pi egy nagy smafu, a valóság egészen más. A valóságban: bombáznak és lönek! És *a cserkész a cserkésznek gyilkosa*, úgy ám, te kis hülye, Kapocs-Macska! Hiába hasogattad a göcsös rönköt a pincében, hiába vezetted át a vakot az úttesten; a napi jócselekedet szart sem ér! Nyuszi, drága! Csapj a szájamra az ilyen ocsmány beszédért!

Mert én bizony már ebben a fellázadt fickóban sem ismerem magamra, arra a nagylegényre, aki a győri helyett a másik vonatra szállt. *Én már csak roncs vagyok*. Emlékszák, ideszögezve a padlóra, a többi rongy közé. Ennek a hodálynak a rabja, amióta élek. És más semmi sincs: rabságomra kurtul minden gondolatom.

Újvidéki csendőrlaktanya. A délvidéki DEF szélte-hossza egy; nagy, bűdös hodálya - *maga a pokol tornáca*. Valaha tanterem lehetett; a tábla helyét még jelzi a dupla sín, de az ablakokat gondosan befalazták. Akit idecsuknak, úgy látszik, nem érdemel több levegőt. Ennyi is kár belé. Csak egy félméteres, négyzetes rést hagytak szabadon: megfulladni sok, lélegezni kevés. Középen, a fejem felett, a tarkómat sütve egy sápadt örökégő pislog; egy pillanatra sem hunyhat ki, az őrszabályzat szerint, s az itt szentírás. A nappali fénypászma a szűk keretben különben is csak vakít, nem világít, ahogy közömbös - kegyetlen rabtartóként, hajnaltól estig, lassan végigpásztáz rajtunk, halálba dermedt sötét sorainkon.

„Négyszögletes ablak.
Csak tégedet látlak.
Kicsike kis kék folt,
A ragyogó égbolt
Piciny darabkája.
Úsznak át a felhők,
Lassan tovatűnők,
Oldaltól a szél
Átsuhanva végig,
Ki a végtelenbe.”

Ezzel az időt emésztő, íratlan biccenő, néma „verssel” lázadok, ebben nincs kockázat, ennyi jogom maradt. Szerencsére a szirénák napjában többször is felüvöltenek. Olykor néhány pillanatra merev látószögembe kerül egy-egy B52-es, támadó kötelék. Csak robbannának már a bombák! Dühödt vágyam azonban csak a vérem lüktetésében, csak belső ritmusomban törhet utat:

„Hulljon az átka!
Fogjon az átka!
Verjen az átka!”

- fortyog szavak nélküli önpusztító fohászm, lázongó fantáziám bosszú-buborékja. Micsoda szerencse - hála Stüszinek, aki előadatta velünk! - a Tragédia első színét is betéve tudom:

„- Be van fejezve a nagy mű, igen,
A gép forog, az alkotó pihen...”

Hogy szerettem minden sorát! Az Úr hangját én szólaltattam meg, s csak úgy dörögtem a tornaterem magunk ácsolta színfala mögül, most mégis fércmunkának érzem az egészet. Hogy nem szégyelltünk dicsekedni ezzel a félresikerült világgal!

„- S te, Lucifer, önhittén állsz?
Dicséretre nem találász-e szót?
Vagy nem tetszik tán, amit alkoték?”

Boris Andris kehesre nyekergette a hangját:

„- S mi tessék rajta?!”
Jól beszélsz, fattyú, Ördögök Atyja!
„- Hát méltó-e játék aggastyánhoz,
Melyen csak gyermekszív hevülhet,
Hol sárbagyúrt szikla mímeli urát,
De torzalak csak, képe nem,
Mert hiányzik az összhangzó értelem!”

Itt érces villámként rivallt rá a Hang, öblösített hajdani hitem:

„- Csak hódolat illet meg, nem bírálát!”

Amilyen nagyképű, olyan ocsmány is ez a gögös Nagyúr! - vágom a szemembe utólag; még jó, hogy Boros Andris nem hagyja leteperni magát:

„Nem adhatok mást, csak mi lényegem,
Dicsér eléggé e hitvány sereg...”

Rajta Andris! Csak káromolj, Lucifer! Hiszen az Isten meghalt. Én most már biztosan tudom. S milyen távol került tőlem régi öntelt hangom, a Nagy Senkié:

„- Megsemmisíthetnélek, ámde nem teszem...” - szavalja a Halott Isten az én valahai ajkammal, de nyomorúságomba zárva mégiscsak kiizzadok egy pompás, iszonyú gondolatot. Hát én? Én ugyan miért ne tegyek véres igazságot, ha eljött az Ítélet Napja, betelt az idő és büntetlen megtehetem?! Liberátorok! Felszabadítóim! Irány Újvidék. Mind-mind gyűljetek ide! Oldjátok el bombáitokat, „hello, my dear boys of the heaven!” Hasadj fal! Nem érted?! Nyílj meg föld! Nahát! Hol késik az a rohadt detonáció?!

Vérszomjas dühöm csak magamba mar, a gépek rajai mind tovább repülnek Északra, Pest felé. Itt csak a csönd moccanatlan, mert ebben a rab világban csak a légy piszok, az ürülékszag és a peckes kakastoll, meg a sok értelmetlen, vak parancs - örök.

Ne mozdulj! Ne beszélj! És kuss, egyáltalán! A hatalom ráér, hát rajtunk éli ki őrvongását. Teheti, mert vae victis! - Jaj, milyen igaz, amit a latinórán tanultunk! Jaj annak, akit a sors prédául odavet.

Leütni való, jeltelen bábuk vagyunk valahányan, ezen a rothadó sakktáblán, s tehetetlenül várjuk, hogy egymás után sorra kerüljünk. Vagy százan ülünk a padlón, a keresztretjvény-háló foglyaiként, botot-nyelt természetellenes tartásban: csupa merev tekintetű, borostás rossz arc. Melyiknek mi a bűne? - sandítok oldalra. Sajnálom őket, de félek is tőlük. Mégis köztük tartozom. Egyazon szitok és röhögés csördít a nyakunkba. Aki moccan, vagy pláne eldül, azt „megmosdatják”: ez egy vaskos csendőrtényér-tréfa, a második pofont mindig a fal adja. Azt mondják, nekik is joguk van egy kis szórakozáshoz, ebben az egyhangú szolgálatban. A nappal még mindig százszorta jobb, mint az éjszaka. Napközben háromszor is csörögnek a csajkák, a kanalak. Ez legalább mozgás, étel, élet. Éjjel - a sarokban az a sötét tekintetű fickó meg van bilincselve - csak annak a lánc csörren újra meg újra, és a száz büzlő rongycsomó szuszog s kapkod horkanó kórusban a dögszagú levegő után. Hol ezt, hol azt rugdossák fel, mert a malom bizony éjjel örül leginkább. Raportra! Mozogj már! Kihallgatás! *Elaludni veszélyes*, bár ébren maradni is képtelenség.

Úgy látszik, ma éjjel is folytatják. Nem könnyű lemászni a meredek lépcsőn, fűzőtlen cipőben; combig hasogat dagadtra püfölt talpam; tegnap óta mintha a nyers csont-csonkokon billegnék lefelé. Szemem előtt karikák táncolnak, térdeim rogyadoznak, oldalamon csurog a verejték; vizelnem kellene. A vallató szobák a pincében vannak, a pince maga a sokszögű, reflektorfényvel vakító pokol.

- Hogy hívnak?!

- Vigh János, kérem szépen.

- Milyen becsületes, szép magyar név, iciri apám.

- Fogadom, magyarosítottad.

- Lopta. Másképp nem lenne egy ilyen szemété.

- Zsidó vagy?

- Nem, kérem szépen.

- Anyád se?

- Ő se - verem vissza a kérdést túl gyorsan.

- Ugye csak tévedésből hoztunk be, kiskoma?

- Biztosan. Tessék elhinni végre.

- Ne játszd meg magad, te csibész! (Pofon.)

- Mi? Meglőktél? Az anyád! (Jól irányzott rúgás a másik oldalról, hogy elnyúlok a betonon.)

- No, nézd! Szimulál. (A csizmaorr bűdös és kemény, elharaptam a nyelvem, annak érzem sós ízét.)

- Piszkáld meg!

- Víz a nyakába!

- No lám, éled már.

- Nos, iciri apám, mit kerestél az újvidéki vonaton?

- Bácsládányra... Vendégségbe... (Hogy kihez, furcsa, nem is firtatják.)
- Hé, Bácsládány nem erre van. Eltévedtél, ejnye, te szegény árva!
- Át akartam szállni.
- Hol?
- Hát Szabadkán, de elaludtam.
- A szentségit! Mintha könyvből olvasná.
- Úgy látom, iciri apám, fel kell frissítsük a memóriád.
- Le a nadrággal!
- Ne spekulálj!
- A zsidó anyját neki, ezt elfelejtették körülmetélni.
- Kérem szépen, én tényleg nem vagyok zsidó.
- Pofa be!
- Hová akartál szökni, iciri apám? De beszélj, ha még szükséged van a szerszámodra, mert isten úgyse, ma itt vért pisálsz!
- Titó elvtárshoz, ugye oda készültél, kis bolsi?
- Most pofázz!
- Fogd hozzá a drótot, de el ne rántsd!
- Uuuu!
- Mit kiabálsz? Csak nem fáj?
- Uuuu! Uuuu!
- Ne rángatózz, magyar gyerek vagy; azt mondtam, vigyázzban állj! Én csak megtekerem ezt a szerkentyűt, te meg gondolkozol, fiam, világos?
- Micsoda partizán lett volna belőled, nyavalyás?!
- Nem. Uuuu! Nem! Nem! Uuuu!
- Majd megtanulod, hogy minket nem lehet becsapni, iciri apám.
- Ki tudott róla, hogy útnak indultál?
- Senki. Esküszöm.
- Hát az ezer pengő?
- Ugye, csak találtad?
- Loptam. (Gumibot csattan a tarkómon, hirtelen elfeketedik a világ.)
- Erre tanított az a zsidó anyád?! - hallom még messziről, de az már nem fáj.

Visszafelé rendszerint már hoznak, *az könnyebb*; emberkacatként végre elnyúlhatok a vackomon. De ott sincs nyugalom: az életösztön nem hagy elernyedni, újra és újra átgondoltat mindent. Ki kell védeni a támadásokat. Fel kell készülni az eshetőségekre. Egyetlen óra időnyerés is olyan előny lehet, ami Nyuszinak életet jelenthet.

Szinte hihetetlen, két teljes nap telt el - azóta? Negyvennyolc óra ostrom, nem semmiség. A végén még büszke leszek magamra, mit szólsz hozzá, Sodrincs? Szorítsuk össze a fogunkat, tartsunk ki, Nagyapa! Csak azt tudnám, miben törik még a fejüket. S miért lovagolnak folyton Nyuszin?

Valahonnét szimatot fogtak, az szent. Ilyen hamar lenyomoztak volna? Akkor miért nem rakják ki a kártyáikat, minek ez az egész cirkusz? Semmit sem értek. De azt se, hogy miért szedtek le a vonatról egyáltalán. A fene egye meg, nem tudom, melyik oldalamra forduljak, csak észre ne vegyék, hogy mocorgok. A vesém is leverték a rohadtak. Hogy az ördögbe voltak olyan biztosak a dolgukban már a vonaton, az igazoltatásnál?

Itt most már csak magamra számíthatok. Nekem kell tisztán látnom, mi történt. A tarkóm is sajog. Úristen, mekkora púp van rajta. Nyuszi ha hideg késsel tapogathatná, bezzeg nem fájna. Hát akkor éppen őmiatta tűnök és gondolkodom. Fel kell idéznem most, lehuny szemel, amíg van rá időm, letartóztatásom legapróbb részletét. Muszáj.

Négy óra lehetett, amikor a vonat lassítani kezdett. A Nap még magasan járt az ütemesen rázkódó ablakkeretben. A leszálláshoz jóelőre összeszedtem a holmimat. Vállalkozásom izgalma fűtött. Menetrend szerint hetven perc múlva indult volna a bácsladányi csatlakozás. A gőzös sípolt, csattogtak a váltók, az őrházon már Szabadkát hirdette a tábla, lassan feltűnt az állomásépület az órával. Igen, pontosan négy órát mutatott a figyelmeztető két ujjá annak is. A vonat még mozgott, mikor leeresztettem a peronzáró vasrudat, a táskámmal a lépcsőre húzódtam. A futkosó, nyüzsgő tömeg lassulva csordult elém, s fokozatosan arcokra, alakokra bomlott. A keresett lengedező kakastoll már messziről feltűnt, Sándor bácsi is nyomban meglátott, s biztatón integetett a fejek fölött. Meglepődtem, de meg is hatódtam, hogy idáig elibém jött.

- Le ne szállj, öcskös! - bődült felém, vagy két kocsihossznyiról, és amikor felkapaszkodott hozzám a vonatlépcsőre, s visszatuszkolt, a fülembe súgta: - Változott a program, gyerek. Ezzel a füstössel döcögünk tovább.

- Hová?

- Újvidékre - kacsintott rám billenő bajusszal, és pisszt intett az ujjával.

Valamiért megváltoztatta a haditervet - kapcsoltam -, nyilván oka volt rá. Behúzódtunk a fülkébe. A bácsi tartott szóval ott is: kedélyeskedett, kérdezősködött. Azon is csak mulatott, hogy Győrbe indultam s most itt vagyok, túl Szabadkán. - Apád még örül neki, hogy ilyen talpraesett kölyke van - mondta, és barackot nyomott a fejem búbjára.

- De huszonegyedik? Meg anyám? - hoztam szóba halkan a legfájóbb dolgokat.

- Rá se ránts, gyerek - biztatott az öreg, és a fülemhez hajolt, hogy fokhagymát lehelő útitársaink ne hallják -, addigra biztos együtt lesztek. Először téged helyezlek biztonságba, aztán tüstént értük megyek. Ne félj, öcskös, amíg engem látsz! - nevette el magát már újra nagyhangon, és széles kedvében a vállamra csapott. - Újvidéken olyat, de olyant mutatok, amiről még nem is álmodtál! Zeppelineket! Légvédelmi záróláncot! Majd tátod a szád!

Vele nevettem, és még csak rossz előérzetem sem volt, akárhogy furcsállom most utólag.

Szerdahelyi - mint maga a diadalmas élet - vastagon elterpeszkedett, félig-meddig elfeküdt a padon, csuhás szomszédját - amaz hiába feszengett - valósággal sarokba szorította. Egy ideig dűnnyögött, de nem bírta az álmoságával. Előbb csak lekókadott, aztán mint egy óriás-csecsemőt, úgy ringatta el a vonat. Én a folyosón húztam le az ablakot, hogy ne zavarjam, és a testek préséből is szabaduljak. Féktelen örömmel, teli tüdővel lélegeztem, s kihajolva, valósággal nekifeküdtem a szélnek. A kottadrótokat s a rajtuk cirpelő madárhangjegyeket föl-le

taszigálták a táviró póznák, a pattogó szikraesőnek pedig még fittyet hányt a gabonatóbla. Mindent élveztem, még a hajamat is, ahogy lobogott.

Itt-ott megálltunk. Az útitársak részben cserélődtek. A gőzös egy ormányos kútból vastag sugárban föltankolt.

Egyszer csak valami ezüstöset fedeztem föl a távol magasában. Aztán többet is. A léghajók! - ismertem föl azt a záróláncot, amiről a bácsi az imént beszélt. - Ébresztő! - ráztam fel serénykedve. - Újvidék következik, ha nem tévedek. - És milyen büszke voltam a megfigyelőkészségemre.

- Jó, hogy harangoztál, gyerek! Tüstént jövök - ugrott fel a bácsi, és kiszaladt anélkül, hogy rendbeszedte volna összegyűrt zubbonyát. Én még derültem is, hogy a skatulya-feszes csendőrré ráért a szükség. De nem sokáig tartott ki a kedvem. Két fura figura tűnt fel a folyosón, egyenest felénk tartottak, s már fel is tépték a fülkeajtót.

Igazoltatás? Sándor bácsi csendőregyenruháját percről percre jobban hiányoltam.

A három másik utas? A paraszt bácsi, a kupecforma, meg a reverendás pap papírjaiba épp hogy belenézett a két ipse, aztán máris nyújtotta vissza. Pusztán formalitás, vagy éppen valakit keresnek? De nem! Az én személyi lapomat hosszasan böngészték. No, mi lesz? Azok újra meg újra összenéztek, tanakodtak.

Hol marad Sándor bácsi? - vert ki a hideg veríték. - Nos? Rendben van? - nyögtem ki végül, s nyugalmat erőszakolva kezemre, nyúltam a személyi lapoméért.

A magasabbik nyomozó fölibém hajolt s megrázta a fejét. Szürke kalapja volt, és a karimája még a Napot is elfedte, ahogy csóválva letaglózott. - Valami nem stimmel itt - bökött a papíromra, s ez már félreérthetetlen parancs volt. Ahogy fölálltam, a másik tüstént mögém lépett, s taszigálni kezdett kifelé.

Ki kéne ugrani a mozgó vonatból - éreztem, de béna voltam minden cselekvésre. Halvány tiltakozással a kutya sem törődött.

Sándor bácsival már csak a folyosón akadtam össze, de ott is hiába. Úgy tett, mintha meg sem ismerne. Vajon miért?

Úgy vélte, hogy késő? Így legalább ő mozoghatott még szabadon? Nem tudom. Akkor sem értettem. És azt sem, hogy amikor elnyomakodtam mellette, s a szűk helyen a kettős kíséret egy kicsit föllazult - Ejtsd el a tárcád! -, épp ezt súgta a fülembe.

Megdöbbsentem. Az ezer pengőtől jó lett volna megszabadulni, pláne hazajuttatni. Egy gyerek-nél ennyi pénz, tényleg gyanús. Sándor bácsi sietős intelme tehát jó tanács volt, mégis furcsa valahogy. Ráadásul balul is ütött ki, mert elügyetlenkedtem a dolgot. A nyomozók nyomban lefoglalták duzzadó tárcám. *Ez lett az első bizonyítékuk.*

Kiugrani - éreztem újra -, nincs más megoldás; futni kezdtem hát a peron felé. Egy-kettőre megbilincseltek, de legalább magamra vontam a figyelmüket.

Hogy örültem a fülkeajtó csapódásának! Sándor bácsi tehát megúsza a lebukást.

De - s ez a „de” csak most tornyosul elém, a vackomon kuporogva, a horgas kérdőjel pedig szinte mellbevág - *honnan tudják, amit tudnak* pribékjeim, s őt mikor igazoltatták vajon?...

VIII. Provokáció

...Az az imbolygó dísztelen koporsó, a két gyászhuszár vállán, csakugyan Apát rejtené? Alig hiszem, bár tudom; de lapul az értelem, ahol az érzések emlékeznek. Reszkető térdemben, minden zsigeremben itt jajgat még az újvidéki kazamatába vezető, félelmes lépcsősor - a régi jelenből. Félek így, Zoltán nélkül nekiindulni a menettel, a temető útvesztőinek - márpedig egyebet aligha tehetek. Ez a végtelenbe vesző, sírok és parcellák közt kanyargó keskeny aszfaltjárda itt most az új kazamaták kicövekelte útja, amely Hades birodalmába, a végső verem felé vezet. Az az érzésem, hogy Apával együtt engem is elnyel. Még jó, hogy nem egymagam kell baktatnom ezen az utolsó fuvaron, ezen a fanyar őszi napon.

Mondhatom, fura egy csapat, ahogy így végignézek rajtuk. Az ördögbe, csak Zoltánt nem látom sehol, valahol hátul kulloghat, biztosan bujkál előlem, de esküszöm, nem ússza meg, hogy a szemébe nézzek. Egyelőre be kell érnem a ritka vendégekkel.

Lám, az őszsörényű, protézises névadóm, János bácsi milyen békésen biceg itt mellettem. A vén jószág szögletes arcéle akárhogy is, de emlékeztet Apára. Milyen nagy hangja volt egykor! Most bezzeg egy cseppet sem félelmetes. Elgondolni is furcsa, hogy a vérzivatarban ezt a Marvint éppen a Keresztapám őrizte meg. Ugyan honnan volt mersze hozzá? Hiszen az óvóhelyen is - azt mondják - addig tetette a némát, hogy be ne rukkoltassák, amíg úgy nem maradt. De az is lehet, hogy csak vizelni indult s ahelyett, hogy megkönnyebbült volna, tényleg légnyomást kapott. A ballábát tényleg furcsán, a másik után húzza; amikor döccen, sandán mindig a képembe bámul.

Társulatunk másik jeles vendégművésze Mária néni. Elnézem, ahogy itt bóklászik közöttünk, félíg vakon; az is hogy megöregedett! Kövérsége akár a pisai ferdetorony. Félrehúzza az élet mázsányi súlya, s olyan görbe lett, akárcsak ízelt botja attól, hogy őt kell kibírnia. Ej, győri nénikém! Kinek hozott szerencsét, hogy a vonatom Nyugat helyett Délnek startolt annak idején? Egy obsitosnak is díszére válna lomposan rezgő macskabajszod, az tán az utánam való vágyakozásban eredt meg? Annyi baj legyen: hüppögő, nyálas csókodat mindjárt el is kented azzal a kifakult, szőrét hullató ecsettel. Hályogos részvéted nemhogy bántana, inkább derülök rajta meg sajnállak; elég neked a te bajod. De mindjárt égnek mered a hátamon a szőr, amikor a Béla bácsi-félék dörgölgetik hozzám rideg, nyirkos pofájukat, a pénzszagukat utálom a legjobban. Nincs olyan társadalmi vagy történelmi szélirány-változás, hogy ne lobogtatná az effélék zászlaját. Most is, ahogy felnőtt gyerekeik impozáns gyűrűjében, nem, dehogyis jönnek - mint más becsületes ember -, hanem inkább gördülnek és vonulnak a sorban, sőt a sor feje felett - hát a hányinger kerülget; nehezen titkolom. Az állami kocsik láthatatlan áramvonalával velük zümmög most is, a szent kárpit is szinte ott süpped a fenekük alatt. Tudom is én a beosztásukat! De a képükre van írva, hogy lesajnálják az embert. Hát akkor már inkább én teszek rájuk, meg a pereputtyukra! Mert azok a drága unokatestvéreké, hát azok is csudálatosan jófélék! Férges almák a szuvas fa tövében. Levegőben csettegő puszijaikhoz, panyókára vetett felöltőikhez, fehér sáljaikhoz ugyan nincs semmi közöm.

Hát az tény, hogy nincsen nagyobb cirkusz egy ilyen temetésnél. Apa! Hallod? Ez aztán a pompás attrakció! Kösz, hogy e meghitt családi mitingen én is résztvehetek. (Az akkoriból úgyis kizártál, mint éretlen tacskót.) Csak azt sajnálom, hogy Te már nem élvezed. Vagy mégis? Ki tudja. Ritmusra kocog az a sokszögletes, ismerős vonás - a karikatúráid! A halál tulajdonképpen egy negatív hőstett, s Te most itt - talán épp az én tanulságomra - szépen

fölvonultatod fakó lenyomataidat, a kétlábon járó kommunista öröklakásokat s többszintes nyaralókat, amelyek az esernyők alól is kilátszanak. Hát Apa, én már azon se csodálkoznék, ha Ambrus bácsi fehérmandzssettás, púpos alakja a mennyek kapujából Szent Péterként fodrozódna családunk farizeus feje fölé...

...A kopár, ecsetszőr-csíkos, fanyar szagú kazamatát mintha minden nap újra meszelnék, hogy a vérnyomokat eltüntessék. Tudom, ez képtelenség, dehát olyan nyomasztó és félelmetes ez a ménkü fehérség. Rohadt kínzókamráim már az ajtóból rámvicsorog: a főnök úr most egymaga vár. Legalábbis úgy tűnik. A lekísérő csendőr éppen csak belök, az ajtó magától csukódik mögöttem. Mi a fene? Magánkihallgatás?

Nem vagyok szokva ehhez. Máskor kuss, ne pofázz a nevem, és háromfelől hárman. Hihetetlen. Sehol senki sincs elbújva? Gumibot óne? Nézelődésem a főnök úr, lám komolyan veszi, íróasztalából előpiszkálja a pisztolyát - Vigh, ott a vallomásod, írd alá - mondja szándékosan flegmán, a végszót elnyújtva, s a biztosító csappantyúval szórakozottan csettintget az idegeimen. - El is olvashatod. Ma ráérek, s ha nem hibázol, egy darabig még jókedvemben találsz, csak fel ne bosszants, iciri apám - teszi hozzá nyomatékkal. A tenyerén van egy bőrkeményedés - jól ismerem a visszarántott pofonokból - azt nézegeti, megjátszva a bambát.

„1944. év május hó 18-án 9.50 h-kor a budapesti Keleti pályaudvaron felszálltam az újvidéki személyvonatra. Tettem ezt azzal az előre megfontolt szándékkal, hogy alkalom adtán átszököm a határon, és a hazaáruló csetnikektől kérek menedéket. Erre az elkeseredett lépésre azért vállalkoztam, mert anyám kikeresztelkedett zsidó személy, minek következtében a vonatkozó törvények értelmében én is zsidónak minősülök, s a megkülönböztető sárga csillag viselésére kötelezett vagyok. Szökési tervemet senkivel meg nem beszéltem, kizárólag saját elképzeléseim szerint cselekedtem, abba senkit bele nem avattam. Politikai meggyőződéseim nincsenek, a csetnikekről az újságokból meg a rádióból hallottam, és azt képzeltem, hogy a zsidótörvény alól náluk kibújhatok. Semminemű fegyver kezeléséhez nem értek. *Bűnömet megbántam...*” - olvasom mind izgatottabban a gépelt szöveget. Aztán újra előről. Nem mintha olyan bonyolult lenne, inkább az „enyhítő körülmények” meg a semmitmondó szövegrészek zavarnak. Hogy Sándor bácsit sikerült fedeznem, ezen csak ujjonghatnék; voltaképpen rosszabbra számítottam; mégis. *Épp az böki a szemem, ami hiányzik.* Bár az ezer pengő elhallgatása magától értetődik. Az a szép kis summa jól eltűnt kézen-közön. No, de annak fejében szálltak volna le Apáról? Nem olyan olcsójánosok ezek. Vagy Sándor bácsi keze lenne mégis a dologban? Így? Hátulról? Nem volna rossz, ha próbálna valamit az öreg.

Nyúlok hát a toll után, nincsen választásom. A fene vigye el, nehezen hajlanak az ujjaim; a kékre vert tenyeremből csaknem kifordul a toll, míg a nevemet görnyedve-vinnyogva alákaparom.

- Mégse vagy te hülye, iciri apám - nyerít fel a nyomozó, és elém tolja a másolatot is. - Mindet. Mind a nyolcat, no. Mert, ugye írhattuk volna, hogy fegyvert akartál fogni a szövetséges német csapatok ellen, és akkor az sem számít, hogy kiskorú vagy - metszi sokatmondó ujjmozdulattal a torkát. - Remélem, tisztában van a jószágunkkal, iciri Icigkém. És azzal is, hogy apád, anyád a kezünkben van, igen? Bűnrészesek... Közös ismerősünk cáfolhatatlan tanú. Úgy ám!

Nem értem. Vagy csak nem akarom érteni? Az emberi aljasságnak is van határa. Nem, ez képtelenség. Aláírt vallomásom mérsékelt hangja azonban némiképp ellentmond riadalmamnak.

Nem tudom, hogy kik játszanak velem, és milyen játékszabályok szerint. - Mit kaphatok az egészért? - kockáztatom meg tétován, választ is alig remélve. - Ha az ügyem, tetszik tudni, bíróság elé kerül? - próbálok a főnök úrnak alájátszani, sután.

- Izgulsz, iciri apám? Hát, van is okod rá. Hanem adj hálát az istenednek - tőlem akárme-lyiknek -, hogy nem lógatunk fel. Mostantól csigavér. Nos - esetleg még mindig a revolverével - mit szólsz az én atyai jószágomhoz, még ahhoz is hozzájárulok, hogy beszélj egy szabad emberrel? Úgy van, a kegyes védnöködre gondolok. Kettesben édeleghetsz most majd vele, iciri Icigkém, mit szólsz hozzá? Hm? Én akár ki is cammogok - mondja papírjaimat össze-markolva, s míg lustán felegyenesedik, kicsit megropogtatja berozsdált izmait. Az íróasztal-fiókot a farával löki helyre, ahogy nekitámaszkodik. A pisztolyt a tenyerén egyensúlyozza még egy darabig, aztán azt is a zsebébe gyűri. Kifelé indul, de gumitalpán váratlanul a hátam mögé oson. - Ugyan, iciri apám - súgja közvetlen közélről a fülembe -, mit ijedezel? A te ügyed már le van zárva. Egy ujjal se nyúlok hozzád eztán, bizony isten. Ha... helyén lesz az eszed. Ha... használni mered a fejed, úgy ám.

Búcsúzóul úgy az oldalamba bokszol, hogy fölajdulok.

A csöndnek nem hiszek. Lehet, hogy még mindig itt les rám gumitalpán billegve, lélegzet-visszafojtva, hogy a legváratlanabb pillanatban marhasson belém? A főnök úr maró leheletét nem érzem már a nyakamon, de a rémület velőmig hatol s bénává dermeszt egészen.

Most már látom, túlméreteztem vállalkozásomat. Nem lehet ezt ép ésszel kibírni. Álljon meg a menet, tisztelt felnőtt világ, itt valami tévedés van. Vegyék figyelembe a helyzet jogi oldalát is; kiskorúságom, azt hiszem, nyilvánvaló.

A legjobb, ha befogom a pofám - rántanak vissza azok az ismerős, súlyos csendőr-léptek, amelyektől csak úgy nyög a padló, s csikorogva tér ki a székláb. A füstízű harákolásra lassan megfordulok. A főnöki karosszékekben most már Szerdahelyi fészkelődik. Voltaképpen számítottam rá. Csak arra nem, hogy alig fér bele; otrombasága tovább fokozza ellenszenvemet. Egyenruhában terpeszkedik, tehát tényleg szabad. Hüvelyében nyugvó kardja az ötödik székláb - ez az első, amit észreveszek.

- Fiam - szólal meg sunyítva. - Megverték: Hej, hej - csóválja a fejét -, te szegény, szegény gyerek.

Nem hat meg, egy csöppet sem. Lapát tenyerét most már egészen más szemekkel nézem. Látszik, nem kérni szokott velük.

- Tudom, fiam, nekem most alig hiszel - sóhajtja, és pantallója élét lapítgatja, majd lefricskáz a térdéről valami porszemet. - Keveseknek adatik meg a lehetőség, hogy a másik ember lelkében olvasni tudjanak.

Hozzá nem illő, pilátusi pátosza, széttárt karja, előre kigondolt, kenetes körmondata a magam számára is váratlan röhögésre ingerel, de visszafojtom. Én most semmit sem kockáztathatok.

- A látszat, fiam, mindig csalóka - papol tovább. - Jaj annak, aki hagyja magát megtéveszteni!

Ebben igazad van, te tróger - gondolom keserűen, de közvetlenül. - Se rólad, se másról, nincsenek többé illúzióim.

- Ami történt, megtörtént - folytatja Szerdahelyi. - Talán így volt megírva a sors könyvében, ahogy jóapád mondaná. Sem az idő, sem a hely nem alkalmas magyarázkodásra - néz merően a szemembe, mintha szuggerálni akarna. - El kell, hogy higgyed, mert így van: segíteni akarok. Rajtad. És rajtatok - kopognak furcsán tagolt szavai a dobhártyámon. - Lehet, fiam, hogy ez

most az utolsó alkalom - ingatja intőn, tekintetünk keresztüzében, szőrös hátú, karimás körmű tömpe ujját. Érdes suttogása fölborzolja a hátam bolyhait.

Nem csapsz be még egyszer - gondolom, befelé sziszegve -, legyél bár akármilyen körmönfont s ravasz. A tekintetét pedig rezzenés nélkül állom, noha már szédülök.

- Segíthetek - ismételteti Szerdahelyi tántorítatlanul, de most már katonásra fordított tónusban, mintegy idegen füleknek szánva: - segíthetek, de nem paktálhatok. Apád is, te is olyasmire akartatok rászédni, ami sem tisztemmel, sem hivatásommal nem fér össze, gyerekfejjel is beláthatod.

Még hogy mi? A pofátlan! De mi az ördög? Az ajtó felé sandít, miközben rám kacsint. Te harcsabajuszú pokolfajzat, többé nem versz át! Túl sok leckét kaptam az utóbbi napokban, sem hogy ilyen könnyen újra átejtsetek. Nyelek hát, és hallgatok tovább.

Látom, észrevette a megdöbbenésem, mert közelebb hajol. Jelzésként csak rámvillantja a fogsorát, s hang nélkül rántja fel egyik szemöldökét.

- Mi van velük? - csusszan ki a kérdés a számon, valami számomra is idegen, elvékonyodott hangon. A fene enné meg a gyengeségemet! Bár inkább a nyelvemet haraptam volna el. Leszegem a fejem.

- Csakhogy! - derül fel a tiszthelyettes képe, és magához ránt, hogy homlokunk összekoccan. - Meg vannak, gyerekem, de némileg bajban. Anyád a gettóban, Apád a rendőrségen. Átmene-tileg.

Jaj. Egész testemben, minden pórusomban összeborzadok. Most az egyszer Szerdahelyi biztosan igazat mond. Apát is ütik! Nem, erre gondolni se szabad, őrijító látvány: Apa a vallató szobában, cipő nélkül, bokájára rogyott nadrágban, reszketve és megalázva, félvállasan. - Neeem! - szakad ki tudómból az artikulátlan tiltakozás. - Mit akarnak tőle?! Én vagyok a bűnös! Én, én, egyedül! - és verem a mellem, mint az igazi zsidók.

- Várj - csitít Szerdahelyi -, viselkedj okosan, fogadd meg a tanácsom: bízd rám a dolgokat.

- Magára?! - üvöltöm a pofájába. - A kutyámat! Ha lenne! Azt se!

Vörös düh borítja el az agyam. A képére mászok, de istenesen, hogy megemlegesse. Könyékig szúr, ahogy ökölbe rántom puffadt ujjaim. De Szerdahelyi nem az az ember, aki egykönnyen megijed. Főlegyenesedik, kardja izmos combjához csattan, s mázsás mancsát a vállamon felejt. - Észnél légy, ha mondom! - fordít az államnál fogva, lehelet közelbe. - Hát mit gondolsz azzal a hülyére pofozott ostoba fejeddel, mi a fenéért jöttem én most ide?!

Bagós pálinkaszaga az orrom facsarja, mégsem hőkölhetek.

- Szerdahelyi Sándor a nevem, ismersz - ereszti ki a hangját, s már senkire sincs tekintettel. - Egyszerű magyar név, amilyen egyszerű magyar ember volnék magam is. Akinek még van szava - csap a zubbonyára. - Az én szerepem eztán következik, gyerek. Az még hátra van!

A grabancomnál fogva rángat, emelget, én meg csak tűröm. Tűrnöm kell.

- *Közösíteni* kell az ügyeteket - tagolja ismét halkan. - Összekapcsolni, ha így világosabb.

- Minek? - kapálódzom fulladozva. - Hát ezzel mit akar?

- Innen a bácstopolyai táborba kerültek. Látom, tudom. Ide a szomszédba. És ez itt a déli határszél, ami már önmagában is előny, nem gondolod? - lazít a szorongatásomon.

- Közel a front.

Szerdahelyi a szemöldökével bólint: Az ám! - Másrészt az én közelemben - folytatja -, úgyszólván a kezem ügyében vagytok. Akár hetente bevihetek nektek egy-egy csomagot. És ez még semmi. Okos ember mindenütt tud várni. Kivárni. Jóakaróink pedig, ha szépen megkérjük őket - pödri pénzre az ujját -, addig rakosgatják a jegyzőkönyveiteket, hogy Luca napjára marad a bírósági tárgyalás. Gógyi? - túr a halántékába ujjbeggyel, s billegő tenyérrel, furfangos képpel várja a hatást.

- No, de. Ehhez én mire kellek? Nem értem.

- Apádat térítsd észre! Azt hiszi, bajban vagy, tisztára megveszett, de rád - hallgatni fog.

- Maga ellen vall? - kérdem végre nyíltan.

- Ellenem? - röhinti el magát. - Nekem annyit sem árthat, mint halottnak a rontás. Nem rólam van szó, csakis tirólatok, el ne feledd, gyerek. *Aki sokat ugrál ezen a süppedős talajon, könnyen elmerül.* Mi pedig attól kezdve nem ismerjük egymást, nemhogy segítenék nektek! Megértettél, kölyök? És legalább azt véd az eszedbe, hogy Magyarországon élünk, egyelőre legalábbis, és nem Partizániában. Itt pedig nekem hisznek.

- Dehát mi múlik rajtam? - lohadok le.

- Sok. Mondhatnám, az egész tervem - suttogja Szerdahelyi. - Bízd ide, én elintézem az ügyetek közösítését. Az internáló táborban egy hét múlva mind a hárman együtt lehettek. Ez csak egyenes beszéd?

- És ha? Apa úgy sem hisz magának többé.

- Nem is a szónak, a szó az semmi - füttyent öreglegény módra. - Hanem itt ez a cédula és a plajbászom. Írj, fiam, egy pár sort. Egyikhez is, másikhoz is, ahogy dukál; magam adom át nekik.

- Mit kéne? Nem tudok én írni. Látja, milyen a kezem.

- Írj csak. Erőltess meg magad. Írd azt, hogy jól vagy. Meg hogy hiányoznak, de reméled, hogy hamarosan találkozhattok. Ennyi elég, de a „találkozás” szót húzd ám kétszer alá! Hogy mindenben kövessék a tanácsaimat.

Írom. Mindegy. Hiszen értem. Ezt a vén hadfit sem ejtette a golya a fejére. Ha már abba a Groszmann féle jó kis boltba nem tudott beleülni, legalább megszerzi a miénket. Végére is miért ne ő? Még csomagokat is kaphatunk tőle. Meg minden kapzsisága mellett, ha a vaj szíve nem is olyan, mint ahogy reklámozza, az esze mintha bizonytalan lenne a jövőt illetően. Hátha most akar jó pontokat szerezni, az oroszok meg a partizánok előbb-utóbb úgy is felülkerekednek. Miért ne üzenhetnék vele? *Együtt még meghalni is jobb, mint külön-külön.* Nyakig vagyunk a slamasztikában, ilyen helyzetben akár az ördöggel is szövetkezne az ember. Apa! Nyuszikám! Hadd válasszam a kisebbik rosszat! Bocsássatok meg, ha megint tévednék. Olyan kiismerhetetlen ez a nyomorult, kurva élet. Nyuszi! Bocsáss meg ez egyszer, hogy így káromkodom...

IX. Topolya

... - Őszinte részvétem.

- Együttérzésem.

- A drága Jóskánk, emlékszel? Mikor a Balatonon nyaraltunk.

- Szegény, jó papád.

Hosszú, méla sor: a kondoleálók. És jönnek feketén, báván, évezredes pózban; kőarc kőarc után hajlong, dörgölődik s vonul tovább. Furcsa varázs: a görög tragédiák horpadt szájú maszkjainak kavalkádjában mintha csupa szögletes Vigh-koponya táncolna fekete seprűnyélre tűzve. Valahonnét, végre Zoltán is előkerült; lehet, hogy itt várta be a menetet, a nyitott sírnál?

Csusszan a gurtni, félrehúzódnak a gerendák, és már csak a föld dörömböl, telik, dagad. Zoltán a friss, még szinte eleven földhányás egyik sarkán, én a másikon, mintha nem is egy apát temetnénk. A rokonság csak hömpölyög körülöttünk, látszólag érzéketlenül; meglehet, hogy a nekik szegülő két szikla rideg élein törik meg a szürke áradat. Mi azért csak helytállunk, ki-ki a maga posztján. Kinek van gondja rá, hogy miért külön-külön? A nyers földhányásba szúrt, sívár fakereszt - Apa most már hiába tárulkozó két karja; a vörösen virágzó koszorúk pedig a vér kötelékei, amelyek mégis összefűznek - vele.

Zoltán. Szemem sarkából rá-rálesek. Arca sápadt, pofacsontja szinte szúrja borostás bőrét, melle beesett, válla megereszkedett. Sokkalta öregebb, mint egy hete a kórházban. Félelmetesen hasonlít Apánkra. És Anni is, ahogy a kis Zoltival ott topog mellette, talán tűnő látomás csupán. Árnyék - Zoltán szeme alatt; borongás hangulatának visszfénye számomra mind a kettő. A félelmeim bennük testesülnek meg. Anni lenne az én lelkiismeretem?

Marhaság, Anni hús-vér feleség, aki mindent keresztülvészelt Zoltán mellett és több-kevesebb joggal utál engem. Ez még nem ok arra, hogy semmibe vegyen. No végre, most rám néz. Odabíccentek, amennyire itt lehet, reménykedve. Hiába, meg sem rezzen, a vevőkészüléke nincs rám hangolva. Zoltáné még úgy se. Bratyóm akár egy jelzőkaró vagy szemafor, amelyik szabadot jelez: egyenest a felhőkre függeszti azt a még szürkén is büszke Vigh-tekintetét. Nem mondom, szép srác még mindig - a legjobban persze, abban az angol katonagúnyában festett, amikor sok év után végre hazajött. Az ördögbe is! Bár ne abban jött volna! Ej, Bratyóm, én jobbik felem, be sok kalamajkát kavartál a vargabetűiiddel! - sóhajtok föl, de a beszívott északi szélnek éle van s lehet, hogy az hasítja föl betokolt sebem.

Temetés - számadás. Ma itt mindent tisztába teszek - rázkódom össze. - Ami velünk történt, kész örület. Hidd el, Bratyó, igazán nem tehetek róla: az értékrendünket maga a történelem forgatta fel, s lehet, hogy ebben a bukfenc világban a legpozitívabb cselekedet is negatív előjelet kap, ha átfordul egy másik tartományba.

A friss földhányás tövét tapodva, eszembe villan Stüsz, a hajdani irodalomtanárom, aki először tanított meg arra, hogy minden viszonylagos. Ahogy szokta, átvett lábbal ült a katedra szélén, s a csikos zokniját fölött vígan masszírozta a lábikráját, de ez minket egy csöppet sem zavart. Száját eltátotta, mint mindig, amikor meglepőt akart mondani, s a szemüvege fölött átpislogva firtatta: - Ugyan már, merre forog a Föld? Uraim, biztos, hogy Nyugatról Keletre, erre akár meg is esküdnének? Ejnye, gimnazista urak - folytatta -, ha az én

fejem a Föld, s ez a két karom most Nyugatot és Keletet jelképezi, figyeljenek csak, elkezdtek forogni. Székével együtt csikorogva fordult fönn a katedra sarkán, míg tekeredő karjaival szinte a plafonba csimpaszkodott. Mi a lélegzetünket is visszafojtottuk, lesve, mikor zuhan le. De nem, sikeresen ment végbe a váratlan kísérlet, s szemüveges képe valóban átfordult a két égtáj, zakóujjból kitüremelő, szőrös ágai között, ahogy mi vártuk, Nyugatról Keletre. - Na de most mi lesz? - csillant ránk leső szemüvege hamiskásan, tán visszafordulok az Önök kedvéért? Nem, kérem, ahogyan kell, csak forgok tovább. Ha bírok. De jaj, mi történt. Most már Keletről Nyugatra forognék? Vissza? Hát nem badarság?

Dehogynem. De te azért ugye, megvársz, Bratjó? Ugye nem szaladsz el, ha véget ér ez a hülye ceremónia? Meglásd, öregem, szót értünk, csak adj rá módot. Azt akarom, Zolti, hogy ha késve is, de beteljesüljön Apa végakarata. Neked mondjam, aki mindig jobb fiú voltál, mint én? Szerintem, holtában sem tudja elviselni, ami közénk furakodott, a szút, ami szétrágta közös gyökerünk.

Még így spekulálok, azért csak teszem a dolgom én is, bár a balkarom már szaggat s a vállam is hasogat a lapockám fölött. Csak nem Stüsi néhai mutatóvívától? Halvány háttér gondolatom: ugyan már, csak nem a szívem kezd most rosszalkodni, idő előtt? Korai lenne még, úgy vélem, s hogy az időben megkapaszkodjam, óráimat a két csuklón sorra megfagatom. Szerencsére még ketyegnek. Még vagyok.

Hát ez itt Zsuzsi és Klári. Ni, ez meg Bea. Megasszonyosodott hajdani játszótársaim, a bolondos unokahúgok. Hüppögő unokafivéreim topognak a nyomukban, de fürtöstül. Rózi meg Maca, a két dagi feleség versengve dugja hozzám egyformára sminkelt púderpamacs arcát. Van, akinek a nevét sem tudom, de simulását csak elfogadom, mert a humor szagú sírhant mellett, itt most ez a rend, s a meleg női árnyak hús-vér imbolygása hátha elűzi az ijesztőbb lidérceket. Családunk e termő, duzzadó ágai mégiscsak a Zoltánnal párhuzamos, valós világról tanúskodnak; s ez elzsongít, legalábbis engem. A gyászhangulat varázsa: minden érintés - simogatás, és minden nő körülöttem - Vali.

Frászt! Azt az egyetlenegy valahányan sem tudják pótolni.

Végtére, milyen is Ő? Furcsa, megjeleníteni éppen hogy nem tudom. Tán a szavam kevés? Pedig isten úgyse, semmi különös nincs abban a telivér kölyökben, kezem alá simuló formája sem kívánczik éppen szoborba, csak annyira, mint minden fiatal nőé. A mellei? Ugyan. Láttam különbeket. Inkább csak elolvadnak az ember tenyerében, ha rálehelek; azok a mézillatú porhanyós almák igazán enni valóak - hát nem olyanok, mint ezek itt körülöttem! -, de a filmsztárok célratörő facsöcsű emlőire még csak nem is emlékeztetnek. Combja kócos rejteke, az is csak szelíd zsombék, de ha vágya nagyritkán tápázkodik, istenemre be jó tobzódni habos örömeiben. Az ilyen mámoros pillanatokért azonban alaposan meg kell - bár lehet, hogy csak meg kellett - küzdenem, mert én ugyan sohasem bírtam szerelmi szóra, összeszorított szeméremajkát, hacsak nem háborogtunk előtte hosszan, egyazon kottára. De attól aztán istenesen belelkesült mindig. Még az este is milyen szeretettel súgta a fülembe:

- Tudod, fiú, neked a lelked hasonlít szegény apádra.

Emlékszem egy estére, amikor szentül hittem, hogy nekünk áll a világ. Véremben forrt még a Petőfi-szobor kokárdás koszorúzása s az azt követő nagy hadicsel, amikor az egész diáksereget ügyesen átvezéreltük a Kommunista Párt Kossuth téri nagygyűlésére, ahol a mi Rákosink szónokolt. Derűs mosolya, joviális hanghordozása mintha egyenesen a mi huncutságunknak szólt, bennünket, jutalmazott volna. Hogyne szorítottam volna magamhoz Valit - kíváncsi és leszakításra váró saját jutalmamat -, noha dermedtebbnek tűnt, mint máskor... Aztán, néhány perc múltán észbe kaptak a rászédett diákok s szállingózni kezdtek hazafelé, de addigra a mi

gyűlésünk már véget ért, s az Internacionáléba beleremegett az egész Belváros. Mi, a legelszántabbak, még harsányan végigordítottuk a Nagykörutat is, és annyira el voltam telve magammal, hogy föl sem tűnt, Vali milyen némán asszisztálja végig diadalutunkat. Az meg különösképp érthetetlen volt, hogy az ágyamban miért nem tud fölmelegedni egy ilyen szép nap után.

Huszáros rohamom újra meg újra megtört rajta; akárhogy simogattam, akármit próbáltam, semmire sem mentem. Valahová máshová nézett, messze a fejem fölé.

Vali csak másnap vallotta be, hogy ő egész más bolygón élt ezen a napon. A történelmünk lám már kettőnknek sem azonos. Amíg én úsztam a mámorban, mint egy furcintos népi hős, a „kommunista diák-lovag”, Vali azt a jelenetet rögzítette borzadó retináján, hogy három „forradalmár” közösen pofozott véresre egy kigazda srácot, aki tüntetni merészelt volna a mi vezérünk ellen. És hiába próbált közbelépni, hiába mondta, hogy elsőéves medika és van nála kötszer, még őt is leköpték: Mi az, kis ringyó, odavagy az újfasisztákért?!

Vali már csak ilyen. Mindig a maga útját járja. Őt mindig külön kell meggyőzni mindenről, neki a Szabad Nép mindennapi kenyeke - sőtlan, az Agitációs Füzetek érvei - üres szólalom. Eretnek-lélek, ez az igazság. Mikor a Párt fölfedte Rajk titkos üzelmeit s egyszeriben minden világos lett - ő valamiféle „tárgyi bizonyítékot” követelt. Volt mersze azt kérdezni, hogy lett Rajk külügyminiszter az után, hogy már gyanúba fogták? Az istennek se érti, hogy mi a vita most éppen Nagy Imrével. És miért kell a Pártban keresni az ellenséget „lámpással s a kéjjel” - amikor valójában itt még a fasizmus, a kertek alatt?

Kertek alatt. Kedvenc szóhasználatától még itt, a képmutatók temetői fölvonulásán is megkönnyebbülök, és nem tudok nem körülnézni: hátha mégis fölfedezem valahol a parcellák végében? Mert Valitól még az is kitelik, hogy megtagad hajnalban, aztán keresztrímnek megjelenik délben a temetőkertben. Kár, hogy mégsem. Pedig szívesen eldünnyögnék egy Valit hívó szellemidézőt.

- A Zoltikánk, szegényke olyan sápadt! - suttogja fülembé valaki.

Á-a. Fá-radt. Vá-nyadt. Lát-tad. Hát semmi értelmes rím nem jut az eszembe? Minek hagytam abba diákkorom versfaragását? Tényleg, Újvidéken, a csendőrhodályban követtem el Pegazu-somon utoljára erőszakot. No de azért, hanem azért - lírai látásmódomat, már-már nőies érzékenységet az én Valim mégiscsak becsüli! Legalábbis nagyra becsülte - ma hajnalig. Adyt, József Attilát olvasni bokor-árnyékban, belesuttogni a másik fülébe az Óda dallamos sorait, pihéket tapintva az ajakredőkkel - ölekezés után nyújtózva, mondjuk: bodzaillatban - bizony nem utolsó dolog; egy fejhosszal biztos, hogy jobb ennél az esőáztatta temetésen produkált képtelen lelki önkielégítésnél. Csak azt nem értem, hogy amikor melázva a semmi körvonalait rajzolgatom, az ujjammal elpilledt válla fölött, miért idegesíti vajon?...

...A Topolyára vezető gödrös út meg-megdobja a teherautót. Még jó, hogy leláncolták a padokat. Két fogoly, egy csendőr: egy király, két cigány, akár a kártyában. Két fogoly, egy csendőr: eszterlánci cérna. Csak senkinek sem jut eszébe párt váltani, mert róka fogta csuka, csuka fogta róka. Mi nem ötlik még az eszembe ezen a sivár és szótalan, zötyögős társasutazáson, a feltűzött szuronyok között? Egy biztos: rosszabbra már aligha fordulhat a sorunk. Azt talán csak nem fogjuk sajnálni, hogy az újvidéki csendőrlaktanya mögöttünk maradt?

Szemközt Nyuszi hányódik-vetődik: hunyt szemmel borul Apa vállára, a kulcsont kínálta meleg verembe; mintha a lelkével is belesimulna. Apa izmait feszítve fékezi a zötykölődést. Álláig vésődik az éber ránc, ahogy Nyuszira vigyáz. Közben engem bámul, de valahogy furcsán, meredten, szinte vakon. Órája nélkül ő maga is időtlenné vált egészen. Váteszként a

jövőmet fürkészi talán? Meg-megrázza csíkban megöszült sörényét, most hessenti el a rémeket? Lesütöm a szemem. Istentelenül bűnösnek érzem magam abban, hogy ők is itt vannak. Bár akárhol lehetnének ebben a rohadt világban, az sem lenne sokkal különb.

Kocsink éles kanyart vesz, egymásra dőlünk. Lám, a csendőr is ember-szagú. Szürke lak-tanyák tűnnek fel jobbról, egyre lassabban gördülünk, s megint duruzsol alattunk a sima beton. A szürkesség mindent belep, de meg is elevenedik. SS-ek fogják közre a teherautónkat. A sofőr melletti ülésről a kövér csendőrhadnagyunk jóformán legurul - szoros derékszíja úgy hasal a zubbonya ráncában, akár a körülnyírt zsírpapírba mélyedő befőttesgumi -, az SS-altisztnak iratokat nyújt át és magyarul jelent. És - no csak! - nem magyarul nevetgélnek, meg paroláznak? Hogy nem eszi meg őket a közös fene. Csendőr kísérein valahányan leugrálnak, felsorakoznak a kocsi mögött; velünk semmi dolguk többé?

- Herunter! Los! Los! Aber schnell! - már nekünk pattognak a kemény német vezényszavak.

Hát átvesznek bennünket, mint a marhákat, lajtsrom szerint. Futólépés! Vasfogú víznyelő az internáló tábor rácsos kapuja, bennünket csak úgy, egykörtára felhőrpint. *Örvény?* - kunkorodik legbelül ősi félelmem. Szerencsére futtában visszanezdek mégis: az SS-Obersturmführer magyar gorombasággal búcsúztatja és veregeti hátba a dagadt csendőrhadnagyunkat. Majd csak megleszünk itt is valahogy.

A topolyai internáló tábor, mondhatom, nem olyan félelmetes, mint a híre. Van ugyan feküdj, sárban kúszás, futás körbe, de mi ez az újvidéki meredt hodályhoz képest? Lehet mozogni, beszélni, ismerkedni, s nem is akárkikkel. A bozontos brigantik megborotválkozva, így egészen másként festenek, és ha a magyart csak törve beszélnek is, hamar megértjük egymást. Többségükben szerbek, bár akad köztük horvát is. Bizalmatlanok, dehát miért is ne? Sok jót nem tapasztaltak honfitársainktól. Sakkozni viszont szeretnek, és a sakkban Apa is, én is otthon vagyunk.

Szerdahelyi viszont tartja a szavát, legalábbis egyelőre, csomagot pontosan, minden szerdán kapunk; a dézsmára rá se rántunk, az az örök joga. De az aztán furcsa, ha egy szerb kap csomagot. Az ilyesmi valóságos ünnep, annak ceremóniája van.

Először megtapogatja a csolavek gyöngéden, mintha meg akarná vigasztalni azért, hogy idegen kezek tépték föl, s túrtak belé. Aztán kéjesen beleszimatol, míg az otthon illata át nem járja. Ezután gyöngéden tenyerébe veszi, s mint pap az úr testét az ostyában, a maguk közül való „barakk-kommandánsnak” úgy nyújtja oda. Ettől kezdve már az a főszereplő. Számba-vesz mindenkit, aztán igazságosan annyifelé osztja a csomag tartalmát, ahányan vannak. Mármint rajtunk kívül. S mindenki kap belőle, ha többet nem, egy falatot. Egyszóval bedobják a *kolba* az egészet. Én meg, őszintén szólva, irigykedem.

Szeretnék végre tartozni valakihez, valakikhez. Ha Magyarország ki is taszított, Partizánia talán befogad egyszer. Napról napra erősödik a meggyőződésem, hogy ez csak rajtunk múlik. Majd megmagyarázom Apának is, meg nekik is. Úgy érzem, hogy ez a nyár számomra több, mintha az iskolát gond nélkül jártam volna tovább. Fürdöm a porban, akár a kiskakasok, s ez a por nem más, mint az élettapasztalat.

Apához is közelebb kerültem az utóbbi napokban. Sokféleképpen tanított meg, amit ki sem néztem volna az Öregből, dehát itt ráér: kiderült, hogy kész ezermester. Pipát faragni, szalmazsákot tömni szögletes keményre - ki tud még úgy, mint ő? A villanyszereléshez ugyanolyan bátor, mint amilyen fortélyos a sosem látott szivattyúhoz. Ezzel is, azzal is megpróbálkozik - persze, velem együtt -, és hogy, hogy nem, megcsinálunk mindent. Tekintélyünk napról napra nő, ezt biztosan érzem, ha a szerbek még nem is fogadnak be teljesen maguk közé. Már nemcsak

figyelnek, kérdezetnek is, s ez nagy szó, mert eleinte, a sakkpartiknál is csak kibicelhettünk. Ha játszani ajánlkoztunk, rendre kitérték előle.

Dusánt, a titeli susztert - aki olyan figurákat tud faragni csupasz bugylibicskájával, hogy a bábuknak még élő szemük is van! - Apa órák hosszat elnézte, egyetlen pisszenés nélkül. Egyszer aztán Dusán megelégtelt. - *Egy parti, egy darab kenyér meg kolbász. Ha vesztesz. Ha nyersz, ingyen. Igrájim? Játshatsz?* - Apa a fejét csóválta, de én éreztem, hogy itt a nagy pillanat: beneveztem. Böröndümből előszedtem hozzá a dugi-kenyerünk. Dusán képe tüstént felderült. A barakk körénk gyűlt. Apának nem volt választása többé. Zakójából kibújt, hogy jobban nekigyürkőzhessen. Meg is nyerte a partit.

- *Joscse jedinráz!*

A másodikat meg a harmadikat is. A suszter kopasz, csúcsos fejét az öklével vakarta, bosszankodott pizszokul, a bicskáját nyújtotta oda versenydíjúl. Apa elhárította: ugyan, nem kell.

- *Derék magyar te vagy* - verte hátba Dusán. - *Kár, hogy vagy kapitalista.*

Másnap újabb partiban mérték össze az eszüket. A tiszték jórésze elhullt, a gyalogok sora is megritkult. Apa izzadni kezdett. Dusán nyilvánvalóan fölénybe került: tiszt előny, végjátékban, nem semmiség.

- Feladom - ugrott fel Apa a szalmazsákjáról, le akarta söpörni a táblát.

- *Ne! Nem!* - fogta le a kezét Dusán, szelíden. - *Feladni nem szabad soha, sztári magyar. Öt perc tizenkettő. Fordulat lehet mindig. Értem? Ne! Ne! Kolbász Fiaid egye. Sovány. Mindjárt dél.*

- Bör óra szőr - emelte fel Apa mosolyogva csupasz csuklóját. A Marvin hült helyét. Szerettem volna nyomban megölelni a Vén Csibészt.

Eleinte csak a fiatalok engedtek fel. Azokban vagy több volt a kíváncsiság, vagy kevesebb a rossz tapasztalat. Az újvidéki gimnázium végzőseivel már a második nap összemeledtem; meglepett, hogy szinte mind tudtak magyarul. Történelem óráról, osztályfőnököstől hurcolták el őket.

- Most fuccs az érettségiteknek?

- Háború van - magyarázták többen is, volt aki tehetetlenül megvonta a vállát. Nenád volt a legmerészebb; hegyes orrára bökött, úgy nyilatkoztatta ki, mintha az ujjából szopta volna a legfrissebb igazságot: - *A Vörös Segélynek. Érted? Gyűjtöttünk.*

A többiek lehurrogták. Természetesen, szerbül.

- *Szamárság ez a konspiráció! Hülyék! Ott a vádiratunkban!* - mondta Nenád éllel, felém hangsúlyozva, juszt is magyarul.

- Kinek? - ámultam el. Zoltán titkai ködlöttek föl előttem, Nenádot karoltam át. - Mesélj, druzse. Magyarázz el mindent. És ne tartsatok tőlem, fiúk.

Nenád remek fickó. Szemre lomha langaléta, valójában fürge, mint a gyík. Akcentusán érződik ugyan az idegen íz, de olykor mégis meglepő választékossággal fejezi ki magát. Nem hiába készül tanárnak, imád tanítani, én pedig hálás tanítvány vagyok, az szentigaz. Szavait úgy lesem, mint Nyusziét kisgyerek-koromban. És van mit tanulnom tőle, bőven. *Kizsákmányolás, tőke, extraprofit* - zsonganak körülöttem az új meg új fogalmak. Ízük fűszeres, színük bíborvörös, illatuk a diadalmas nyáré. Azt hiszem, hogy a háború lényegét is kezdem már érteni: a megállíthatatlan Vörös Hadsereg keletről és Titó legendás partizánjai délről - hála Nenádnak - agyamban is megkezdik előnyomulásukat. Szimpátiám, kamaszos lázongásom

forradalmi tettvággyá érlelődik a félszeg szőke legény izmos érveitől. Ez már pontos, objektív nenádi megfogalmazás. Ámulok az eszén, de kiszipolyozom kegyetlenül: már szerbül is tanulok tőle. Minden nap harminc szót, alább nem adom, ha már a forradalom nyelve a szerb és az orosz.

Őszinteségért - őszinteséget. - Nenáde, drága barátom! - Ha csak nincs gyakorlatozás, vagy sorakozó, mindig a nyakán lógok. Elmesélem neki Pestet, a gyerekkoromat. Csak néz: akkora várost még sohasem látott. A lányokat is bevallom, mindenekelőtt Zsazsát, akit a múlt nyáron, a Balatonon, már nem csak megcsókoltam, de egy picit meg is tapiztam. És a legnagyobb titkomat, Zoltánt is megosztom vele. Akihez indultam. Aki most, nem is tudom, hogy hol van.

- *Merre laksz Pesten, druzse?*

- Ráday utca 32. Írd fel.

- *Te is az enyémet. Jovánovity Nenád, Noviszád. Megjegyezted?*

- Újvidék?

- *Noviszád, ha mondom, a háború után, biztos, hogy Noviszád, bár a határok akkor már nem fognak számítani.*

- Akkor miért ne lehetne éppen úgy Újvidék?

- *No, jó: neked Újvidék, nekem Noviszád. Nyitra utca 10., irod már? Addig vitatkozol, míg kihull az emlékezetedből, te magyar számár.*

- Kell is ez a papír! Mélyebbre vésted - pirulok el az évődésre, mert arra gondolok, amit a társai árultak el Nenádról. Nem akármilyen srác! Újvidéken, a kihallgatáson bizony visszaütött, úgy ám! Amire én nem voltam képes, ő megtette, neki bezzeg volt hozzá mersze. Aztán persze négyen estek neki, átrohantak a szomszédos szobákból is, és gumibottal, láncsal, ökölrel csépték, hát nem valóságos hős? Ilyen barátság csak egy adódhat az ember életében. Ha bízhatnék benne, hogy minden jóra fordul végül, még áldanám is a sorsot, hogy ide Topolyára vezérelt. Csak jelét adhatnám, mennyire becsülöm a fiút!

Aztán arra is sor kerül. Felfigyelek rá, hogy furcsán fészkelődik. - Mi bajod, Nenáde?

- *Semmi, drúzse.*

- Nekem bevallhatod - erősködöm. Érzem, jó nyomon vagyok.

- *Semmi lényeges. Nista. Pattanás. Ugye, marhaság?*

- Hol? Nem látok a képeden semmit.

- *Hol, hát hol? Az ülepemen, minek kérded? Rá se fűtyülök.*

- Az bizony rohadt dolog.

- *Meg is kínozt, drúzse. Sem ülni, sem állni nem tudok. Jártamban meg dörzsölődik. Ocsmányság, ugye?*

- Nyomjuk ki, drúzse! Csak addig lüktet.

- *Ha hozzáférnék. Tükörrel sem tudom - vallja be, szégyenkezve.*

Itt az alkalom! Most bebizonyíthatom odaadásomat.

- Nenáde! Majd én!

Átmelegszik Nenád tekintete. Szó nélkül kifújja az orrát, aztán hátravonulunk a latrinára. A farpofáit ahogy széjjelhúzza, sziszeg és szentséget bogázva, a hóna alól fejtetőn kandikál rám.

Furcsa látvány, az szent, de semmiképp sem gusztustalan. A pattanással hamar végzek, el is érzékenyülök közben. *Valami olyat tettem, amire büszke lehetek végre.*

Új világom fix pontja tehát Nenád. A tanítóm, az újságom, a rádióm, a vezérlő csillagom: mind-mind Nenád. Híreket hoz, beavat a táborélet mindennapos rejtelseibe, maholnap a kolba is beszervez! Csak Apa ne lenne olyan eredendően kívülálló, olyan kihívóan magyar. A sakk még csak-csak. De a többi! Az ártatlanság keresztényi mártír-póza, a befolyásos rokonok, s a bácsládányi tiszthelyettes-barát gyakori fölemlegetése nagy tehertétele a bizalomnak.

A táborparancsnokot csak Muftinak hívják. Nem tudni, kiféle lehetett civilben. Talán az anyja hasában már SS-nek készült. Nem ember az ilyen. A testetöltött hatalom rendfokozata: *Herr Obersturmführer*. Idejövet, a kapuban láttam először. Nenád szerint állandó székrekedése van, attól olyan rosszindulatú. A szadizmusát már megtapasztaltam magam is. Egy tüdőbajos szerb srác a harmadik körnél kidőlt a sorból a szokásos hajnali ügetéskor, fuldoklott, úgy rázta a köhögés. A Mufti elvigyorodott, úgy közelítette meg a féltérdre rogyott fiút, szinte tánclepcsében, és az csak egyet jajdult, amikor tenyéréllal a tarkójára csapott.

Olykor akad mezei munka is, de aki paradicsomot lop, három napig éhezhet az egyesben: azt mondják, ez egy olyan másfélszer másfél méteres betonbunker, ahol a földetlen küblin kívül semmi sincs. Drótkerítést megközelíteni, őrt megszólítani, csoportosulni: *Alles verboten*. Ajánlatos nagy ívben elkerülni a Mufti tilalmait. Naphosszat képes az ablakban állni, vérszomjas tigrisként, bozót-lesen. Azt figyeli, nem vét-e valaki a parancsai ellen. A barakkba szerencsére nem lát be, de az épületek közti térség, s a tábor egyetlen kútja, sajnos mindig a szeme előtt van.

Az asszonyoktól bizony teljesen el vagyunk vágva. A női barakk a kút túlsó oldalán áll, de akár a világ másik végén lenne; tilos találkozni, szót váltani velük, még vizet húzni nekik, az is tilos. De legalább nap mint nap láthatjuk Nyuszi Parasztos szoknyában, virágos blúzban jön-megy elég gyakran, kezük alá dolgozik a konyhásoknak - talán éppen a mi kedvünkért. Nap mint nap kilesi az alkalmat, hogy egy rövidke üzenetet dugjon a kút kávája alá, rendszerint ugyanazt a néhány szót; hogy szeret és vigyázzunk magunkra. A papírdarabkába pedig mindig beleteker két kicsi szem kekszet abból a dobozból, amit még az első csomaggal kaptunk. Milyen beosztó! Milyen gondoskodó!

Hát ilyen az internálótábor. A nagyobb bajokat eddig még megúsztuk.

Az első napok leveleire lassan már a válaszok is befutnak. Boros Andrisé csupa sértődöttség. A sorok között érezteti, önálló akciómmal mennyire megbántottam: hogy egyszerűen felszívódtam, „mint szürke számár a ködben”. A cserkész csapatról tapintatosan hallgat, a gombfociról meg a suliról sincs mondanivalója: az efféle gyerekségek fölött eljárt az idő, valahogy kinőttük. Maradnak a közhelyek, azokat a cenzúra is átengedi és azt ért alattuk az ember, amit csak akar. A jószándékában dehogyis kételkedem. Egyik bekezdésével mégis szíven üt: „*Kedves Jamesz! Meg kell mondjam, most jöttem rá, hogy egy igaz barátom volt, s az is elveszett. Leveled megmutattam Zsazsának, meg is könnyeztük. Azóta minden délután rólad beszélgetünk.*” A fene egye meg mindkettőtöket. *Csak ne kéne így szűzen megdögölnöm.* Az az egy!

Róza néni, Nyuszi nővére már a gettóból jelentkezik. A Dohány utcába költöztették, öten zsúfolódnak az ablaktalan cselédszobába. Csupa siráncozás, csupa panasz a nyílt levelezőlap, mintha már mindegy lenne. „*Isten legyen irgalmas mindnyájunkhoz*” - ez a befejező mondata. Szegény, szegény Nyuszi.

Szerencsére jönnek jobb hírek is. A barakk sarkában Sztankovits, a szabadkai ügyvéd sem sustorog többé. Minek óvatoskodna? - *Különbékét kötöttek a románok. Sztójayt leváltották* - szavalja kigyúlva. - *Pesten úr kormány alakult!*

Hurrá! A havasok tövében Sodrincs már biztos szabad!

S reggelre volt-nincs SS-különítmény. Hát nem csodás? Ezek a kékparolis, ólomkatona öreg huszárok is honnan a fenéből kerültek elő? A kerítésnél, a kapuban mindegyre csak barátkoznak, a bajszuk alatt brummogva; semmi sorakozó, semmi fegyelem. Rájuk van írva, hogy csak tessék-lássék, muszájból vették át a tábort. Ugyanarra várnak, amire mi. *Október tizedike van* és dél felől már idehallik az ágyúszó.

Be lassan telik most az idő! Mit tehetnénk? Az udvaron kólózunk, ropjuk a táncot naphosszat. A szerb forradalmi dalokat néha egy-egy Kossuth-nóta váltja. Várjuk a partizánokat elérzékenyülten, talán már a kékparolisok is szélnek eredtek a táborkapuból.

A felbolydult méhkas sötétedésre elcsitul. Ki-ki a helyére kucorodik. Vágyálmok, ábrándok kergetőznek, de csak azok szikráznak, két napja nincs áram, a villany telepet állítólag felrobbantották. Össze-vissza hírek között élünk, minden lehetséges, de semmi sem biztos. Nekem is meglódul a fantáziám. - Nenáde! - szólalok meg tűnődve. - Nenáde! Druzse! - ismétlem.

- *Sto je?* - nyöszörög a fiú kényszeredetten, amiért a magáéból kizökkentettem. - *Tessék!* - ül föl hirtelen, belátván, hogy hiába ellenkezik, nem nyugszom.

- Nenáde, nem vagy álmos?

- *Ördög vigyen!* - csattan fel a jó kérdésre. - *Maradsz csendben?*

- Ugyan, Nenád, hogy tudsz aludni most, ilyen forradalmi időkben?

- *Kell az erő, jebem ti boga. Talán már holnap. Most kell pihenni, amíg lehet.* - Azzal visszadűl a zsákjára.

- Mi ketten azért együtt maradunk, ugye, Nenáde? Együtt keressük meg Zoltánt. Meglátod, én is beválok. Csak jönnének már a tieitek.

- *Aludj!* - mordul rám Nenád, és nyámmogva a másik oldalára fordul. - *Fogd már be a szád!*

Ha tudnék. Muszáj dumálnom. - Mikor ostromoljátok meg vajon a tábort? - nincs válasz. Megpróbálom Zoltán módra, ahogy ő szokta, amikor unta már az örökös esti fecsegésem. Vagy figyel Nenád, vagy se, én csak fújom a magamét, mintha álmomban beszélnék. - Lányok jönnek. Szép, gömbölyű mellű lányok. Mosakodni akarnak a kútnál. A magasabbik leveti a blúzát, szoknyájából kilép. Öregem, teljesen pucér! Azt hiszi, senki sem látja; a gyanútlan kis szuka. Oda osonunk ketten, Nenáde, te meg én, és jelekkel megegyezünk, hogy ez a nyúlánk, ez itt engem illet. Közelebb lépek. Felfedem magam. A lány sikkant, de nem túl hangosan, talán már várt. A száját betapasztom, csókkal, persze, és simogatni kezdem. Érzem, már nem is haragszik egyáltalán.

- *Marha* - sóhajt Nenád -, *hát én mit műveljek az enyémmel, nem mondanád?*

- Azt már neked kell tudnod, drúzse! - kuncogok, hogy így bevált a trükköm, de aztán elkomorodnak a gondolataim. - Mondd, Nenáde! Te már csókolóztál úgy, igazán?

Nenád hallgat.

- Neked már volt nővel dolgod? Meztelenül? - kérdem a lényegét, köntörfalazás nélkül, de hiába Az egész barakk alszik. A gomolygó lábszag s a hortyogás mintha gúnyt űzne belőlem. -

Nenáde! Hé! - szölongatom tovább, de potyára. Az álomszuszekjét! Na, várj csak! *Hogy el ne aludd a felszabadulást!* Azzal a ballábammal átaraszolok a szomszédos szalmazsákra, hüvelykujjam a pokróca végébe akasztom, s usgyi! Nagyot rúgok a levegőbe!

- *Hööő!* - jajdul fel a szerb fiú.

- Mit hőzöngsz? Mi baj? - pátyolom színlelt jóindulattal.

- *A takaróm. Druzse* - vinnyog Nenád. Tényleg elaludt - *Hol van?*

- Tudom is én? Majd még őrizni fogom. Különben is pokoli álmos vagyok.

Dörmögve keresi. Nem repült messzire, egy-kettőre a kezébe akad. - *Jebem ti boga* - imádkozik egy rigmust újra, s bebugyolódzik a takarójába, mint egy hernyó. Azt hiszi, nincs tovább.

Várj, drúzse, én nem vagyok ám álmos! Most jön a második felvonás! Csak előbb elszámolok ezerig. Hogy biztosan elaludjál! Ötszáznál Nenád már szép ritmusban fújja a kását. Nosza! Lábujjam is megrándul. Hát nem csapdát állított a disznó!

- *Sto je?!* - Nenád szokott kérdésében most alig leplezett fenyegetés bujkál, én meg kényelmetlenül kitekeredve, tehetetlenül lógok a takaró végén. - *A fene a zsidó fejedet* - taszítja el Nenád a lábam -, *nem tudsz nyugodni végképp?*

Roszzabb, mintha bunyózni kezdett volna. Arra már felkészültem, erre nem. Egyetlen szó, és grogy vagyok. Vége. Elhúzódok. Kicsire kuporodom. Karom és térdem közé rejtem *elátkozott fejem*.

Hát már ez is kezd? Itt is? Ők is? Nincs hová bújnom? A bélyeg - örökre bélyeg? Megváltás? Kibúvó? Sehol? Soha? És még ezek papolnak szabadságról meg egyenlőségről. Okádkhatnék. Tőlük is, magamtól is, pfuj. Hát miféle náció az, amely körül így tobzódik a gyűlölet? És most az ötven százalékkal takarózzam? Ugyan. Ha csak egy csepp sémi vér folya az ereimben, azt a mérgező cseppet is ugyanígy utálnák bennem. De jól teszik! Tehetik. A kiválasztott nép, mondhatom. Kockázat nélkül nyírható, akár a birka. A hóhérok és az akasztanivalók egymást feltételezik, itt nincs semmi zűrzavar. A zsidó attól zsidó, hogy nem mar a lábikrájába annak, aki a vágóhídra hajtja. Ugye, Rebe Jézus Krisztus, a kövezőket is szeretnünk kell, s mindig csak lágy kenyérrel dobjuk vissza őket? *Legszívesebben szemem köpném magam.*

De nagy rosszat tettél, Jóapám! Miért kellett félrevezetned engem? Az istenit ennek a rohadt világnak! Mindent káromlok most, még az anyaölet is, ahonnét a világra jöttem. Keserűségem sötét és határtalan. Elborít mindent. Csak egyetlen kép villan át rajta, de az vakítóan: egy amerikai történet. Valami újságíróról. Kaliforniában vagy hol, délen élt, s addig kvarcolt, bodorította a haját, húzott csiri-csári gúnyát, míg hihetővé nem vált - s *egy napra felcsapott négernek*. A borbélytól kinézték. Vendéglőjéből eltanácsolták. A villamos kocsiból kipenderítették. Utcán, áruházban megjegyzések kísérték. Suhancok kötöttek belé, amikor menyasszonyával sétálni indult. *A város, ahol született, többé nem volt az övé.*

Dehát ez csak ingyencirkusz, afféle firkász trükk, görög tűz, smafu, hát nem? Felhúzza a niggerbőrt, de amikor megunta, ledobja. Így könnyű hősködni. Ha baj van, nem ér a nevem. *De hogyan bújjak ki a niggerbőrből én?*

Sírás kerülget. Még hogy előttük? Nekik? Frászt! Fejemre húzom a takarót, csak alatta szipákolok. Noha fogyatkozik a levegőm, és a könnyek is csípi az arcom.

- *Haj-jaj-jaj!* - szüremlik be egy keserves külvilági sóhaj.

Csak óbégass - vigyorodom el lucskos pofával, és kapkodó lélegzetem is, ahogy tudom, visszafojtom. - Fogsz te jajgatni még jobban is.

- *Ej! Te! Druzse!* - Nenád hangja gyöngéd, büntudatos.

Juszt se.

Hát nem a vállamhoz törleszkedik? Vagyis a pokróchoz, ahol a fületem sejtí? - *Janó! Hallod?* - *suttogja.* - *Ne bolondozz. Nem akartalak bántani. Csak úgy kicsúszott. No. Beszél az ember össze-vissza. Én meg nem is tudok jól magyarul.*

Hazudsz, kutyafulű.

- *Méregből mondtam, bocsáss meg, drúzse. Nem komolyan - duruzsolja.* - *Isten tudja, honnan ez a sok hülyeség az agyunkban. Csak mondjuk, mint a szajkó. Felejtsd el már, no, Janó - unszol egyre -, barátok vagyunk-e vagy se? Zsidó, szerb, magyar, ugyanolyan kutya. Figyelsz már!*

Kidugom az orrom a pléd alól, hogy jobban érthessem. No, nézd csak! Nenád a vállamnak dűlve olyan változatlan hévvel magyaráz tovább, mint egy gramofon. Rázsízsegek oldalról. - *Egykutya! Tisztelt tanár úr, így kell mondani!*

Meghökken a fiú, valósággal félbeharapja a mondókáját. De nem sokat tétovázik, szinte röptében fordít a szaván. - *Még jó, hogy nem másutt kerestem a fejedet - röhögi gurgulázva.* - *Te csak hagysz engem fecsegni. Ravaszabb vagy egy tucat szerbnél. A fene megegyen, Janó! - esik nekem behúzott karmokkal, de már csak játékból.*

Visongva öklözzük, dögönyözzük egymást. A béke újra szent, a barátság is a régi. Ki kell, hogy adja az ember magából néha a fölös energiát. A szalmazsák szisszen, a felpolcozott holmik a fejünkre dőlnek. - *Dosztá!* - dördűl ránk egy hang a sarokból. A hanglejtést is figyelembe véve, ez annyit tesz magyarul, hogy csuti! Ideje abbahagynunk. Maradj magadnak, Nenáde! No, jó éjszakát...

X. Csendőrbavár

...Fogyatkoznak a részvét-nyilvánítók, a kétágú patak lassanként elapad. Látomásom oszlik. Hogyan is élhetnék át mindent most újra, egész életem - néhány perc alatt? Igaz, nem akármilyen nap ez a mai. Csuklóimon az órák lüktetve zakatolnak, mintha meg akarnák szabni maradék tetteim. Ketyegésük furcsán aritmikus. Feleselnek. Kihagyó pulzusom hol az egyikkel, hol a másikkal tart. A torkomon érzem, meg a halántékomon, ahogy dobol. A Marvin, Apám leghíresebb szolgája, lám most is csak azt ismételteti, amit rábizott, amikor a csuklómra csatolta az öregem. Ez a másik meg - érdekes, még a márkáját se tudom, a számlapján csak a zöld vonalak foszforeszkálnak éjjelente; kopott kis jószág, de marxista ketyegő, mert nekem a felszabadulással született -, ez meg szüntelenül Valiról fecseg. Nem hallgatsz már el! Balkezem gyorsan kabátom zsebébe dugom, de hiába, onnan is tovább perel:

- Valitól kaptál, tik-tak, ő meg egy orosz katonától, tak-tak, az első mámoros napon.

A szüzességéért, kis kotyogóm? Hát igen. Jusst se vagyok Ványára féltékeny! Órákkal végigcsatolt kamasz lábszárát és kitárulkozó, fecsegő szívét Vali töviről-hegyire elmesélte, és hogy melyik órát kinek szánta, azt is. Egész kiterjedt rokonságát meg akarta ajándékozni a tizennyolc éves „öregkatona”, ha már a háború, ezer életveszély közt, Kuznyecktől Pestig sodorta. Megérdemelte azt a kis boldogságot, a kis pihenőt, a lágy domborulatokon.

- Tik-tak. Pappalapapp.

Na és? Hallottam róla, több mint elégszer. Szinte látom frontarcának hirtelen sápadását, amikor Vali szüzességének váratlan akadályával került szembe; nem csodálom, hogy csak töméntelen vodkával tudta lebírni. Palackból szabadult eszelős indulata sem rémísz. Részegen akár én is a plafonba eresztettem volna a csípőből-géppisztolysorozatomat, amivel az erzsébetiekre olyannyira ráijesztett. Konok-kérgesnek szánt, begyakorlott tatár káromkodása is csak elcsuklott, sőt el is bögte magát, amikor a mamája nevét kimondta. Ugyan hogy lennék rád féltékeny, Ványuska, te érzélgős, óra-zabráló kölyök-katona! Csöppet sem csodálom, hogy Valinak, a pestkörnyéki kis proliánynak te lettél a felszabadulás megtestesítője, személyesen, hitelesen. Megelevenedett legendád az enyimével nagyon is rokon. Nemhogy elválasztanál Valitól, inkább összekapcsolsz ezzel a vadóccal. Nyelek egy nagyot.

Ónsajnálatom újra tetőzik. Trombitálva kifújom az orrom. A harsonaszó tett volna csodát? Ahogy a szemem kinyitom, elámulok: Nicsak, Ottó! Van isten, mégis kijött. Be jó, hogy nem hallgatott rám! A parcella szélén, a régebbi sírok között, félkarjával a kökeresztnek dől, ott van! Ez ő! Kicsit hajlott, félszegen szemérmes, mintha nem akarna zavarni, vagy éppen csak erre lett volna dolga. A fenébe is, még elérzékenyülök. Dehát csoda? A kopasz, dörmögős Kovácsa! Épp ott kell szólóznia, ott, annál a rozzant Krisztus-kőnél? Valójában közelebb áll hozzám, mint akárki itt - nézek körül a gyérülő közegben, de nyomban ráhümmögök: - No, hát Zoltán kivételével. Ugyan - csapok a számra -, hiszen Ottó jelenvalósága tán még abban is segít, hogy ne futamodjam meg innen az utolsó pillanatban. Ottó mindenképp csuda jó, hogy itt van. Kopár koponyája, ahogy fényesen csillog - az is megázott? - barna sildes sapkája, ahogy pörög laza ujjahegyén, nyugtató hunyora, meleg tekintete; Ottó maga a barátság jelképe. Erőt sugároz, akárcsak Nenád valamikor. Csak Kallós ne tolakodna az eszembe minduntalan.

Egyébként szinte érthetetlen, hogy ez a két ember mennyire összeolvad bennem. Pedig tűz és víz. Gorkij nagyapjának és nagyanyjának kibékíthetetlen istenei: a zord, hetediziglen is

igazságot osztó Egyetlenegy, meg a mindent megértő, mindent megbocsátó, bennünk rejtőző Jóság. A két kommunistám: Ottó és Kallós - lelkem két fele. Dialektikus ellentét-pár, ha úgy tetszik. Szintetizálásuk elképzelésére sovány a fantáziám.

Megborzongok - ha patetikus merészelnék lenni, azt mondanám, a sír leheletétől. Pedig csak - egyáltalán. Akárha ostromlott vár lennék, vagy a dühöngő elemek tehetetlen játékszere. Sohse értettem ezidáig, hogy a világ ilyen keservesen kusza, hogy egymás mellett, össze-vissza-fonódva, ennyi kibékíthetetlen igazság tiporhatja egyik a másikat. És hogy e sok külső-belső erő egy látszólag szabad embert, engem is, lám, hogy megingat, hogy megaláz.

Jaj, eltűnt, hiába méregetem a szemem. Ottó volt-nincs, bizonyára hátrébb húzódott. Szerénysége oldotta-e föl fizikai jelenlétét, vagy igaziból itt sem volt? Mi ez itt ma: látomások napja? A fenébe is, nem indulhatok a keresésére, nem hagyhatok itt csapot-papot. A rám osztott szerepet végig kell játszanom, meg aztán dolgom is van Zoltánnal, méghozzá kettesben, már fogy a jónép körülöttünk, hamarosan sort kerítünk rá. Amire mi készülünk, ahhoz nem kell közönség.

Szegény, szegény Bratyó! Milyen sápadt. Miattam? Apától? Önmagában, Apa halála - ilyen nincs is. Az viselte meg nyilván őt is, ami engem. Ismerem Zoltánt, akár a tövig rágott körmömet. Ha szégyellném is, legföljebb köpködhetek. Mária néni azt mondaná: - No ja, a véred.

Valahonnét, agyam sarkából eszelősen, sután előugrik diákkorom zsidó riválisa: Berger - a Héber. Mellén sárga csillag, arc nélküli csúcsos koponyáján Bocskay sapka, tollal. Csak áll, és némán ácsorog előttem: ó-lábán kockás térdnadrág, a kackiás sapka alól üreges szemei mintha vigyorognának. Ugyan mitől lenne jókedve, hiszen odaveszett 1944-ben? Milyen kaján mégis. Nem értem tatógó szótlanágát, de anélkül is tudom, hogy miért jött: levanteoktatónk üzenetét hozta el újra. A halál menetrendje akkor lépett érvénybe, s attól kezdve megállíthatatlanul peregtek a gyászos események...

...1944. október 15.: a rádióban Horthy bejelentette, hogy vége a háborúnak. Béke! Proklamációját a tábor hangszórója újra meg újra megismétli - valaki rákötötte a rádióra -, közte csak úgy harsog a Rákóczi-induló. Hihetetlenül szép, csak igaz legyen. Az ágyúzás - a bömbölő Titó-üzenet - szinte parancsszóra elül. Teli szájjal magyarázzuk a híreket. Aztán nótázunk, tábortűz mellett. Be szépek ezek a partizándalok! Már nem is félünk. Az izgatott kifakadások sem sértenek senkit, mindenki bizakodó, mindenki megértő, mintha a Nagy Francia forradalom testvérisége születne újjá bennünk. Lázás tervezgetéseinknél előbb huny ki a szétvert zsarátnok. Ideje aludni térni, valóban. Ki hitte volna? Ez lesz az utolsó éjszakánk a szögesdrót mögött. - Drugovi i drugarici! Szép jó éjszakát! Dobri nocs! Csak holnap lenne már!

Újholdnak mondják ezt a vaksötétet. Az ember az orra hegyéig sem lát. Számít az? Behunyom a szemem, nem nyughatok mégse. Mámorító képek, fantáziák kergetik egymást. Hát itt van. Megértük, Istenem, közelsége szédít. Verselek magamban, amire rárimel az imádság, refrénnek pedig velem zúg a templomok minden harangja.

Az ördögbe! - iszonyatos robaj, kísérteties lobogó fény szökkenti talpra barakkunkat. Teherautók! Fémes fékcsikorgásukba belesajdul az agyam. Dobogó csizmák trappolnak az idegeinken. A futólépés kemény ritmusával minden maradék rend felbomlik idebenn; már szanaszét szaladnánk, de szilánkhasító géppisztolysorozat szögez mindnyájunkat a szalmazsákunkhoz. És ebben a pillanatban sarkából dől ki a keresztléces barakk-kapu. A reflektorok csóvája öles vízsugárként tapaszt a falhoz mindenkit. Dermedt legyen az örvénylő mosdókagylóban! Ki gatyában, ki félig pucéran didereg, táguló pupilla az egész barakk; itt vannak, újra itt vannak a topolyai csendőrök!

Nyakba csördítő - kuss! Ne moccanj! Sorakozó! - A motorok szakadatlan dübörgése mintha kaszaboló géppuskaropogást fedezne. A fényes rézgombok villogó torkolattüzek. Reszketve fázom. Látom, a többiek is. - Menetirány előre, kettes sorokba zárkózz, sortávolság fél méter, *diverzáns csűrhe*, in-dulj!

Gyors számvetés. Apa néhány sorral előttem görbed pokrócba csavart batyuja alatt. Nenád mellettem baktat, látszólag nyugodtan, mint aki semmi jobbra nem számított. Szeme villanása élénk, harcra kész. Vele még lehet kezdeni valamit. Az is erőt ad, hogy a karunk a lépések ritmusára össze-összekoccan.

Valahol hátul, a sötétség mélyén, ott terelhetik utánunk a nőket. Idehallatszanak az ocsmány káromkodások, a durva szitkok, a vér az ember fejébe tolul. De gúzsba köt a félelem, *a nyáj-ösztön*. Lapulva kúsznak talpunk alá az ismeretlen kilométerek, s csak mögöttünk villózik az ég. Szüntelen dörög ismét, de nekünk már hiába ez az ágyú párbaj; húsz-huszonöt kilométernyire lehet, talán délkeleten, mi meg Nyugatnak szedjük az irhánkat; hova a fészkes fenébe nem megyünk?! Be sürgős nekik. A csendőr urak kegyetlen tempót diktálnak, a kilométerkövek egymást érő, törpe kálvária oszlopok. Harapófogóban lennénk? Úristen! Nem röhej? *Menekül a tábor a szabadság elől!* A csendőr urak, azok tudják, miért féltik a bőrüket. Az is csak tiszta sor, hogy velünk akarnak most amolyan „hőstettet” végrehajtani. De hogy mi miért tűrjük, miért talpalunk gyáván, s miért nem futunk kétszáz kétszáz felé? Nem is tudom.

A moraj lassan csitul. Meg-meglóduló menetoszlopunk reggelre Bácsalmásra ér. A vagonok már ásítva várnak. Be a vágóállatokkal a rámpáról! Lakatot rájuk! Karika való az orrunkba, bélyeg a bőrünkre: előre transzport, Nyugatnak. Micsoda szégyen. De Kossuth-nótázni, azt bezzeg tudtunk. Megérdemlünk minden szenvedést.

A dunántúli lankák vörösszegélyű barna kendőkkel intenek búcsút, biztatást. Ezek az őszi zászlójelek mintha távoli üzenetet közvetítenének a látóhatár s a Két Folyam mögött már szabad Keletről, talán éppen Sodrincs felől. A zötykölődő parányi ablak rácsa mögött lábujj-hegyen szorongok, többedmagammal. Meredt, tarajos hullámok: milyen rideg ez a balatoni képeslap - a túlvilágról, vagy legalábbis útban arra felé. Odaát Tihany két tornya élesen rajzolódik még. Emitt Aliga. Valaha nyaranta itt fürödtünk. A strand? Elhagyatott homoksivatag.

Úristen! Mi minden ér most mindörökre véget?! Zakatoló vagonunk maga a végzet. Ha mi nem leszünk már, talán a Balaton is kiszárad: kinek lenne mersze még akkor is prüszkölve fröcskölni a vizét? Lehet, hogy Sodrincs se több már, csak képzelet?

A szerbek végképp magukba merülnek. Ringva gubbasztanak, mint az ázott verebek: fájdalom, idegen tekintetük csak befelé les - én még itthon vagyok, egyelőre. Ez a világ, túl az ablakrácsra, ez még az én világom, ha túl gyorsan pörög is a film velem. Nekik? A fák csupán jelzőkarók a német rabságba vezető úton. A hegyek? Nehezekek a mellükön, akár a félelem. A szorgoskodó parasztok, akik robogó vonatunk után - úgy tűnik - gondterhelten néznek, tenyerük ernyője alól? Nekik csak röghöz láncolt kényszermunkások, nekem - mégiscsak a véreim s atyám-fiai, a jelen és a múlt pillanat-határán.

A szerbeknek itt már senki sem érti a nyelvét. Talán ez a szélesen hömpölygő nagy folyam még emlékszik rájuk. De a nyomorúságos, bizonytalan jövőnk - az már közös.

- Druzse, ti! - bököm meg a szomszédomat. - Duna!

Az felsóhajt, szeme sarkában éppen csak pislákol egy fáradt szikra, de azért odaszól a társainak, akik a parányi ablakhoz gyűlnek csapatostul, nyomakodnak, hogy legalább egy utolsó pillantást vethessenek még a jó öreg Dunajra. Hazaigyekvő gondolataik gyöngye papírhajók; ki tudja, célhoz ér-e velük vagy nélkülük valamelyik is.

A Duna sokféle, soknyelvű emléket sodor. Kegyetlenül összefacsarodik a lelkem. Itt az idő: én is búcsúzkodom.

- Hát kivetsz magadból, édes hazám, mint haszontalan emberlomot? Eladsz, mint az a nemtudomén-melyik szívtelen király az nemes Szepes vármegyét? De értem egy lyukas garast se kapsz. Mégis megtagadsz? Végképp? Mostantól fogva mi a nemzetiségem vajon? S mi Apámé, itt mellettem, vagy ezeké a szerbeké, meg Nyuszié, néhány vagonnal odébb? Ez itt bizony a hazátlanok transzportja, a halál szerelvénye, ugye tudod? Az nem lehet, hogy Te ezt így akarod!

Komáromban, Győrben, itt-ott még tanyázunk egy-egy napot, hol fűtünk, hol gőzösünk nincs. Minden megállás újabb remény. Most is nyílt pályán veszteglünk, a határ közvetlen közelében. Fegyveres őrizet mellett, párosával mászunk le a dolgunkat végezni. Kábít a ránk zúduló későőszi nap. Fellelegzek én is egy pillanatra. Mélyeket szippantok - látszat szabadság - a kéklő Kárpátokból áramló sűrű levegőből; az esőáztatta föld szaga tüsszentésre ingerel. És olyan messzire pisilek, amennyire csak bírok.

Fullánkös méhzümmögés. Repülök dél felől. Március tizenkilencedikére, arra az utolsó cserkész kirándulásra emlékeztet minden. Csakhogy ezeknek a szárnyán most vörös csillagos a felségjel!

- Vagonra! - hangzik innen is, onnan is.

A kötelékből két vadászgép kiválik. Mélyrepülésben húznak fel fölöttünk. Géppuskájuk egyenest az agyamba ugat. Csíkban hasad fölöttünk a vagontető. Eszünket veszítve, már semmivel sem törődve, egymás hegyén-hátán ugrálunk újra kifelé. A töltésen nemhogy másznánk, gurulunk. Hangyaként lepjük el a kukoricást. *Őr és őrizetes közt nincs többé különbség.* Mindenki a maga nyomorult kis életét menti. De a repülők újra meg újra elhúznak fölöttünk. Az elszáradt, ványadt kukoricaszárak alig fedeznek. Csak minél messzebb! El a vonattól! Futok, lehasalok, bukácsolok Apa után, ahogy a lecsapódó gépek vijjogása az idegeinkre parancsolja. Az egyikből valaki kihajol. Teljesen valószínűtlen látomás, nem is lehet igaz, hiszen a fejem a földbe fúrom, mégis látom. Itt van, amire Újvidéken vágytam. Hát most hull, hull az átka! - nyelem a csikorgó homokot. - A barátunk az ott, odafenn - biztatgatom magam. - Föl kéne kiáltanék neki. Láthatná, hogy foglyok vagyunk. Mit izélget minket?!

Rámnehezedik valaki. Meleg lihegése a nyakam birizgálja.

- Apa! - jön meg a hangom. - *Figyeld! Minket fedeznek! Csak a vonatot lövik!*

Néhány lépésnyire ott az erdő. - *Kússzál!* - sürget Apa. - *Aztán vissza, a Duna mentén. Győr. Mária néni - hadarja -, a címét tudod.*

- *És te? Nyuszi?*

- *Nem hagyhatom itt.*

- *Akkor én se* - horgadok le. Az utolsó gép is már messze elhúzott. Fülünkbe fű a csend. Föltápáskodunk, verten, s nemcsak mi vagyunk így. Megelevenedik a kukorica itt is, ott is. A csendörök karikába állnak, hogy hajtóként verjék fel a tájat, a közeli kiserdőt gondosan átfésülik. Velünk nem sok bajuk akad, mi önként ballagunk vissza sínen veszteglő ketrecünkbe. Nenádöt, meg két társát viszont bilincsbe verve lökődik. Az arcán véres csík. Még jó, hogy le nem puffantották.

Így is van két halottunk. A töltés alján egy-kettőre elkaparjuk őket. Nyomuk sem marad, mert fűtül a gőzösünk, s a csendörkonvoj alól másnapra elfogy Magyarország. A novemberi szél már az Osztrák Alpok csikorgó havát hordja könnyező szemünkbe. Már nem értjük a szavát, ahogy besüvít a rácsos vagonablakon.

„*Arbeit macht Frei!*” A munka viszont szabaddá tesz. No lám, mit ki nem írtak. Dideregve betűzzük a vagon mellől a táborkaput, a hócifrázta vasfeliratot. Temetőkapuhoz inkább hasonlít, mint akármi jóhoz. Egyirányú forgalomra szerkesztett sárkányfogaknak nézem, amelyek mindent megőrölnek, ami csak közibük kerül, de ijedtségem nem árulom el senkinek, pedig van mitől berezelni. Csíkos ruhás élő-halottak lézengenek a háromszoros, árammal erősített szögesdrót mögött. Csupa érdektelen, tompa tekintet. Aztán a „muzsikások”! Milyen csontvázszerűen csikorgó és erőltetett, ahogy végtagjaikat szinte drótrángatta bábuként lengetik. A kapu melletti dobogón fanfározó gépzenekar hamis csinnadrattája egyenest a vursli szellemvasútjának szörnyalakjait idézi. Valóságot meghazudtoló rémálom az egész, melyből képtelenség felébredni. Hát ez az. *Megérkeztünk.* A flossenburgi láger kapuja nyitva áll.

De emberek volnánk, tehát javíthatatlanul reménykedők. Majd csak dolgoztatnak minket, nem igaz? Abból több a hasznuk, mintha megölnének. Ha már idáig etettek úgy-ahogy - most minek készítenének ki ennyi munkáskezet? Mégis csak jó, hogy kimászhattunk azokból az ínsorvasztó, rohadt vagonokból. Már aki tudott, akiben maradt még élet. Szokjuk a járást, a teret, a világosságot. A szögesdrót villanyporcelánja, a reflektoros őrtornyok géppuskaállványa, s a borjú nagyságú véregek csaholása hiába ijesztget. *Hiszem, hogy itt is lehet élni.* Csak össze kell szorítani a fogunk, és egymásnak a hátat, ahogy Topolyán megtanultuk.

Suttogva terjed a hír: - Az asszonyokat, isten tudja, hogy hová viszik.

Az utolsó két vagonat tényleg nem nyitották fel. Ezekről minden kitelik. *Náluk a fegyver, miénk a kuss.* A legjobb hang nélkül tudomásul venni. Már aki bírja, mert Apa nem, s felüvölt. A szerb társak fogják le. Szájába tömik a kabátja ujját, míg az elől állók a dulakodást fedezik. Az SS-őrök géppisztoly-sora meg se rezzen, szerencsére. Az átkozottak! Apát ez egyszer még meg lehetett menteni. A női vagonok azonban sikoltozni és dörömbölni kezdenek. Nyuszi jajongó hangját is hallani vélem: mintha vízárt könyörögnének. Képtelenség. Aztán hirtelen elnémul a letaposott hó és a csettegő géppisztolyok, de még a vicsorgó SS-kutyák és a lágerzenekar is. Talán már senki sem él azokban a bezárt női vagonokban.

- *Ruhákat le! Halomba! Los! Weiter! Los!* - üvölt egy lengő bot, egy karszalagos civil: a kápó. Félelmetes. A vagonokat, Nyuszit, aki vagy van még, vagy már nincs is, a kapun kívül hagytuk. Most már csak arra lehet gondunk, hogy a nyakunkat behúzzuk s elkerüljük az ütlegeket. A ruhátlan embernyáj közepén Apa meg én, kézenfogva, dideregve araszolunk az állítólagos fürdőépület felé. Ez az undok mezítelenség! A vöröstéglás, nehézkes, alacsony tömb, akár egy húsdaráló. Tárt kapuja csak úgy habzsolja a torlódó embermasszát. *Vajon fáj-e a gázhalál?* Nem beszélünk róla, de mindnyájan ugyanarra gondolunk. Nenád! Hol vagy? - jut eszembe a barátom, de az arcok, testek egybeolvadnak, s *elidegenednek.* Apa kezét szorongatom - az még ismerős -, hogy időnek előtte el ne veszítsem őt is, de a pokolba vezető úton lépésenként felejttem el egykori érzéseimet és fogalmaimat. Itt már csak a félelem tereli az embert, egyedül az.

A zuhany gyanús szórófejei ontani kezdik a vizet. Erre nem is számítottunk; hát mégis haladékhöz jutottunk, Istenem? *Egy kicsit még élhetünk. Hallelúja!*

A fürdés határtalanul jól esik, már csak a belénk ivódott kosz miatt is. Kölyökként fickándozom a meleg vízsugárban: érzem, erőt ad. Hónaljам bozontjában Apa tetűt keres serényen, de fölösleges az igyekezete, mert sorban kopaszra nyírnak mindnyájunkat, még a szeméremzugokban is. Csupa hasonlóná vedlett kuglifej néz vissza rám, Apán kívül senkire nem ismerek rá. Ijedtség ellen megpróbálok újra mosolyogni: akiket megölnék, azokra nem pocsékolnak ennyi munkát, melegvizet.

Hogy meg ne nyugodjak: botosispánok rohannak ránk a négy sarokból. A kemény ütlegek elől összepréselődünk, valósággal a falra kenődünk. A kápó szétvetett lábbal a középre marsol és maga mellé mutat: - *Juden antreten!* - köpi felénk kurtán. Valaki szerbül is elismétli a kápó parancsát.

Zsidók kiállni? Villogó tekintet, dacos hallgatás a válasz. Nocsak. A topolyaiak kemény legények, még így megkopasztva is. Pedig ha öt zsidó van közöttük, az sok. Veszekedés hevében a héber istenüket szidták és mindenféle ocsmányságot vágtak a fejükhöz. Most meg? Ruha és póz nélkül valahányan készek lennének akár meghalni is értük. Kockázatos dolog.

- *Elvonulás egyesével* - int a kápó.

Az embererdőből emberpatak fakad. Meztelenül kígyózva tekergünk a kápó előtt. A közép-termetű férfit plafonig emeli a hatalmi mámor, a nemiszervünket fítorogva gusztálja. Botja lazán leng fölöttünk, olykor tompán lesújt. A telitalálatot jajdulás nyugtázza. Reszketve tömörülnek a kiválasztottak, már hárman vannak, s mindhárman véresek. Egyszersak nyílik az ajtó, s egy faarcú, jólvasalt SS-tiszt jelenik meg a vaskeretben. Unott, kiélt, szadista arc, lebiggyedt száj, hiúz szemek. Ezeken a torz fényréseken át nem is látszhat más, csak fordított világ. A keze pedig valósággal önálló életet él. Ritmusra hajlítgatja a vele összenőtt, fonott bőrkorbácsot. Ugrásra készülő fenevad az a kéz meg a korbács; nem csoda, hogy beleborzadok. Elöl, középen ott még a kápó, háttal a tisztnek: az a rohadék még, mámora tetőfokán élet-halál fölött ítélkezik, de a tiszt már macskaléptekkel közelíti s lábujjhegyre ágaskodik. Most aztán szabadjára engedi a korbácsát, amelyik a felüvöltő kápon egyszerre csattog és ugat. Valóságos véreb, ahogy belémar. A kápó nyüszít és hörög, de hiába roskad le, a korbács a nyakát, az arcát, a hátát továbbmetéli, amíg csak vonaglik. Az SS-tiszt faarca könnyel ingleng fölötte, akár egy közömbös istenszobor. Semmiféle indulat nem tükröződik rajta, éppen ez benne a legszörnyűbb. Talán csak az „Achtung” vezényszót hiányolja, mely megjelenését kellett volna, hogy fogadja. És tán kevesli a kiválasztottakat.

Beöltözünk. Csíkos rabruhánk? Löttyögő pizsama, csak egy kicsit szellős így, télidőben. Dülöngélve fagyoskodunk végtelen órákon át, az *Apellplatzon*. Mert a létszám az szent, annak széltiben, hosszában egyeznie kell. Ugyan miért vagyunk olyan fontosak, amikor nevünk sincs, csak számunk? Häftling 36054 - az enyém, s Häftling 36055 - Apáé. És piros háromszög virít a fehér bilétánk felett. Hogy nem egymásra fektetett, dupla háromszög, nem zsidó Dávid-csillag az enyém, azt egyedül Nenádnak köszönhetem. A bitang. Nem hagyta felvarrni a másodikat, kitepte a kezemből, és a fogával marcangolta szét, hogy ne vitázhassak. Még Apa is félt, hogy ebből mi lesz, de Nenád biztosra ment. A topolyaiak nem árulkodósak, ha nem is szerettek különösképp soha. Zsidó? Nemzsidó? Egykutya - Nenád valahogy így fogalmazott. Nemrég? Valaha.

A legtöbb szidást és verést, a legrohadtabb munkát mégis a zsidók kapják, no de azért jut is, marad is. Előnyöm csak viszonylagos. Úgy érzem, valamennyire sikerült kibújniom felemás bőrömből, de a produkció nagyon-nagyon fáj. *Olyan, mintha elevenen megnyúztak volna.*

A ruharaktárban a Häftlingek levetett gönceit osztályozzuk s rakjuk a szürke polcokra. A raktárbarakk főnöke magyar! A volt budapesti rendőrkapitány, valami Sombor-Schweinitzer dirigál itt - civilben, s velünk, csíkos ruhás rabokkal szóba sem ereszkedik. Valahogy mégis csak meg kéne közelíteni!

Apa már szövi a maga ravasz-kás terveit, míg a ruhákat hajtogatja akkurátusan. Fegyenc gúnyjában, itt a Bajor hegyek között is csak pesti boltos maradt, nem furcsa? Én meg gyorsan

az ingem alá dugok egy Babits kötetet, amelyik egy árva sötét posztókabát zsebéből kihullott. A *Recitativo* hazai, európai harangja nekem most jobb lélekmelegítő bármilyen gyapjú mellénynél, mert maximum azt lehetne csak innen lopva kivinni. Szerencsére Apa nem látta, biztosan eldobatná, mint holmi haszontalanságot, amin ugyan kár rajtaveszteni. Schweinitzer fényes lakkcipőjére annál inkább fölfigyel, a karimájára sárdarabok tapadtak, most jött be oda-kintről. Apa nyomban lecsapna rá egy sötétkék pulóverrel, de amikor a bajszos férfi cvikkere rávillan, mégis inkább engem taszigál maga elé. S nekem kell pucolnom a Schweinitzer gögös két cipőjét, egyiket a másik után, csíkos fekete nadrágjának éle az orromat súrolja. Az egyik szerb mögöttem, hogy csak én halljam, a fülembe sziszegi: - Szolga! Én pedig határtalanul szégyellem magam. *Bizony, a Babits kötet is felsír az ingem alatt.*

Tudtam. Már ideérkeztünkör megéreztem, amikor Nyuszi tovább vitték. Hát most bennünket is vissza szippantanak ezek a hepciás gót betűkkel tűzdelt, szürkészöld birodalmi vagonok. *Los! Los!* A farkaskutyák pedig már képzetten vicsorognak ránk, míg fölkapaszkodunk. A menetrendszerűen érkező-induló transzportokon szimatjuk ugyancsak kifinomult a gyűlöletre. Űzött vadak vagyunk. Mit tehetnénk? Szorongva összepréselődünk a vagonajtóval ránk robajló ketrec-félhomályban, és zakatolunk sorsunk új állomása felé.

Ez itt már Szudéta-föld. Táborhelyünk - *Leitmeritz* - a morva hegyek tövében fekszik; valaha itt Csehszlovák Köztársaság is létezett. Eszembe jut Prosnitz - az is valahol itt lehet a közelben -, ahová Nyuszi vitt el látogatóba, a legidősebb nővérehez. Cili néniéknél - azok is most hol lehetnek? - Prosnitzban bizony remek sorunk volt, azelőtt sose láttunk olyan komfortot, a gázbojlerrel is ott ismerkedtem meg. A négyéves kis hősre - aki voltam - az a furcsa szerkentyű azonban ugyancsak ráijesztett. Hajnaltájt, míg Nyuszi még aludt, én kíváncsiskodtam a plafonig csempés, csupatükrös fürdőszobába, s szerettem volna mindent kipróbálni. Így tekertem meg a kád fölötti piros forgantyút is. Hát még a láng nyelve is kicsapott a henger alól, ahogy a boiler durranva belobbant! Azt hittem, annál nagyobb ijedség az életben nem érhet már soha.

Nyuszi szegényke, ki tudja most hol jár. Él-e még egyáltalán? Mi itt csak tengődünk, kopunk, fogyunk. Vajon meddig képes az ember megtartani régi szokásait? Hogy kell gazdálkodni a sápadó emlékekkel? A fantáziával? Mert itt minden csepp energiával takarékosan kell ám bánni, s legjobban a megújíthatatlan, régi forrásokra ajánlatos vigyázni.

A nyomás tényleg iszonyatos, olyan, mintha prés alatt volnánk. És még csak nem is az éhség a legszörnyűbb, ami állandóan mardos; a megalázó, hosszú sorállás végén kimért híg marharépa-leves s az öklömnyi fekete kenyéradag csak arra elég, hogy ezt az éhséget ébren tartsa. Nem értem, miért, de sokan még ezeket a morzsákat is elkótyavetyélik, füstölni valóért, talán a dohány kábulatáért.

A legrosszabb, hogy itt mindig, mindenütt és mindenért ütik, kergetik az embert. Abba meg valósággal belegörbedünk, ahogy a beleinket sorvasztja a végzet, a nedvszívó, görcsös hasmars. Akik az Új Európa felsőbbrendűségét ma olyan harsányan hirdetik, azoknak kellene a lágerblock hodályszerű latrinájának izamos, bűzös betonlyukai között botorkálniuk, hogy eszméik lényegét megértsék... Nicsak, Nenád szavaira ismerek a gondolataimban, pedig a latrok még Nenáddal is összevesztettek.

A barakk sarkában nap mint nap újra épül - és mindig magasabbra hág! - a meztelen holttestek merev farakása, a *csont-piramis*. Előrevetített sorsunk gúlája tövében mi pedig csak vonag-lunk, mint a férgek, amelyekre az Úristen már rátaposott. A volt barátok is vicsorognak

egymásra - semmiért, mert többé nem vagyunk emberek. Szörnyű, de igaz: acsarkodó, éhes farkasokká lettünk valahányan.

Hogy Nenáddal, az én Nenádommal hogyan veszem össze? Nem is tudom. Az ugyan már régen borzolta az idegeimet, hogy a fiú itt is külön akar lenni mindenkinél. Az, hogy reggelente korábban kel, mintsem muszáj. Mi csak a Blockmeister auf-auf!-jára, ágyvége döntésére, olykor a lábunk, bokánk fájdalmas dorongolására kapunk észbe. Nenád? Akkorra már jógázik a beste. A kajáját sem falja föl egyből. Beosztja, mint egy fukar paraszt, s nap-hosszat, morzsánként csipegeti el, hogy nézni is rossz, különösen, amikor ilyen vad éhség gyötör mindenkit. A szemem fáj, kidülled, de csak nem bírom levenni róla a tekintetemet. Előbb-utóbb meggebed ő is, akárhogy játssza a Csekonicsot. Dehát ettől még nem kellett volna egymásnak ugranunk.

Még az a jó, hogy forog a Föld, s az éjszakát a nácik elfelejtették kiiktatni az Új Rendből. Aludni, az az egy jó. Az alvás - abszolút lazítás. Maga a szabadság: se szögesdrót, se fegyver, se határ nem ül többé az ember mellén. Én mégis a félálmod szeretem igazán. A kormányozható képzeletet, amikor azt teszek, amit akarok, s kedvem szerint élek újra mindent. Boros Andrist, a cserkész-testvért, Bergert, a Hébert, s az egész osztályt színre viszem ilyenkor. Akár vakmerő kalandokba is bocsátkozhatom, ha éppen ahhoz támad kedvem. Még Hitlert is megölhetem, furcintos módon, csak tőlem függ, és máris megmentőjeként ünnepel a széles világ. Sztálin meg Titó kétfelől ölel s személyesen ráz velem kezét; ha akarom, meg is csókol a Nagy Grúz, még a szúrós bajszát is érzékelem.

Nos, hogy miképp hajtom végre a nagy tettet? Mikor hogy. Leginkább bombát dobok Hitlerre, közvetlen közelből, de olykor pisztollyal intézem el, s az egész tárat beléeresztem, számolva minden találatot. Kínos vonaglását külön élvezem, noha a vértől igazándiból irtózom. Mióta egy csirkét előttem vágott le Nyuszi, hányingerem van a baromfihústól is; most bezzeg megenném, ha lenne, talán nyersen is. Ami igaz, az igaz, Nyuszi sok nagy főztjét végigképzeltem, de szárnyassal mégsem álmodtam soha.

Hitler, az más! Annak a rohadtnak nem csak a vérét ontom, még meg is kínozom. Kerékbetörés, karóba húzás, keresztre feszítés - mi mindent végig nem csinálok vele! A történelem - meg a hittanórák haszna! De az fix, hogy a mókát villanyozással kezdem. Kopasz fügykösére kötöm, hadd rángassa. Oda a csendőr uraknak is! És mindenkinek, akik mindezt a szörnyűséget kitalálták, mert bizony, én leszek a végső igazság-osztó. Ítélethirdetéskor közvetlenül az Úristen jobbján lesz a helyem. Csak azoknak kegyelmezek, akik legalább megkíséreltek ellene tenni a rémségeknek. Nekem ehhez törvényes jogom lesz, hiszen én öltem meg Hitlert, ugyebár?

Úgy ám, de a merénylet után el kell menekülnöm. Hogy hogyan? Ezen még törnöm kell a fejem. Ide kacifántos terv kell, mert azt aztán tudom, hogy milyen kemény ellenfél az SS. A német precizitás bizony nem tréfadolog. Talán a robbanás keltette zűrzavart kell kihasználnom. Csakis. Mondjuk, a háztetőkön át. Amilyen szédülős vagyok? Mégis, nincs más mód, ugrálnom kell, akár az utcák fölött is, légtornászként, háló nélkül. Ez az igazi hőstett, már a képzelt félszbe is beleizzad az ember, az izgalomtól pedig a hasam kezd csikarni.

Fene egye meg, le kell kászálódnom. Még ha csak vizelnem kellene, a rossz konzervdobozom megfelelné a nemes célra, mert aztán az emeletes ágyak hézagjában óvatosan lecsorgatnám, ahogyan szoktuk. Úgyis kimosom, mielőtt a szaharinos teát újra belemérik. De nem, nagyobb a baj, hiába lélegzem mélyeket: mintha össze akarna csavarodni a belem. Le kell ereszkednem az emeletes priccsről. A tífuszt is, csoda, hogy eddig nem kaptam meg, ennyi tetű között. Elég a filozófiából, irány a latrina.

Sakktábla kerek lyukakkal, görbedő néma figurákkal: ez itt már halálos játszma, és az én térdem is zsibog. Csak úgy tudok feltápáskodni, hogy a lucskos köre tenyerelek. Annyi baj legyen. A barakk közepén a vaskályha kialudt már, legalább belekapaszkodhatok. Nemsokára itt a lábdorongoló ébresztő, azzal nem várnak virradatig. Mindegy, még visszamászok, ha nem is egykönnyen. Jaj, de magas ez a harmadik priccs-emelet.

No, nézd csak, Nenád feje alatt, a szalma közt mi villan olyan hívogató barnán? Alig kell kotornom, hogy teljes szépségében kitárulkozzon. A vágyak netovábbja, kartávolságnyira! Kenyérvég. Az Élet. Már odahaza is a sercli volt a gyengém. Ha Nyuszi köményes kenyeret dagasztott, a damaszt asztalkendőbe pólyálva, a pékhez csak velem küldte mindig a kovász-illatú szakajtót; hazahozataikor pedig, már útközben megdézsmálhattam. A gyürke fosztogatásáért Nyuszi sosem haragudott. Istenem! A nyál összefut a számban, ahogy magamban becézem azt az ínycsiklandó, csodálatos látványt. Legalább kikiabálhatnám, amit érzek! Ha volna, kinek. Apa hortyog. Ez meg épp Nenádé. Már a nyeldeklőm is remeg. Hogy a fenébe ne! A piszok. Ezzel is csak izgatja, dűhíti az embert. Még majd ellopják, aztán rám fogja. Képes rá, amilyen.

Ha ő igen, én nem. Én aztán tudom, mi a barátság. Nem adom el a vacak kenyéréért. Csak éppen megsimogatom egy ici-picit. A tenyeremben akarom érezni, hogy valóban olyan érdemes édes-e a héja, mint képzelem.

A betyár mindenit! Még olyanabb! Nincs az a lány, aki most kedvesebb lehetne. Milyen istentelenül finom kis kenyérsarka vagy! Ugye, Nenádé vagy? Tudom, ha nincs is rád írva. Én nem bántalak, én tartom magam a barátságához. Csak óvlak, vigyázok rád, érted? Hogy más el ne lophasson - suttogom, szinte szerelmesen. Lám, hős vagyok - fintorodom mindjárt öngúnyra. - *Vígh János, a hűség hőse.* Talán egy harapással Nenád is meghálálja majd ezt a keserves önmegtartóztatásomat - így biztatgatom magam; s fene ebbe a rohadt nyomorúságba.

Nenád hirtelen a másik oldalára fordul, s mindjárt a szalma közé is kotor - anélkül, hogy felébredne. Álmában is félti a kenyerét, én ne érteném? De hogy, hogynem, a serclit már nem tudom eleresztetni, ez meg mindjárt hozzám ér! Legalább elmarnám! Legalább beleharapnék!

Tolvaj! - üvölt fel Nenád riadva, és a torkomnak esik. Magyarázkodásra nincs idő. Fulladozom, le kell fejtsem az ujjait. Én vagyok még mindig a testesebb, akárhogy vagdalkozik, ráfekszem, lefogom. A kenyeret messzire elhajítja: - *Ezt neked! Jebem ti boga!* - vicsorog a képembe alulról.

Már nincs mit mondanom. Lehengeredek róla, s ott hagyom, hadd följön a mérgében, ami engem nála is jobban mar.

- *Sztáváty! Sztáváty!* - dörömbölnek a talpunknál; kapkodni kell a lábunkat, mint máskor, ha ezt a hajnalt is kék folt nélkül akarjuk megúszni; a botos ébresztő ezegyszer megkésétt.

Most már senki másom nem maradt, egyedül Apa. Még jó, hogy őt nem lehet elmarni. Most is körülvesz és óv. Mindenki mást pótolni próbál. Reggelenként, az Appel-sorakozó számbavétele után, amikor elhajtának bennünket a hegy gyomrába, a motorgyárba, ő emel, ő cipel; a munka nehezét rendre el akarja végezni helyettem. Takargat, félt, vigyáz rám, ahogy lehet. Híg leveséből is átkanalazza a néhány marharépa-szeletkét a konzerv-csajkámba. Velem nyel, ha eszem. A szülői szeretetnél, úgy látszik, nincsen mélyebb érzés. S nincs nagyobb dolog, mint amikor az egyik nyomorult a másiknak azt képes mondani, hogy már jóllakott, nem éhes, de igazán, egy cseppet sem az. Pedig szinte hallani, hogy kopog a szeme, s a csontjai is szinte átbökik az összedrótozott, foszló rongy kabátját...

XI. Pirkadat

...Zoltán meg én: két csapzott alak a színpad, vagy inkább a szorító két sarkában. Zihálva, verve már a viadal előtt; ázottan, fázva téblábolunk a friss sír körül. Leegyszerűsített egyenlet: ketten a káoszból. A mini-dráma kizárólagos szereplője Iksz meg Ipszilon. A Másik alakja a formák egyetlen lehetséges változata: Zoltán rövidre zárt, határozott vonásait mintha egy roppant nagytölencse oldaná és terjesztené ki az egész mindenségre. (Annit, a feleségét meg a kis Zoltikát hová tüntette vajon?)

Régóta várunk erre a találkozásra. Úgy tűnik, Zoltán is kész akármeddig itt maradni. Az időben mi már egyek vagyunk, valószínűleg el sem szakadunk egymástól többé soha. Érdekes, még csak nem is feltételezem, hogy bátyám másként ítéli meg a helyzetet, mint én. Vég-agya van, s bozontos Vég-szemöldöke a Vég-pofacsontok felett, - ergo, nem láthat ő sem más tényeket. Génjeink üzenete - akár a szomszédként száguldó elektronok töltése, rezgésszáma - hasonló: alig térnek el pályaadataink. Eltávolodásunk, elidegenedésünk tehát egyszerűen képtelenség. Lám, Apának lesz ebben is igaza. Csak azt tudnám, mi tart még vissza, hogy a nyakába ne boruljak, sírva-nevetve. Mi kényszerít újra meg újra, hogy a múltamba merüljek?

Ha az ember ingoványos talajra téved, érthető, hogy lábával a visszautat tapogatja, s emlékezetében a szilárd támaszt ott keresi, ahol a lépést valaha régen elvételte. Valójában az a furcsa, ha valaki csak egyszer képes az életét végig élni, és egyetlen cselekedetében sem kételkedik soha...

...Én mindig kételkedtem, amióta az eszemet tudom, most legalábbis úgy érzem. Talán a sodrincsi nagyapám rebellis vére ágál bennem. Emlékszem, egyszer a térdére ültetett - a tornác frissen felmosott téglái csak úgy gőzölögtek a déli napsütésben -, szőröshátú, göbös mutatóujját a hegy-tövi patakparton hintázó füzekre szögezte és megkérdezte, mit látok. - Patakot! Füzeket! Madarat! Kutját! Macskát! - találgattam a gondolatát, félárbócos szemöldöke alatt hunyorgó tekintetére sandítva, de ő csak csóválta a fejét. - Negyvenkilencben erre menekültek, akik a lapályon átvergődtek, a Bem-had maradványai. Aztán, tudod, Ugrifüles, itt hantolták el tizenkilencben nagy titokban, akiket a direktóriumból elcsíptek a vasgárdisták, az itteni darutollasok. Úgy bizony - vakarta meg a fülem tövét -, nézni mindenki tud, akinek szeme van, de látni csak az, aki vizslat, aki a tekintetével megmoccanja a dolgokat.

Furcsa, hogy éppen ezek a régen elhullott szómagok hajtanak most ki bennem, ezen a sivár láger-hajnalon. Milyen sötét, milyen vigasztalan az egész térség. Mi mást láthatnék az Appelpatz siralmas, szürke nyüzsgésében, mint kialvatlan, táskás szemeket, s ezt a szédítő tántorgást, inunk szakadtáig? Az örökös, botverte sorakozó, újra meg újra számoltatásunk állati megaláztatása, háttérben azzal a csinnadrattás térzenével, aminek hamis ritmusára kommandókba sorolunk, úgy vonulunk ki a lágerkapun. Mi mást sugall mindez, mint a kilátástalanságot?

A legnépesebb csapat a mienk. Végeérhetetlen, vánszorgó hegymenetünket az imbolygó fáklyák füstös lángja még kísértetiesebbé tesz. Még akkor sem virrad, amikor az Elzabé Kommandó utolsó emberét is elnyeli a hegyoldal, a Tunell, az alagútrendszer Häftling-szippantó örvény-labirintja.

- Elza, Elza, Elzabé - motyogja Apa babonás örömmel. Szerencsés jelnek véli a kommandó nevét. Látszik a szemén, hogy kit képzel őrangyalnak kettőnk feje fölé.

Csillás vajatokon bukdácsolunk lefelé. Idebenn fullasztó, párás meleg van. Legalább nem fagyunk meg. A szűk boltozat hirtelen magasba szökken, színpadi reflektorok vakítanak el, aztán olaj- és fémforgács-szag döbbsen a valóra: esztergapadok zsonganak, hegesztőláng sziszeg körül, itt is, ott is kalapálnak. Hát itt gyártják a Junkers repülőgép-motorokat. Az ütemes mozgás az élet biztatása, de az öntvények hideg féme a halált idézi, s *minden kész munkadarab a fogságunkat hosszabbítja*. Mégiscsak iszonyú.

A munkavezetők németek és csehek. Szabad munkások - névleg. De ugyanúgy ide vannak kötve a Tunellhoz, mint mi, csak délben is kapnak meleg ételt, amit cseréptányérból ehetnek meg, és őket nem ütik. Előttünk legalábbis soha.

Bennünket azonban azok sem értenek. Sajnálnak, de borzadnak is tőlünk. Nem csodálom. Csíkos rongyainkban ahogy éhesen, kábán tántorgunk: az ilyen kóbor tetűfészkek csak undort kelthetnek.

Mi csak a kenyéradagunkat kapjuk a Tunellban, s néha egy kis margarint vagy csipetnyi marmaládét. Munkába menet, külön fegyveres őr kíséretében, négy Häftling billegtet a vállán azt a kenyeres tróglit, ami estére a kidőltek Szent Mihály lovává alakul át, s már nem kell hozzá fegyveres kísérő.

Brigádunk kenyerét Apa veszi át, Apa darabolja lélegzetvisszafojtva, mint Brigádältester. Mint legöregebb, úgy nyerte el ezt a tiszteletet, tehát feltétlenül igazságos szeretne lenni. Listát vezet, s minden nap más választhat elsőnek az életet jelentő kenyérdarabokból: az égő, kiéheztetett tekintetek keresztüztüében minden gramm szénhidrát megméri. A kápó sokallja a cécot, egy-kettőre elcsapja Apát, s egy bumfordi lengyelre ruházza a feladatot. Nem ilyen vezetők kellenek neki.

Az új Ältesternek mindjárt meg is mutatja, hogy mit vár tőle. A legnagyobb szeletet a polyák kezébe nyomja: - *Neked ez jár!* A többire meg egyszerre ráuszít bennünket: - *Aber schnell!*

Ez illik a tervükbe, nem a lista, nem az igazság. *Állatok vagyunk, azokká kell lennünk*, hiszen az Übermentsch annak tart bennünket. Ez elől nincs menekvés, ez alól nincs kibúvó.

A rossz táplálkozás és a gázos levegő, igen, okunk van rá bőven, mégis bűnünkül tudják be a beteges aluszékonyságot, amely előbb-utóbb mindnyájunkat hatalmába kerít. Pedig dolgozni muszáj, ha nehéz is. A sötét szegleteket, holt vágatokat doronggal verik föl az alattomos, céltudatos bérnyilkosok.

Nyomorúságunkkal még üzletelünk is. A kínzó dohányéhség kínálja az alkalmat. Egy nap csak az egyikünk kenyerét esszük meg, a másik darabkát elcseréljük hét cigarettára. Hoci-nesze. Öt cigiért, este a blockban, kapunk egy másikat, egy szárazat. Másnap csak azon élünk, hogy a két cigit megtetézhessek. Mert eszünkbe sincs elszívni, pedig odakint Apa ugyancsak szivarozott. Inkább még egy kenyéradagot kikoplalunk, hogy megkészserezzük az üzleti alapot. Nap napot követ. Már eszünk is a jövedelemből. De nem sokáig. A titkos cserekereskedelem sokkal szervezettebb, mintsem képzeltük volna. A kenyér-cigi kartellnek, partizánkodásunk hamar szemet szúr. A barakkban este körülállnak láncban, s jobbról-balról keményen szitkozódva szorítanak sarokba bennünket. Egyszerűen kifogatják a zsebünket, még az övünkre drótozott bádogedényünk is leszakítják és rátaposnak. Örülhetünk, hogy egy-két pofonnal megúsztuk.

A kudarc, a koplalás, a megkülönböztethetetlen napok tompa morzsolódása a rémületet révületté oldja. *Egyik nap kúszik a másik után*, fogynak az ismerősök, a szerbeink közül is egyet-egyet ha látok. Köpenyem mind bővebb lesz, hovatovább a hátam közepéig ér, a fele

drót, amivel megkötöttem, lassan már fölösleges. És még én vagyok szerencsés, mert van köpenyem egyáltalán. Egy elnyúlt, friss hulláról téptem le a latrinán.

Mosolyogni? Nem tudom, mióta nem nevettem. Az itt nem divat. De ami a legszörnyűbb, a fojtó Tunell-levegő elvette az étvágyam. Nem csak nekem. Apának is. Már csak lézengünk, mint ősszel a legyek. Nehéz talpon maradni, minden izom és ízület csak fölös teher, olyan súly, amelyet a legjobb lenne letenni. Már a fagyos föld is vonz.

Kenyeriünket meleg lötytyért, üres teáért cseréljük el. Közben, szinte megállás nélkül spriccel belőlünk a bűzös, barna lé, alig bírjuk egy-két óráig visszatartani. *Ez már a vég.* Annyiszor láttuk másoknál bekövetkezni. Goldstein, az az öreg fizikatanár is. Fölfelé, hegynek menet még kétfelől támogattuk. Estére a kenyeres trógliban kellett visszacipelni, kifosztva, ruhátlanul. *Apa szerint, megjött a végső behívónk.*

Lesz, ami lesz - egymást átölelve ottmaradunk reggel a rothadó szalmán. Nem sorakozunk, nem megyünk Appelre többé.

A felvigyázók? Szokás szerint vastag botokkal verik az ágy végét. Térdemet az államig húzom, így csak a forgómra kapok egyet. Inkább lökve, mint támogatva, orvos elé kerülünk mégis. A kápó azzal búcsúzik, hogy akit nem találnak betegnek, azt ő veri agyon.

Az asszisztensnő, nemrég vezényelhették ide, érthető undorral nézeget bennünket. - Maguk mind tetvesek? Hogy bírnak ilyen mocskban élni? - Apa magyarázkodni próbál. Német tudásában, meg az értelem szavában jobban bízik, mint én. Nekem semmire sincs erőm. A rendelő éterszaga. A hőmérő hűs üvege. A nővér fehér fityulája. A fényes csempék a falon. Csupa békebeli inger! Ájulás környékez, félálomhoz hasonlatos.

A vánkossom lucskos, érzem. Lélegzetem lázas, kapkodó, szinte éget, köhögésre ingerel. Valami úgy nyomja a mellem, de nem tudok szabadulni tőle. Légszomjam pokoli. Nyissák már ki az ablakot! Mi a fenének álltok ott annyian?! Megfulladok!

Az ágy végénél számlálhatatlan, plafonig érő doktor bácsi: elmosódó arcok, sok-sok szemüveg és szakáll. Megannyi varázsló. Táskájuk telis-tele mérgekkel, meg tűkkel; sorsom a kezükben. Konzílium! - jut eszembe a latin szó, pedig még kisfiú vagyok, aki csak a bátyjától leste el az ante-apudot. Megpróbálom kifigyelni, miről tanácskoznak. Tudni szeretném, mihez tartsam magam. De ezek csak sugdolódnak. Akár ha arabul beszélnének, egy szavukat sem értem. Figyelmem erőltetése és ez a susmákoló sziszegés a velőmbé hasít. *Nyuszikám! Segíts rajtam!* - jajdulok fel, és csodák csodája, Nyuszi késlekedés nélkül megjelenik. Hullámkönnyű léptekkel, a falon át, a semmiből. Ujjai a homlokomra simulnak. Tenyere hűsít és enyhülést sugároz. Centiméterről centiméterre hátrálni kényszeríti az iszonyatot. Tudom, hogy képtelenség. Mégis belekapaszkodom. Mint akkor. A klinika különszobájában. Amikor, hat évesen, agyhártyagyulladásom volt.

Csak a párnát szorongatom, sajnós, csodás keze helyett. Ez már a láger-kórház. Itt többé nem vagyok gyerek. A fehérség börtön, az ablakon rács van, az ágyakon kettesével fekszünk, s ingben, gatyában gnómszerű alakok botladoznak a cementpadozaton. Órák estek-e ki a tudatomból, vagy napok? Ki tudja? Bűdös van - fintorgok. Tekintetemmel Apát keresem. Se az ágyamon, se odalenn a kályha körül. Seholy. - *Otyec? Vater!* - faggatom hálótársam, de az csak kuglifejét ingatja, mint akit a görcs rángat.

Egy lengyel gatyás jelentkezik a Schohnung sarkából. - *Az öreg? Akivel együtt? Zusammen? Ja vigyil. Láttam.* - magyarázza a láger keveréknyelvén. - Weg! Weg! Simulant!

Iszonyú. Azóta már agyon verhették. Az egész bensőm, a belem présbe szorul. Öklendezve, mintha vért hánynék, bukik ki belőlem a zokogás. Alul-fölül egyszerre bugyborékolok.

Sötét, álmatlan, időtlen idők. Arra ébredek, hogy este van, sárgán ég a lámpa, és én - ki tudja, mióta először - újra éhes vagyok.

Hálótársam etet. Karjával támaszt, én meg mindig előre csuklom. Hát nem vagyok valami jó bőrben, de rágok és nyelek. Aki enni tud - magyarázta mindig Apa -, az élni is fog.

Eszem, alszom, eszem, alszom. Vécézni? Nem is tudom, hogy csinálom. Valahogy, kábán, csak lekászálódok mindig a kiblihez, mert már nem vagyok trutymóban. S hogy honnan jut ennyi ennivaló, azt aztán végképp fel sem foghatom. A haldoklók maradéka talán. Ez jó: hagyatékba kapom.

A napok és hetek teljesen összefolynak. Mint az ablaküveget csapkodó eső. Februárban még az Elzabé Kommandóval jártunk. Most talán március lehet. Biztosan március. Úristen! Itt ólálkodik valahol körülöttem a tizenhatodik születésnapom!

A születésnapok mifelénk, Vighóniában nemzeti cécoszámba mentek. Ajándékokkal, tortával - minden ünnepelt maga rendelhette meg az étlapot. Töltött káposzta. Képviselőfánk. Igen, ez lesz az ebéd. Vacsorára pedig bécsi szeletet kérek. Annak idején hármat is bevágtam egymagam. Most sem elégszem meg eggyel. Még meg még kérek! - tromfолоk magamra, ha már így fantáziálhatok. Összefut a nyál az ínyemen, ha a karajcsontok leszopogatására, vagy a fehéren foszló, porhanyós húsról gondolkodom.

Meg kell osszam valakivel ezeket az emlékeket, vagy felrobbanok!

Hálótársammal fejtől-lábtól fekszünk. A szűk szalmapriccsen így férünk meg jobban. Lábfejét mindig a párnám alá gyűröm. - *Fuss weck! Elvidd a lábad az orrom elől!* - A kékszemű ukrán fiú csak azt nem szereti, ha a takarót lecibálom róla. - *Holodno. Kalt* - morogja, de azért látszik rajta, hogy örül, amiért jobban vagyok.

- *Heute. Szőhodnya. Sesznájszt létom. Sechszehn Jahre alt bin Ich* - magyarázom körülményesen. - *Mutter. Mamka. Kuhnyit feine kusáty. Ponyimájes? Verstanden?*

- *Ühüm* - harákol kékszemű haverom.

Én meg sorról-sorra elmagyarázom neki az egész ünnepi étlapot.

A délután még szebb. Valóságos csoda. Odanézek, hát látom, de nem hiszek a szememnek. Apa! É! De hogy jutott be ide? Hogy sikerült? Édes jó apám! Micsoda merészség. Mekkora kockázat! De biztos ráment két napi kenyéradagot! - csóválom a fejem, miközben sírva ráborulok.

Apa nyugtatni próbál: lám, semmi baj. A hasmenése javul. Úgy hírlík, hogy eltranszportálják őket, de ez jó jel - kacsint rám, s odasúgja: - *Közeleg a front.* - És hát azért kellett jönnie minden áron, mert még nem kívánt boldog születésnapot. A békebeli Vigh-kacsintás a csontra száradt, borostás apai arcon egyszerre sejtet reményt és áraszt szomorúságot. Megérzi s összevissza csókol. - *Ajándékot hoztam* - sündörgi a fülembé, és kikotor a zsebéből egy összehajtogatott, ceruzával írt nyomtatványt. A tetején vastag kövér betűkkel az áll, hogy „Lager-Post”.

A szívem a torkomban lüktet, de úgy, hogy szinte fuldoklom. *Nyuszi üzenete!* Hát idetalált. És éppen ma. Nem szenzáció?!

„Drága Jóskám és Jancsikám! Vigyázzatok magatokra. Én jól vagyok. Zoltánkával szeretnék találkozni még. Sokat imádkozom.” Aláírás: „*Elza-Anyuka*” A pecséten Raavensbrück. Talán nyolcszáz kilométer ide. Az is távolság? Lehet, hogy egyszerre szabadulunk! Úgy látszik, mégse olyan bolondság az az Elzabé-kabala.

- *Figyelj az ablakból reggelente. Míg a transzport nem indul, itt vonulunk munkába. Ha tudok, majd integetek* - búcsúzkodik Apa. Csak jusson ki épségben, de már az is biztató, ahogy mosolyog. Igen, hónapok óta most először csillan a régi fény a tekintetében. Nyuszi levele, igen, az az igazi, az a legnagyobb csoda.

Esteledik. Lehet, hogy Apát álmodtam csak? A levél valódi! Itt van az ukrán lábánál, a fejem alatt. Mégis csak jó dolog ez a születésnap.

Megint elszundítottam. Arra ébredek, mint mindig, az utóbbi napokban: éhes vagyok. Az Appelp plaztról még nem hallatszik a munkába indulók talpalávalója, még éjszaka van. Az ukránom hortyog: ki más nézhetne az ágy végiből? Előrehajlok. A mindenségit! Nem hiszek a szememnek. A sercli! Onnan nevet rám, az ukránom feje alól. A nenádi, a barakkbeli!

Ohó! Most nem fogsz ki rajtam! Itt nincs becsület, csak marha nagy éhség. Aki nem lop, az gyáva. Nenád így is, úgy is tolvajnak tart - vívodom. Az ukrájszki feje alól kikandikáló gyönyörűség lázba hoz egészen. - Csak a jobbomat kell kinyújtanom érted. Eldugjalak? - latolgatom. - Nem tudnék nyugodni tőled. Megegyelek nyomban? - csurog a nyálam, de érzem, hogy az izgalomtól rágni se bírok. - Darabokban nyeljelek le? Élvezet nélkül? Ugyan. - Szinte látom, hogy ébredező társam mint túrja fel a fekhelyét kétségbeesve. Gyanakodva körülnéz. Engem gyanúsít leginkább. Nagy kék szemében könnyek, az elkeseredés, a tehetetlen düh könnyei. - Ó, hogy az ördög nem visz el! *Nem lesz belőlem sohasem valamirevaló tolvaj!* - azzal az ukrán vállát alaposan megrázom.

- *Sto? Was?* - riad a fiú.

- *He!* - bökök a kenyérére. - *Weck von hier! Még ellopja valaki* - nyögöm valami állati furcsa hangon.

- *Ja Pjotr* - mutatkozik be a kuglifejú. - *Danke. Köszönöm.* - A szeme meg ragyog. Eszébe sincs elaludni többé. Be nem áll a szája. Zsitomirba való. Hetet-havat összehord az iskolájáról, meg a városról, amelyben harminckét templom van, s ahol május elsején aki él és mozog, mind táncra perdül, úgy ám. A felét se értem, a másik felét meg csak úgy képzelem hozzá.

- *Pjotr, hallod-e, egyszer majd elmegyek hozzátok. Meglátogatlak* - biztatom megkönnyebbülten. Ujjam a pokrócon vígan gyalogol Ukrajna felé.

- *Gyere csak!* - ragyog fel a zsitomiri képe. - *Mámicska borscslevest főz neked, meg piroskit süit! Megállj csak! Az ujjad is megnyalod még! Azt, azt! A pokrócrángatót!*

Reggel friss tűz lobog a kályhában. A zsitomiri hét szem krumplit tart a lángokba, drótra fűzve - kenyérért cserélte -, innen föntről pontosan meg tudom számolni. Nincs az a költemény, amelyik vetélkednék a sült krumpli mennyei szagával. Falnak fordulok. Hiába húzódok el, az illat mind erősebb. Füstje már a szememet csípi. Hát nem idedugja a betyár, az orrom alá, az egész fekete füzért? - *Igyi! Menj már!* - De Pjotr nem hagy békén. Tovább incselkedik. Széles mosolyt nyit. Ugyan. Talán csak nem?

- *Probuj! Kusáj! Essen!*

Úristen! Ez itt, a pokol tornácán még megkínál!

- *Nekem egy, neked egy* - lát hozzá ősi módon az osztzkodáshoz.

Sírhatnak, de inkább zabálok, falunk két pofára, és röhögünk hozzá.

- *Nekem egy. Neked egy* - nyújtja a következő krumplit.

Biztosan álmodom. Akkor is kiélvezem a szenes krumpli lisztes fehér ízét. És - szent ég! - hát nem odanyújtja a harmadik csemeget is? - *Pjotr! Megbolondultál?* - szólok rá magyarul, hiszen ekkora barátság nemhogy lágerben, de még békében sincs sehol. Karomba csípek. Fáj. Nem, nem álmodom.

Az ukrainszki arca tűnődni látszik. Az utolsó szem krumplival vajon mit csinál? Magamra mutatok, s fölfűjt képemet csóválom. - *Uminjá doszt!* - sóhajtom szemforgatóan, de Pjotron nem tudok kifogni, ketté töri az utolsót is. Morzsálódó felét bekapja, a többit tenyérrel tömi eltátott számba, amikor én még tiltakozni akarok. Most már tényleg könnybe lábad a szemem. *Ilyen csodálatos születésnapom még soha életemben sem volt.*

Hol tart ki a jó örökké? Ugyan. A lágerben meg különösen gyanús: mi újabb szörnyűséget rejt a háta mögött? Még sötét hajnal van, de már kezdődik a csinnadratta, indulnak a kommandók, egyik a másik után, az Elzabé csoport azonban sehol. Én az ablakban reszketek: máris eltranszportálták volna őket? Ahogy Apa mondta? S ki tudja, hová? Megérjük-e vajon az újabb találkozást?

A baj bezzeg nem jár egyedül. Éjszaka ordítózás, jajveszékelés.

- Tűz van! Feuer! - dobognak a lábak, csak úgy reng az épület. Odakint mind vakítóbb a fény. Égnek a barakkok. Usgyi.

- *Mozgás! Kifelé! Los!* - Akárcsak Újvidéken, még ősszel, ha ugyan, amire emlékszik az ember, valaha az mind igaz volt.

Aki tud, jön-biceg a maga lábán. Aki bírja, gyengébbet karol. Pjotr engem biztat: - *Dáváj, dáváj!* - Balvállán, rákókadva egy csontváz-sovány francia fiú. Csak ne veszítsem szem elől, mint Nenádot.

- *Los! Los!* - hangzik az örök sürgetése. Ettől már, míg élek, úgy látszik, sohasem szabadulok.

- Csak tudnám, hová?

- Nem mindegy?

- Mi lesz? Mit akarnak megint?

- Majd csak megdöglünk.

Menekülés a tűzből és a füstből. Jajgatás, sivalkodás - és Pjotr, már nincs sehol. Kocogó csontvázak, imbolygó koponyák póklábú haláltánca: pokolimód egyformák vagyunk.

Nagy, nyitott szenesvagon. Az égből is fekete, kormos lé zuhog. A rámpáról idelökdöstek minket, úgy tűnik, számolatlanul. Sürgős lehet, mert őrreinkre nem jellemző ez a kapkodás. Mi meg? Akár a hullák a meszes gödörben, egymás hegyén-hátán, ázottan, furamód némán heverünk. Alig-alig nyög fel valaki. Nohiszen, a jajgatás is csak energia, s épp avval vagyunk fogytán. Nem elég, ha karunkat, lábunkat próbáljuk ficam-mentes helyzetbe hozni? A szurkos, hideg eső csontról csontra csurog, de a borzongás sem okoz fájdalmat, ez már félig-meddig halál. Annak még van mit éreznie, aki alulra került ha nem nyomják agyon, az összesűrűsödő láz ott még ad egy kis meleget. Csak moccannia ne kelljen. Már az is sok, ahogy rázkódik velünk ez a halálvonat.

Időről-időre - ki mérné? - elakadunk. Ilyenkor bemásznak vagonunkba a szürkeruhások. Ránktaposnak, s megforgatják a nyomorult rakományt, a rohadó almot: egy-kettőre kilódítják, aki már megmerevedett. *Apad a létszám minden állomáson.*

Ködben, lázban ég az agyam. Csak azt tudom, hogy még mindig vagyok, még érzek - ha tompán is. És akármilyen zavarosak legyenek a gondolataim, mégis csak az enyémekek egyelőre. *Cogito, ergo sum* - ha egybeolvadnak is már az éjszakák és nappalok.

Körös-körül dörög, lángol az ég - ha nem képzelődöm. Valami Nagyon Fontos most már túl-harsogja a kerekek csattogását, talán a Napot is füstbe borítja. Nem igaz, mégiscsak közelegne a front, a szabadság, az ágyúk, az élet? Lám, utánunk jöttek. Keletről - én hallom! - maga Sztálin dübörög itt, s Topolya üzen ezekkel a villámfényekkel. A partizánok, persze. Talán az amerikaiak is. Végre! Berlinig meg se álljatok, fiúk! Csak még megérjem. Jaj, Zoltán! Te vagy az? Hogy kerülsz ide? Nyuszi majd örül neked, bár a homlokod véres, csatakos. Kezedben füstöl a fegyver. Úristen! Köd vagy magad is, édes bátyám? Miért nem jössz igaziból?

- *Heraus! Hinaus! Aber ein-zwei! Los! Los!*

Kiszállni? Ugyan miért? Hová érkezhettünk meg, ahol még nem jártunk? Miféle újabb szenvedésekre? Nem, én megelégteltem. Csak mozdulatlanra kell dermedni, és véget ér egyszer és mindenkorra a kálváriám. Merszem nincs hozzá? Vagy az életösztön nógat még mindig?

Ha négykézláb is, de kimászok. Más is így lehet vele, vánszorogva így elevenedik meg a hullarakás. Aki még mozogni tud, csupa félig eltaposott hangya, megannyi tépettszárnyú légy: egy rozszant csűrbe vonszoljuk agyonfáradt, töpörödött tagjainkat. Lyukas fedele nem sokat ér. Odabenn tócsában áll a víz, mit számít? Ki belevizel, ki iszik belőle, kúszva-mászva, mint a féreg. A sarokban izgatott lihegés, rágcsálás, tompa ütések. Disznók a vájúnál. Valamit találtak, most marakszanak rajta. Ahogy hallom, talán rozsmagot. Csak falják, csak zabálnak. Aki bírja, marja. Nekem már mindegy. Tőlem más nem telik, mint ázni az esőben, lassan szétmállok, mint a nedves föld, magam is. Újabb fölfedezés: már látok csukott szemmel, s elmeredt tekintettel is csak álmodom. Nincs valóság többé és nincs határa az illúzióknak, csak a cseppfolyós semmi van, abban lebegek. Szívem verését néha még hallom, talán nem is lélegzem már. Lehet, hogy akinek a hóhér a fejét levágta, az is így nézheti még csonkolt önmagát egy darabig?

Nyögni, jajgatni kezdenek a zabálók. Még csak ez kellett. Üvöltenek, mint akiknek a talpáról darabokban tépik a bőrt. Csak a születés és a halál fájdalma ilyen iszonyatos. Artikulátlan kínjuk megfagyasztja a vért ereimben. *Legalább csöndben döglőnétek meg!* A rozs mérgezett volt, nyilván. Ha egyszer otthagyták a kezünk ügyében, az nem lehet véletlen. Patkánymérget etettek velünk a nyavalyások. Még egy végső náci kísérlet az alsóbbrendű népséggel? Most meg nézik valahonnét a fetrengőket? Alig hiszem, erre már nincs idejük. A nyomorultak már csak maguknak szitkozódhatnak halálos fájdalmuk ürügyén, átkaik teljesen hiábavalóak, az eget - én már megtanultam - nem lehet megostromolni. Az - bevehetetlen.

Mire a csűr elcsöndesedik, a kertek aljában már kaffognak a kézfegyverek. A halál rohadt dolog. De százszorosan az volna most, az utolsó percben. Robbanás süketít, lódít. Talán kézigránát lehetett. Ez a halálos mekegés, ez meg egy géppuska. A front lenne mégis? Netán egy kivégző osztag? Vagy hallucinálok csupán, mert ez a dolgok rendje itt, a halál előszobájában? Mindegy. Vége. *Ennyi volt az életem.* Kicsit kurta, kicsit értelmetlen. Legalább átkozódni tudnék, mint a nagyapám, s ne ilyen nyim-nyám módra múltak ki! Féreg vagyok, semmi több, és most rámtiportak. Még csak nem is szándékosan éppen rám.

Az már fix, hogy nyomom sem marad. Úgy múlok el, mint ez a sáros lé. Egyszerűen felszív a homok. Visszatérek a humuszba, a szent nagy vérkeringésbe - mondaná a jó öreg Stüsi tanár úr. Hát nem röhej? Már csupa zagyva összevisszaság vagyok. És nem csak azt nem értem, ami körülöttem zajlik, lassanként azt sem, amit magam gondolok.

Sárga fénypáaszrnák kúsznak a pajtánkba. Rá-rávillannak a *másfajta egyenruhákra*! Kucsmák, nyakba vetett géppisztolyok, érthetetlen, szlávós vezényszavak. Nehéz, ormótlán csizmák sárcuppogása. Kószáló zseblámpa-csíkok tövében, nyöszörgő rongycsomókból kileső üreges, hitetlen, pislogó szemek. Cserepes ajkak, melyek a füstszagú koszos kezekre tapadnak. Ótvaros koldusok, kik a köpenyek szegélyét csókolgatják, s a kenyérért könnyel fizetnek. Képzeldés? Tudom is én.

A ringó hordágyon, nyakig pokrócban, testem-lelkem átmelegszi. Nyuszi öléhez hasonló ez a langyító pólya. S valahonnét versek, fohászok fakadnak bennem, szavak nélkül, rímtelenül, mert most már illata és simogatása van ennek a bársony éjszakának. *És külön élvezet minden lélegzetvétel.* A Hold kacsintva vigyorog vissza rám, akárcsak Sodrincson valaha, s a bajsza óramutatóként kezd körözni, mintha Apa Marvinja kúszott volna föl az égre, hogy így világítsa be az utamat most már. Az a sok-sok betlehemi csillag is csak azért hintázik fölöttem, hogy elringasson. Uramisten! Nem igaz. *Itt vannak az oroszok! Élek...*

XII. Fuldokló szabadság

- ...Gyere már ide, Zoltán! - üvöltenék rá legszívesebben, de csak gondolatban merészkedek ilyesmire, pedig az indulat már-már szétfeszít. - Vagy legalább ne fuss el, ha rászánom magam s én lépek oda hozzád. Hadd öleljelek magamhoz végre. Nézd, csakhogylvitte az ördög azt a sok idegen rokont. Most már megszólalhatsz. Csak nem tettél némasági fogadalmat most te? Miért nem intsz már, no? Legalább az egyik szemeddel, mint ahogy régen szoktál. A fenébe is, megkukultál, bratyó, végképp, vagy mi? Csak nem utáltál meg annyira? Talán mégse. Inkább büntetsz, ugye? Azt viszont bőven megérdemlem. Tudom, nekem kell elkezdenem. Kicsit nehezen fogok hozzá. Ugye nem csoda? Túlságosan teli a zsákom. Nehéz így egyszerre kiborítani, átválogatni mindent, amit összeszedtem az elmúlt tízegynehány évben. Pedig nem halogathatom tovább. A dajkamesékből mindketten kinőttünk.

Ugyan, Zoltán, most meg miért nézel rám ilyen szomorúan? Ilyen neheztelő tekintettel? Így a kigondolt szó is elakad. Nem hiszel az őszinteségemben, érzem. Ugye, nem?

Tudod, bratyó, a helyedben én sem hinnék magamnak. Sőt, azt kell mondanom, előttem is zavaros az egész. Ha a lényegre tisztán akarom megragadni, nem tehetek másként, önvallatásom kell tovább folytatnom, míg le nem hántok magamról minden viszonylagost, minden esetleget. Percekbe vagy napokba telik, mindegy. Addig mindenképp tűrnöm kell, Zoltán, vádló tekinteted. Az értő szó, a közös nyelv a múltban gyökerezik. És csak én áshatom ki az évek hordaléka alól...

...Hát megértem. Betegen, fulladó tüdővel, mondhatni: éppen hogy csak. A nyomorúságos leltár, tifusz, mellhártyagyulladás, gennyes lábak, és harmincnyolc kiló, bruttó. Evés után, szarás előtt, mert ebben a súlycsoportban minden gramm számít. A száznolcvan centimhez ez bizony nem sok. Nyuszi biztos kavicsot dugna a pizsama-zsebembe, hogy az a komisz szél el ne fújjon. Hát huzat az van itt is, ebben a foghíjas ablakú, cserepekből összeragasztott, faramucin föltámadt világban. Sebaj. De legalább azt is megtanultam, milyen az, ha valakinek a csontja belülről böködi a bőrét. A forgóknál a legrohadtabb, egyszerűen elfogyott az ülőgumóm. A helye meg kisebesedett. Még jó, hogy az innenső szomszédomról - a szerencsétlen valami erdélyi zsidógyerek volt, szólni se nagyon volt már ereje az állandó hasmenéstől - rám maradt ez a felfújható, piros gumitömlő. Nem furcsa? Olyan örökségnek örülök, amin sírnom kellene. Hiszen a szegény srác ugyanolyan Häftling volt, mint magam, *csak ő belehalt a szabadságba*.

Utoljára a Balatonon hintáztam hasonlón, hullámverésben. Hogy is?

A valahai izmos, kis kreol legény vagyok újra s csak a játékra van gondom. A parti töltésen füst-sörényes mozdony sípol egy hosszú vagon sor élén. Nem Németországba tart, az biztos; és ki törődik vele, hogy mi a rakománya? A tarajos vízben én - Zoltánnal hadakozom, a kerek fekete autótömlő a tét. Ketten cibáljuk kétfelől. Végre sikerül megkaparintanom, megpördülök vele és ráhasalok, úgy fröcskölök kézzel-lábbal, ész nélkül, hogy Zoltán ne tudjon megközelíteni. Hát nem a víz alá bukik, s bűvár-úszással támad a disznó? Elkapja a lábam, és - zsupsz! - kiborít. Az úszógumi megkönnyebbedve messzire szökken. Utána! Talán nem is igaz. Lehet, hogy nem is velem történt ez az egész.

Bezzeg, most még a lélegzetvétel is fájdalommal jár. Zihálva aprózom inkább, mert egy-egy sóhaj, vagy önkéntelen ásítás mintha kést szúrna baloldalt a bordáim közé. Az a rohadt izzadmány idétlenkedik. Néha egy litert is leszívnak egy marha nagy tüvel. Fél napra kicsit könnyebb, aztán újra feszülni kezd. Da zdrászvujet Krásznaja Ármija! *Felszabadítottak, de hogy életben maradok-e, az még nyitott kérdés.*

A betegség láncja változatlanul szoros, hiába van már mit ennünk. Azt az erdélyi fiút sem tudom kiverni a fejemből. Hogy lehet az, hogy most, az új élet küszöbén, még mindig ürülnek az ágyak hajnalonként? Memento mori. De rám ez nem vonatkozik. Velem ilyesmi nem történhet. Egyáltalán nem akarok gondolkozni rajta, hogy mit, hogyan, miért? Hiába is teném. Mert ép ésszel egyszerűen felfoghatatlan, hogy épp most, s hirtelen jólétbe pusztuljunk bele. Nyílik a börtön, felrobban a villamosság, összedől a krematórium - hurrá! -, de az alig hogy szabadult halálraítéltekből mégiscsak elfolyik az élet, a csordogáló hasmenés. Hát nem röhej? A szovjet és cseh orvosok jóindulatú diéta-parancsait hogy a fenébe tartsa be az ember, ha még a szeme is éhes? Mikor végre van mit? Annyi éhkopp után?

Jó húsos káposztaleves, tejberizs, hideg húskonzervek: falom, amihez csak hozzájutok. Mint egy rágszáló állatka, szüntelenül tömöm a pofám. De amíg én erőre kapok tőle, a másik felfúvódik, vagy végzetesen elcsapja a hasát. Szerencse dolga lenne? Vagy a rejtett tartalékoké, amelyeket még a legyöngült szervezet is mozgósítani képes? Kész csoda. Ha én igen, más miért nem? Talán az a szerencsém, hogy egy pillanatra sem adtam fel soha.

Keep smiling! - gyakorolta Nyuszi a Ráday utcai tükörben a mosoly feszítését, amikor nagyon nekikeseredett. Nosza, most rajtam a sor, tessék, Janó vígan vicsorogni, ha a pofacsontjaidra feszülő pergamen belereccsen s a fogaid belecsikordulnak is. Mosolyogni, egyre szélesebb vigyorral - gyakorold hát, egy-kettő! Ilyen körülmények között ez bizony nagy teljesítmény. Meglehetősen sok önfegyelem kell hozzá, meg más is. Egy céltudatosan szerkesztett szűrő. *Mindenekelőtt: csak azokat a tényeket fogadom el, amelyek újjáéledő optimizmusom dagasztják.* Aztán: minden ráérő időmet, amikor éppen nem eszem, nem alszom, arra fordítom, hogy párnámhoz meg a gumitömlőhöz tapadva bár, mégis szabadon - álmodozzam. De nem akármiről, csakis a jövőről. Így aztán nap mint nap újrarendezem a világot.

Először is megszüntetem a szegénységet. En-bloc. Amit a boltokban, polcon, raktárban, vagy pult alatt találok, széjjelosztom az utolsó morzsaig. Lakjanak jól végre az éhes emberek. A bűzös nyomortanyákat pedig porig égetem. Lakóikat a gazdagok palotáiba, sokszobás lakásaiba költöztetem. Az igazságtevést hol kezdhethném másutt, mint ahol a bűn felütötte a fejét, Németországban. A Rajnától az Oderáig általános házkutatást tartok. Akiknél rablott holmit lelek, nyilvánosan megbotoztatom. A koncentrációs táborok volt foglyaiból, a Häftlingeiből szervezem majd a véstörvényszéket, a népbíróságot. *Büntetlenül senki sem úszhatja meg.* Mindenki felelős, aki szemet hunyt, az is. Valamennyi német család nyakára egy-egy Häftlinget ültetek. Az igen, az jó lesz: tőlünk, a parancsainktól, jóindulatunktól függnék majd. Engedély nélkül pisilni sem mehetnek: még az ételhez sem nyúlhatnak, míg Häftlingjük jól nem lakik.

Az aktív nyilasokat, hitleristákat? Azokat táborba terelem. A mi lágereinkbe, azokba a kínozókamrákba, amelyeket nekünk eszeltek ki, velünk építettek. Hadd dolgozzanak most ők kenyéren és vízen. Ott gebedjenek meg. Ahogy közülünk annyian. Míg a rajtunk hízott hájuk le nem kopig csontig. Én ugyan meg nem unom majd a nyögésüket, jajgatásukat hallgatni, és bizony nem irgalmazok egyikünknek se. Kinek-kinek érdeme szerint, nem igaz? Az ilyenek-

kel nem szabad kesztyűs kézzel bánni. *Példát kell statuálni*, igen, olyan példát, hogy az emberi gonoszság mindörökre elrettenjen önmagától.

Halálos indulataimtól magam is meghökkenek, de eszelős bosszúvágyamat még a krematóriumok vöröslő füstű, hússzagú máglyája táplálja. Hiszen annyian hamvadtak el a közülünk valók, vérlázítóan ártatlanul és értetlenül. *Mégis elszégyellem magam*.

A bíborárnyak egyszercsak halványodni kezdenek, egyik pillanatról a másikra mintha ki-
virradna. Opál sátor, szikrázó kékség vakít el; a születő szabadság szavakba nem önthető
mámora. Az élvezettől a nyálam is elcsordul.

Világra szóló fényes ünnepet fantáziálok. A városok - menyasszonyok; virágfüzérrel ékesked-
nek, egyetlen ablak sem kopár. Az utcák csak úgy zsonganak, ujjongó ismeretlenek ölelgetik
egymást, táncos népünnepélyek támadnak harmonikaszóra a ligetekben és a tereken. És akkor
felkapaszkodom egy teherautóra, a vezetőfülke tetejére, és megragadom az alkalmat, hogy
kihirdessem a Világállam megalakítását: - Nincs többé országhatár! Az előítéletek mátol
érvényüket veszítik!

Micsoda ováció! Vállukra kapnak, a boldog tömeg pedig Balatonként ringat. És akkor
mindazt a jót meghirdetem majd, amit a tudomány bölcsei a Világparlament első ülészakán
ki tudtak találni. Mén azt is megszervezem ám, mindjárt az első napokban. Ettől aztán
járványként terjed majd a jóság, szájról szájra, mert még az ismeretlenek is összecsókolóznak:
néhány perc-év alatt mindenki olyan csupaszív ember lesz, mint a sodrincsi nagyapám volt
valaha, mogorva bajusza alatt. Én meg majd szerényen elnökölök Sztálin vagy Truman
jobbján, mint akinek ebben semmi, de semmi érdeme. Inkább csak befelé mosolygok, s ha a
tekintetemmel végigsimogattam már minden sokat szenvedett testvért, felállok helyemről és
hetvenkét nyelven kürtölöm világgá az Egyenlőség Chartáját, az Újkor Tízparancsolatát. *Ezzel
veszi kezdetét az újjáépítés hősi korszaka.*

Néhány év alatt gigászi felhőkarcolókat emelünk a romok helyén, s parkokat a buldózerekkel
szétrombolt krematóriumok fölé. *A fegyvergyárakban hangszert készítenek majd.* A lőtere-
ken? Ott bukfencet vetnek, s ugróiskolát játszanak a háború sápasztotta tüdőbajos gyerekek. A
jövő variálása nyálcsorgató gyönyörűséggel tölt el, ahogy így Hold-távolból, nagyvonalúan
egész Európa térképét átrendezem, s egy-egy folyót, tengert csak úgy máshová terek, a rend
és az igazság kedvéért.

Máskor meg elandalodom s napokig elidőzőm a hajdani sodrincsi faluvégen, a patakparti
füzek lengő kócos haján, vagy a lányokon, akiket még ölelni szeretnék. Leszek én még öreg,
akár húszéves is! A képzelet hatalma végtelen, de ami a legszebb: *már el tudok vánszorogni
az ablakig.*

Ormótlan, régimódi ablakai vannak ennek a laktanyaszerű, vaskos falú irdatlan kórháznak.
Odalent - nicsak! - milyen izgatott a nyüzsgés. A kétemeletes mélységben feszülő villamos-
sínekre épp most tolnak be egy végeláthatatlan vagonst. Már rohamozzák is a magamfajták;
be jó nekik, van hozzá erejük. Kinél csak szerény tarisznya akad, kinél meg rogyasztó málhás
battyu, kikandikáló hangszerrel, festménnyel, nyeles palacsintasütővel. A hazakészülő
Häftlingek, tőlük telhetően megvámolják Németországot, és jól teszik. Itt is, ott is föl villan
azonban közöttük valami fura fehérség, néhány sompolygó, lesunyt zakóháton. A cikázó
horogkeresztes mézcsíkok csöppet sem elegánsak, engem annál inkább fölvidítanak. Ámulva
nézem, amint e helyrebillent világban Übermentscheim most szerényen söprögetnek, vagono-
kat kapcsolnak össze, meg szét, s zokszó nélkül cipelik-rakodják az úti-padokat. Germán
alaposságukat - amire olyan rátartiak szoktak lenni - most valahogy más szemszögből látom, s
nemcsak az én kétemeletes nézőpontom tehet erről. A kontraszt kézzelfogható! *Hát ne legyek*

mámoros, ne részegüljek meg a látványtól? Álmodni sem ménem volna szebbről, igazságosabbról. Egyszerűen nem tudok betelni vele. Kár, hogy a mélység már szédít. És hogy vonz, a betyár mindenit. Persze, odalent lenne az én helyem is; a zabrált örömhöz húsokkal és véremmel váltottam meg a jogom. De hiszen jártányi erőm sincs. Hopp. Hogy ez előbb nem jutott eszembe! *Levelet kell küldenem velük.* Haza! Hamar. Mit számít az, hogy reszket kezem-lábam.

A ceruzacsonk csakúgy röpül a papíron. Mákoskalács, kuglóf, bécsi szelet, kompót és piskóta, meg töltött káposzta, hogy el ne felejtsem; de a töltelékét lében úszva, meztelenül ám, mert a száraz káposzta-héjat sohasem szerettem... S pillanatok alatt kikerekedik az étlap-leveél. Ám a Marvinról sem feledkezem meg. Családi ereklyénk vajon túlélte-e a háborút? Volt-e olyan szerencséje, mint nekem? Itt, Terezina fölött olyan kéken ragyog az ég, itt még a háztetők és a kémények is épen maradtak - hátha otthon is?

Levelém gondosan összehajtogatom. Már a külsejét címezem. Nagy, nyomtatott betűkkel rávésem: „Magyarország”, meg hogy „Budapest”. A Ráday utcánál megdermedek, lehervadok. Vajon ki él? És ki nem? Apát, vajon hová transzportálták, amikor eltűnt a szemem elől? Kibírta-e? Nyusziban valamivel több a bizodalmam, a Lagerbrief miatt. Betéve fújom minden egyes szavát, még a betűk rajzolatára is híven emlékszem, de azért rág a kétely. És ha mégis bomba érte a házunkat?

Azért is találok megoldást! *„Ezerkilencszáznegyvennégyig itt lakott a címzett”* - kerítem zárójelbe -, *„kérem a postást, hogy ha lehet, keresse meg.”*

Újra az ablakban. - *Fiúk! Továriscsi! Drugovi! Drugarici! Hahó!*

Hurrá! Fölfigyeltek. Hintázva lendül, falevélként perdül és siklik lefelé halálfontos üzenetem, a hajótörött palackpostája, mígnem - iszonyú - *az az átkozott szél csak visszasodorja a falhoz!* Még jobban felkapaszkodom a széles ablakdeszkára, hogy szemmel követhessem. Már egész felsőtestem fájó bordámra nehezedik, az örvénylő utca is mindinkább szívna magába. Hol a levelem? Hová lett? Hát igen, a fenébe is, fönnakadt az első emeleti párkányon. Az a szerencsétlen fecni, még csak ez kellett, most le kell vánszorognom érte. Micsoda világ! A maga bajával törődik mindenki. A fene hogy nem eszi meg - ugye, isten tudja élsz-e barátom: Nenáde (vagy Pjotr?), te most ezt morognád erre?

A korlátba csimpaszkodva evickélek tehát lefelé. Öt méter szintkülönbség, negyvenkét lépcső, nem semmiség. Gyia, rozzant lábak! Szív, csitulj! Egy félórába biztos beletelik ez a nyamvadt expedíció.

Végre, ideértem: itt van. Lepöccintem, milyen egyszerű mozdulat. Kifulladásig lesek utána: hárman kapnak rajta, egymás kezéből szedik ki, forgatják, betűzik, hajtogatják, nincs-e benne pénz? Előre dőlve, kimeredt szemmel figyelem, mi lesz tovább. Kiáltani már nincs erőm, még integetni sem. Szárazakat nyelve latolgatom, vajon széttépik-e? Vagy elhajítják? Egy nyakigláb cilinderes manusz ment meg: pók kezeivel addig evez a sűrűben, hogy máris nála az üzenet. Ahogy felém lengeti, a mozdulata igencsak ismerős, meg is dobogtatja a szívem. - *Nyugi, druzse!* - hallom, vagy vélem hallani Nenád harsány hangját. - *Bízd ide! Útközben postára adom!* - Micsoda megkönnyebbülés a néhány magyar szó, elered a könnyem. Aztán nevetni kezdek, csak úgy ráz a köhögés és a nevetés. Ugyan, hogy lehetne Nenád ez a fickó! Pedig ugyancsak szívderítő produkció, ahogy a cilinderét pörgetve felröpíti - itt fordul át szinte az orrom előtt - s a visszahulló tányérkalapot előre nyújtott kopasz fejére ülteti anélkül, hogy egy ujjal is hozzáérne. Kész artista.

De az sem semmi, ahogy én mászom vissza a második emeletre. Véget nem érő erőfeszítés, lépcsőfokonként, szuszogva csimpaszkodom egyre feljebb. Levelem sínen van - a szó mindkét

értelmében. Derűm kitart, ha nem is látszik rajtam. Újra meg újra lépek egyet fogcsikorgatva. Visszamaradt bal lábam a kezemmel segítem, hernyóként vonaglom, valójában.

Mégis csak fölértem, ez már itt az ágyam. Belezuhanok. Úgy nyúlok ki rajta, mint egy döglött béka, mint egy partra vetett hal, de győztem! Ez a legfontosabb, még ha százhuszat ver is a pulzusom.

Egymásba kapaszkodva futnak-rohannak a napok. Nincs más dolgom, hát zabálok, meg alszom, és várok. Már nem is számolom őket, hagyom, hogy egybefolyjanak. Istentelenül régen küldtem el már azt a levelet, dehát zavaros időköt élünk. Amíg postára került; amíg a postás megkereste őket, ha ugyan talált valakit; a választ is meg kellett írni; az, hogy kire bízzák, külön gond lehetett, mert a posta külföldre, ide talán föl se vette... Magyarázat akad bőven. A késedelem még nem jelent semmit. Tehát mi mást tehetnék, mint hogy várjak, s tegyem a dolgom? Alszom, táplálkozom vasakarattal, még ha étvágyam megcsappant is. Az izzadmányt újra feszíti a szívem meg a bordám, már a leszívó fecskendő is alig segít, s csak az egyik oldalamba tudok feküdni. Csontig injekciónak, de hiába, délutánra a lázam mindig felszökik. Az az egy szerencse, hogy *a hasmenés egyelőre elkerül.*

Sóhajtvá ébredek. Fejem alá kulcsolt kezem kinyújtom s hátrafeszítem; talán ma jobb napom lesz, s erősebb lettem megint egy szusszanattal. Résnyire nyitom ki balszemem, így tartóztatom, amíg lehet, a félálom bódulatát, ahogy szoktam. De most nem jutok hozzá, hogy szemet váltsak, mert olyat látok, de olyat, hogy *hiszem is, nem is*. Az ágy melletti széken! Nem igaz. Itt mindjárt, alig kartávolságnyira! Csitt, ez képtelenség. Levél se jött, hogy jönne ő maga? Észnél légy, fiam, ha alszol is. De valami valóban terpeszkedik a takarómon. Egy nyitott kisbőrönd, vagy mi a fene, kutyamód nyomja a lábam. Ez azt jelenti, hogy... Kémlelő balszemem behunyom, s koncentrálok. Óvatosan belecsípek a fülembé, fáj. Isten úgyse, ébren vagyok! Szempillámon át újra kilesek: semmi kétség. A göndörödni próbáló, lisztes félig még túskehaj. Az őszülő borosták a széles állkapcsón. A rágás áhítata. A kenyérkaréj, amely egyre kisebbedik a szőröshátú kézben, *s az ingujj tövén a Marvin óra!* Némán szimatolok: ez az az édes-fanyar férfi testszag, amit ezer közül is megismernék. Úgy tartom vissza magam, nehogy felkiáltssak.

- *Jancsi, te csalsz!* - fékeznek le azok a jellegzetes Vigh-állkapcsok, a mannaként rám hulló szómorzsák.

Késleltetem az ébredést, nyújtom a gyönyörűségem, de már csak játékból.

- *A szempillád rezeg! Mit sumákol, te, betyár?*

- *Csudajó, hogy élsz!* - ugrok Apa nyakába, már ahogy fekve sikerül.

- *Igyekszem, de ha így szorongatsz, nem sokáig. Édes kisfiam.*

Szavak nélkül, borostás bőre alá fúródnék a legszívesebben, de csak annyi telik tőlem, hogy összemaszatoljam könnyeimmel.

- *Kapocsmacska, mondaná Anyukád* - dörmögi Apa, vonagló szájjal. A nagy darab férfi köhécsel, hüppög, zsebkendőjébe trombitál, aztán kínjában-örömében a térdemet nyomó kisbőröndhöz fordul tanácsért. Kihalász és orrom alá dug egy kalácsrudat.

- *Ugye, Nyuszi sütötte? Az ízén megérezem* - habzsolom hunyt szemmel, akaratlanul is cuppogva.

Apa alig észrevehetően int nemet.

Nem kérdezek rá. Egyelőre nem. Amire vágytam, itt billeg a térdemen, a kisbőröndben. Kétpofára tömöm hát a hasam. Közben Apát - a Hihetetlen Csodát - bámulom merev vigyorral: velem rág, velem nyel, az ádámcsutkája is szinkronban van velem. Ez istentelenül jó, de természetes. Ahogy Mária néni mondaná: *a vér kiütözik*. És néhány hete még ő is ugyanígy éhezett.

- Anyukátokról sajnós még semmit sem tudok. *A Lagerbrief óta. Emlékszel?*

- Ühüm.

- Lehet, hogy mire hazaérünk, addigra otthon lesz. Adná a Jóisten.

- Zoltán?

- Képzeld, üzent! Kutya baja, ha jóllakik. Meglásd, hamarosan négyesben ünnepeljük a vizionlátást! A felgyógyulásodat! Amíg aludtál, a kezelőorvosod is kifaggattam, ki én.

- Mellhártyagyulladás. Pleuritis - kotyogom szakszerűen. - *A múltkor négyen tanakodtak itt, az ágyam fölött. A szovjet katonaoorvos azt mondta...*

- Csuti, inkább egyél! - vág előadásomba Apa. - *Fütyülünk ezekre a kacifántos latin diagnózisokra, amikből egy kukkot sem ért a tisztességes ember. Otthon majd felhizlallak, amilyen étvágyad van, fel én. No, egy kis hazai málnaszörpöt tölthetek még?*

- Másnap hiába álltam az ablakba. Hová tűntetek? - kérdem teli szájjal.

- Még az éjjel elvittek bennünket.

- Az egész Elzabé Kommandót?

- Sajnós. *A transzportunkat Sziléziába irányították. Öt napig se koszt, se víz. Háromszázunkból ha a fele ért oda.*

A kép kísértetiesen emlékeztet a mi hullaszállító nyitott vagonunkra. Mondanám is, de a karajcsontot olyan élvezettel szopogatom, hogy nem visz rá a lelkem félbehagyni. Csak nagyokat bólogatok hozzá.

- Sachsenhausenben, május elsején szabadított fel minket a Vöröshadsereg. Főztek egy jó scsít, aztán szélnek eresztettek mindenkit. Mi meg mit tehattunk volna? Kifosztottuk a várost. Ki hogy bírta, volt aki autót is rekvirált, bizony. Én örültem, hogy élek, megelégedtem egy fogattal.

- Te milyen okos vagy mindig. Apa - dörmögtem, s elképzelem fogatháton serény Öregem. - *Ha ezt Nagyapa megérte volna...*

- Hát volt egy-két úti kalandom, de arról majd máskor. Huszonötödikén már Ambrus bácsi ajtaján zörögtem. A Dessewffy utcában, abban a fejedelmi lakosztályban most társbérlek laknak. Ő meg káposztát főzött rezsón, azon a csodálatos intarziás ebédlőasztalon. Ő maga, bizony, sajátkezűleg; amilyen megrögzött agglegény, nem is hinnéd, hogy ahhoz is ért. És te, gyerek, hogy megijedt tőlem, amikor rányitottam. Azt mondta: *síromból kikelt kísértet vagyok*.

- Odahaza? - csámcsogok.

- Nyilasok. A Szerdahelyi sógora, de én hamar kiadtam az útjukat. Három nap határidő, és punktum. Nem várták meg, hogy a népbírósághoz forduljak.

A fantáziámból életre kelt fogalmak valósággal tűzbe hoznak, s egy korty málna után már az egyívásúnak vetem oda:

- Csak nem hagyta, hogy eliszkoljanak?

- *Mint a nyulak, ha a vadászok durrogtatnak!* - húzza ki magát ültében Öregem. - *Úgy nézz rám, Jancsikám, hogy már újra a Ráday utcában lakunk. Nevünk és címünk is van, nemcsak Häftling-számunk. Igaz, egy kibombázott erdélyi menekült családdal megosztjuk egyelőre, dehát megférünk, ez legyen most a legnagyobb baj. A fő, hogy a Marvin sem állt meg, egy pillanatra sem* - hunyorít rám. - *János bácsi, akár a sajátját, úgy gondozta, amíg mi a Hitlerájban voltunk* - villantja rám a fogait; ízes szaván maga is derül, míg a corpus delictit hol az orrom alá, hol meg a fülemhez dugja.

- *Apa! És a levelem? Megkaptad?*

- *Az volt ám a szép nap! Tőled a levél, Zoltikától az üzenet. Egyetlen napba, ekkora öröm hogy fért, máig is csodálom.*

- *Tényleg, Zoltán mit üzent és kivel?*

- *Csak egyetlen szám van, kisfiam, a képem közepén, várd ki türelemmel, hogy rendre el-soroljak mindent... A bátyád haza készül. De hozzátette az üzenethozó: ha van kihez. Mert ha nincs, hát megfogadta, hogy bosszút áll értünk. Amilyen hebrencs, együnkért tízet! Írtam is mindjárt neki, hogy csak ne olyan hevesen, meg hogy a Víg - szívós, gyökeres fajta. Ezt a te teresienstadti címedet is megküldtem ám neki. Nem tudtam, lesz-e erőm, hogy magam jöjjelek érted. Én sem voltam több negyvennyolc kilónál, amikor hazaértem, három hete.*

- *Hogy sikerült mégis?*

- *Hát - somolyog Apa - egy kis fifikával. Testvéreim sehogy sem akartak még elengedni.*

- *Nem csoda.*

- *De én túljártam az eszükön. Azt mondtam, hogy megismerkedtem valakivel, aki ide készül. Süssenek gyorsan mindenfélét. Ez volna a koffer - kacsint, és a kezembe nyom még egy rúd kalácsot.*

- *Szó nélkül leléptél?* - cuppogok elismeréssel.

- *Valahogy úgy.*

- *Csuda klassz apa vagy!*

- *Ugyan már, Komáromnak ismertem az utat.*

- *Arra hoztak minket, kifelé. Igaz?*

- *Hanem, Jancsi - folytatja a szemérmes dicsekvést -, tudod-e, mi az, csempésszel átevezni a határ-Dunán? Utánad eresztenek egy sorozatot, hogy fázik-porzik a víz, aztán azt sem tudod, ki volt.*

- *Nahát!*

- *És a pozsonyi pályaudvar? Ahol a prágai vonatot kerestem? Persze németül, ahogy gagyogok. Ezek meg mindjárt nekem estek, hogy náci vagyok meg SS. A horogkeresztet reklamálták a hátamról, és egyre jobban fenyegetőztek; ráncigáltak, csaknem megütöttek, már milicistáért is futottak, láttam. Ha ott ér, legjobb esetben hazatoloncolnak. Ha meg késik, még meg is lincselnek.*

- *És te?*

- *Az első vágányról éppen kifelé húzott egy szerelvény. Gyorsan felugrottam rá. Akkor ijedtem meg igazán, amikor a lármás pályaudvar már mögöttem maradt. De nehogy példát végy rólam!* - neveti el magát, és megsimogat.

Még mindig falok. - *Hogy találtál meg?* - kérdem, mert a fülem csak olyan mohó, mint a torkom.

- *Fél napig eltartott.*

- *Milyen ez a Teresienstadt? Én csak amit az ablakból láttam.*

- *A csehek Terezinának mondják. Valaha csendes kis fészek lehetett, most dugig van beteg Häftlingekkel meg katonákkal. Valóságos kórházváros. Rom nem sok van, a front csak átszaladhatott rajtuk. A horogkeresztes hátú németeknek sincs itt rossz soruk, csak cipekednek, rakodnak, az utcákat takarítják. A pozsonyi kalandon okulva, kérdezősködni itt már nem mertem, inkább némának adtam ki magam. Szerencsére rábukkantam erre a jókora épülettömbre. A kapu felett a szovjet és a cseh lobogó között ott a vöröskeresztes zászló. Másképp börtönnek néztem volna.*

- *A kórházirodában igazítottak el?*

- *Mondtam, hogy nem akartam kérdezősködni. Végigjártam előbb a földszinti kórtermeket, aztán az emeletieket. Mindenkinek a képibe néztem. Aki nem volt az ágyán, visszavártam. A csuda vigye el, mind hasonlított: sovány test, égő szem, tüskés kobak.*

- *Mégis felismertél, pedig aludtam.*

- *Valami belső hang, vagy mi - nyom egy barackot a kobakomra.*

- *Hát a cseh kisdoktor mit mondott?*

- *Hajjaj. Pneumóniát meg pleuritist hebegett nekem is, ha jól értettem; egy egész litániát a bajokból. Nekem ugyan zöldbab. Én hazaviszlek és kész, kisfiam. Még hogy „nicht tragen”, hogy nem vagy „szállítható”. Szerinte, de nem Vigh-mértékkel mérve! „Csak saját felelősségükre”, valami ilyesmit gagyogott. Fő, hogy rád találtam. Egy-kettőre útnak indulunk, fiam.*

- *Akár a világ végére!*

- *Haza, te számár! Haza! Otthon aztán gyorsan ráncba szedünk. Mit tud ez a te cseh doktorkád arról, hogy mifelénk hogy főznek? És hogy a süteményben nálunk élet van?*

Apa komolyan veszi a felelősséget. Matracom, takaróm elkéri. A vagonban puha fekhelyet vet. Szerez az útra lázmérőt, gyógyszert, s tartalék ennivalóval degeszre tankolja a kisbőröndöt. Alaposan felkészül, még az ágytálat is elcsórja. Úgy cipel lefelé minden drága cuccot, félkézzel, mert közben engem is támogatnia kell. Én csak a gumikarikát viszem a vállamon, de nekem az is sok. Mintha vassal lenne tele, nem is levegővel.

Most aztán zötyög, zakatol velünk a vonat. Délre, Délkeletre. Az elfutott hegyek sorra visszakullognak: lesunyt fejű megtért bűnösök. A csélcsep-szeles Duna viszont úgy fecseg-csobog, mint aki nem emlékszik semmi rosszra; lehet, hogy róla kéne példát vennem?

Van hát a pokolból visszatérés. Csak abban nem vagyok biztos, hogy képes leszek mihez kezdeni megváltozott magammal.

Időnként most is ácsorgunk, mint akkor, azzal a másik, ellenvonattal. A rácsos vagonoktól azonban most sem szabadulok. Sorra elhúznak mellettünk, csak hogy most másokat szállítanak fegyveres őrizet alatt, talán ugyan azokban a vagonokban. A rácsok, dróthálók mögül szőrös, csontos arcok, beesett szemek villognak ránk ijedten. Azt mondják, csendőröket visznek a ruszlik. Nincs időm sajnálni őket. Erőm összeszedve kitántorgok a vagonunk

ajtajába. Lágernyelven, gesztikulálva, onnan uszítom az öröket: - *Szoldáti! Ja bil u nyemecki lágeru!* - verem köhögve a mellem.

A szovjet harcosok nyugtatón bólongatnak s káromkodnak egy sort láttomra: azt akarom hinni, hogy bosszút fogadnak értem s azokért, akik már soha többé nem rikácsolhatnak így, *de lehet, hogy csak visszaborzadnak tőlem.*

Történelmi jóvátétel ez a két heti lázas zötyögés, csak az a szörnyű, hogy olykor már a keleti transzportok kínja is felsejlik bennem. Nehezen tudom elhessegetni a gondolatot, hogy a kollektív felelősségnek mindig akadnak ártatlan áldozatai.

Egy biztos: nincs a világnak még olyan aranyba foglalt szanatóriuma, ahol engem ennyi szívvel gondozott volna valaki is, mint itt, ezen a füstös, döcögős úton, vissza a Kálvária-dombról, meg-megállva újra minden stációnál.

Kelenföld. A pályaudvar? Ahonnét a Délvidékre indultam valaha? Nem, ez csak a romja annak, ahol magam vettem kezembe a sorsom. Ez a nyüzsgő, lerongyolódott batyus tömeg - ezek lennének az enyéim? Nem tudom. A cirkáló, karszalagos szovjet patrujokat akkor már közelebbi rokonaimnak érzem.

Valahonnét lépésben begördül egy félig üres ellenszerelvény; meg sem áll, sikongó civilek rohamozzák meg mégis. A lépcsőn, a vonatetőn már fűrtökben hasálnak. Kit fölsegítenek, kit visszalöknek. Egy öreg néni lecsúszott fejkendője után kap, s hallom, hogy nyögi: - Jaj, édes fiam.

Valahonnét, legbelülről, fura melegség kúszik a torkomra. *Mégis hazaérkeztem volna?*

Apa ruszki katonákkal egyezkedik, következésképp teherautóval vágunk át a kiégett, szörnyű városon. Egy ház leomlott homlokzatába repülőgép-csonk ékelődik. Épen maradt farkán vörös csillag. A kapualjakban felhajtott gallérú alkalmi árusok. Az ablakok, foghíjasak. Amelyik lakásban laknak, azt a papír, a furnér és az üvegcserep absztrakt mozaikja jelzi. Egyáltalán minden teljesen szabálytalan és szokatlan. Az emberek? Soványak. Otrombák. Szakállasok. A romfalakat mintha még az átmeszelt háborús plakátok tartanák össze, de a szemet hasító mézsfehér feliratok már munkára, romeltakarításra buzdítanak: „*Halál a feketézőkre*”. „*Éljen a Kommunista Párt.*” Hogy ezt is megérttem! Ez már egy új világ!

Géppuska-verte vakolat, rajta megfeketedett vérnyomok: íme a Ráday utcánk. Jaj, a régi, szép nyuszi lakás is hogy össze van rondítva! Kosz, rendetlenség, megrokkant bútorok, villany-rezso a kiégett politúros asztal közepén - hát ez lett a módi mindenütt? -, a könnyem kicsordul. A sarokból döbbenetes kincs látványa gurul elém: egy egész zsák sáros krumpli kínálja magát, pőrén kibomolva. Elérzékenyülésem könnyen ráfoghatom. Görcsösen markolászom a régi, szülői dupla-ágy keményfa-fejét, s kezembe marok a fogaimmal. Hogy magyarázzam a rámtörő ellentétes érzéseket? Inkább eltitkolom az érzetet.

Korányi doktor - a család régi orvosa - tüdőgyógyász. Egy kiló cukor, egy kiló só, vagy egy gramm arany a vizit ára, mert a pengő, az óráról órára értéktelenebb. Ahogy hallom, naponként drágul minden a duplájára. Lázam egyelőre változatlanul fölszökik minden délután, és még mindig pokolian szúr, ha köhögök. A doktor úr gondosan megvizsgál, aztán szétárja a

kezét: - *A szív megterhelése túlzott. Kúraszerű gyógyszeres támogatásra szorul. Talán kórházban jobbak lennének hozzá a feltételek.*

Apa a Nemzeti Segélyhez és a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottsághoz - a DEGOB-hoz - fordul segítségért, s nem tudják lerázni. Csak kitalpal egy ágyat a János kórház C-pavilonjában, az apácák védnöksége alatt. Itt a női szárny maradt épen - körös-körül minden romos -, a férfiaknak mindössze egy szobát nyitottak, s ebből a három ágyból lesz egy az enyém. A koszt vékony, de ágyban fekszem végre, fehér ágyban, és tea van kancsós számra. Nagy szó: itt már működik a röntgen, és orvosi vizit is jár szobáról szobára, majd minden nap. Talán tényleg kezdenek összeállni a gyógyulásom kapaszkodói.

Isteni jó ebben a klórszagú tisztaságban. A tárt ajtón beáradó friss, tavaszi levegőt harapni lehet. És lehet nyújtózkodni, ráérősen olvasni újra. Az újságot - micsoda fejedelmi kényelem! - itt ágyhoz hordják; Apa mindig több pénzt dug az éjjeliszekrény-fiókomba, hogy ki tudjam fizetni; *odakint ugyanis dühöng a soknullás infláció.* Könyvet a teraszra néző bal ágyról kapok, egy igazi magyar kommunistától, akit Mauthausenből - Rajk Lászlóval együtt - a Párt hozatott haza. Nyomdászból lett író, lassú beszédű - alig lehet elhinni, hogy a szedőgépen ő volt a bajnok! -, de nekem nagyon imponál céltudatossága, élettapasztalata. Nenád, Pjotr - és most László: *úgy látszik, nekem krónikus bátyi-hiányom van.*

Lászlóval átellenben, a másik napfényes ágyon egy főhadnagy fekszik. Hivatásos horthysta katonatiszt, akiről nem lehet tudni, mennyire beteg, meglehet, hogy csak dekkol itt. Átellenesége csakúgy valóságos, mint snájdig egyenruhája a fogasra akasztott vállfán. Minden mozdulata tiltakozás: ahogy következetesen a falat bámulja fektében, hogy még csak ne is kelljen Lászlóra pillantania. Amikor élibe hajtogatott pantallójába - egyik szárba a másik után - egy-egy jól beidegzett rúgással belebújik, s ahogy zubbonyát feszesre gombolja, bajszát megkeféli - egyszerűen nem létezőnk a számára. Az után szólal meg először, amikor László elhagyja a kórházat.

Ijesztget, döbbenek rá. Talán saját félelme ellen védekezik így. Horthyra tett esküjét még mindig érvényesnek tartja. Az úri világ mozdíthatatlanságát, rendíthetetlen életritmusával igazolja: ruganyos fekvőtámaszai, percre kimért guggoló tornája, beretválkozása és bajszpedrése, kiszámított sétái mind az idegeimen tapodnak és kétségessé tesznek minden változást. Az is csak az ő hatalmát bizonyítja, hogy László ágya most már üresen marad. Nem szabad vele nyíltan megütköznöm, amíg ilyen gyenge vagyok, nehogy az én ágyam is kiürítse majd.

Reggel Zsazsa hoz új-régi fényt azzal, hogy meglátogat. Amint híremet vette, hogy élek, itt terem; és ez nem kevés, amikor még nem jár semmiféle jármű a Duna fölött. Bizony szép, ahogy itt hajladozik körülöttem; fölmossa a metlachit-kockákat, bár a fáradozása biztosan fölösleges. Kitakarítja az éjjeliszekrényemet, kisimítja a lepedőt alattam, a fejem is megtámasztja dús karjával, amíg megetet a hozott befőttel; mindez nagyon jól esik, de rögtön érzem a szorgoskodás mögött az ijedséget és a kiábrándulást.

Zsazsa, a szegény kis bogárka, ő is csak az imént jött fel a pincéből a fényre, s még csak tizenöt éves: csoda-e, hogy szerelemre vágyna? A főhadnagy épp egészségügyi sétáját végzi, Zsazsa megpróbál hát odabújni hozzám, a takaróm alá - én pedig csak nyögök, de nem úgy, ahogy ő szeretné. A búcsúpuszt már a homlokomra lehel. Friss lányszagát hiába őrzi az orrom. Zsazsa sem keres meg többet, ezt biztosan tudom. Vajon Boros Andrisnak beszámol-e majd a kudarcomról? Mert, hogy az csak Zsazsa miatt nem jön be hozzám - ha él egyáltalán -, arra esküdni mernék. Valahogy még mindig nem rendeződtek a sorok.

Az egyetlen fix pont - Apa. Nap mint nap fölcaplat a hegyoldalon, s minden délután hoz magával krumplit meg olajat, amiből a teakonyhában egykettőre friss rósejbnit varázsol. Ezen élek, ettől erősödöm. Hogy miből teremti elő? Titok. Azért csak kinyomoztam mégis. Amit tudott, pénzzé tett és - sok más csencselőhöz hasonlóan - aranybeváltó mérleget állított föl az egyik nagykörúti kapualjban. Amit addig átvesz, délben továbbadja. A hasznot esszük meg, és abból futja a Korányi doktor honoráriumára. Eszembe jut a leitmeritzi cigi-kenyér boltozásunk a lágerben. Csak el ne agyabugyálják emiatt is.

A főhadnagyot szerencsére elvitte az ördög. Egykettőre kapkodta össze a cuccait, valahonnét rossz hírt kaphatott, nyilván ezért állt odébb szó nélkül. Kereste is két férfi, utóbb. Az biztos, hogy én nem hiányolom.

Már föl is kelek egy keveset, *nap mint nap gyakorolgom a függőleges életet.* Még nagyon szédülős vagyok, de meg akarok, meg fogok gyógyulni. A hízás, a súlygyarapodás - élet-programom. Bocsánatos bűn, hogy még csalással is ezen iparkodom. A napi méricskélést ugyanis mindig úgy ejtem meg, hogy kakálás előtt állok rá a mérlegre, s a későbbre szánt kenyérdarabot is a pizsamám zsebébe csúsztatom.

Föltámadásomban különösen azóta hiszek, amióta Zoltán a maga hús-vér valóságában újra megjelent, s ha csak átmenetileg is, de hazaérkezett. Az apai levél hatására ő is megjárta a terezinai kórházat, s e vargabetű után most végre itt van közöttünk, mint a Brit Hadsereg őrmestere. A Vígh családból hárman, *legalább hárman* már együtt vagyunk.

A hegyoldalban nyújtózó, bozontos kórházkert, a borostyánt futtató öreg falak, s a zöldespiros levelek átvérzett sebtapasza alatt rejtőző, lövedékvájta lyukak ugyanazok, mint tegnap meg tegnapelőtt; otthonról becipelt nyugszékem is. Az egész azonban merőben más, mint idáig volt. A frissen beindult mosoda téglakéménye nemhiába ereget éppen most ilyen aranyos, kis bárányszerűeket. A virágzó gesztenyék között, a fák tövében megbúvó, esőrágta kispad pedig ünnepélyesen mohos. Ma még a tárgyak is megszólalnak, s mind fújja a maga történetét. Piros-csíkos vászonszékem például hintázva idéz balatoni napfényt, talp alá gyűrődő forró, parti homokot. A virágillattal és madárzsivajjal terhes, kora június - mintha a távolba veszett Sodrincot szólógná. A kórus közepén csak mi vagyunk némák: a három főszereplő, a három Vígh. Apa lódenkabátban, Zoltánon katonazubbony, én meg pokrócba göngyölve, mint egy sóshering. Egy beteg, két látogató, vagy ha úgy tetszik: két civil- és egy egyenruha - meg a világtörténelem, mert az is jelen van, méghozzá személyesen.

És jó ideje hallgatunk már ebben a lélekrágó csöndben. Hasztalan hitegetnök egymást: Nyusziról nincs biztos hírünk. Ami van, rosszabb, mint a semmi. Még februárban elkülönítőbe vitték, mert legyengült; onnan írhatta a lágerlevelét. Az így elsuttogott biztatás talán nem volt egyéb, csak utolsó sóhaj. Valaki látta, hogy rettenetesen megrugdosták, a hasfala föl-szakadt, s hogy olyan állapotból a ravensbrücki lágerben még nem épült föl senki.

Keserves Apa rágódását látni, noha szemérmesen gyilkolja magát. Csak elejtett félmondataiból lehet kikövetkeztetni, hogy tetteit most szedi ízekre. Mit csinált rosszul? Mit mulasztott el? Nem csak az utolsó évben, de évtizedekre visszamenőleg. *Hogyan menthette volna meg Nyuszit?*

A viszontlátás első öröme már túl vagyunk. A gyötrődő Zoltán sem valami szívderítő látvány ebben a számunkra szokatlan egyenruhában. A kimenő-blúz vasalt vonalait úgy gyűrték meg a

gondok, mintha abban aludt volna, vagy mintha két nap, két éjjel állt volna Nyuszi ravatalánál díszőrséget. Kék szemével, átható tekintetével engem néz, de esküdni mernék, hogy Nyuszi képét próbálja vonásaimból felidézni. Szemöldökét indulat ráncolja. A lemerdzsekre kihajtott inggallér és a félrecsapott partizánka között szinte kihegyeződik friss, szúrós bajsza. Látszik: *ütni, ölni volna kedve leginkább*. Mi itt várhatunk tovább, akár heteket is, kitelik az időnkéből, de neki így, üres szívvel kell visszamennie az alakulatához, Montenegróba. Csak egy hét a szabadsága. Holnap tehát, akárhogy fáj, vissza kell indulnia. Kibiztosított fegyver, élesre állított akna.

Nézem őket és azon tűnődöm, hogy mire kell az Isten az égben? Ha tűrte, ami történt, van-e egyáltalán? Az a rengeteg ember a frontokon, a lágerokban, a krematóriumok kemencéiben mivégre pusztult el? Csak értelmetlen mézárulás volt az egész, vagy a könnyben és vérben valami új fogant? Kitől várjak választ? Boros Andrissal és Zsazsával már leszámoltam. Nenádtól? Dusántól? A szerb barátaimtól? Pjotról, az ukrántól? Ha tudnám, hová sodródtak, bizony kérdőre vonnám őket. De most már csak árnyak ők is körülöttem, mint ahogy Nyuszi is árnyék csupán. Mert nem jön már, ha eddig nem jött, biztosan tudom. Érzem. Másokat visszatartat betegség, nyomorúság. Nyuszi tőlem - csak a halál. Iszonyú, hogy mit szenvedhetett. Levelébe sűrítette fogyó energiáját és rám hagyta. *Keresztény fiát így mentette meg a zsidó anya. Jézus feltámadásáért így feszítette meg magát Mária?* Ég a testem, az arcom a láztól és a szégyentől. Talán a szélről is, mely a hegyoldalból legyint meg, Észak-Nyugat felől. A hátán messzi krematóriumok füstjét érzem, s úgy beleborzadok, hogy tüsszentenem kell.

Ezek ketten összerezzennek. Apa letörli homlokáról a szomorúságot, s anyásan igazítja el rajtam a lecsúszott takarót. Minden kis rést gondosan eltömköd. - *Kérsz enni?* - kérdi. - *Süssök a kiskonyhán rósejbnit?*

Mit tehetnék? Bólintok. A csereberén szerzett mindennapi krumpli talán most is erőt ad majd, ugyanúgy, mint az a megszenesedett lágerbeli burgonya-fűzér, annak idején.

Erre Zoltán is mozdul. Azt hiszi, neki is tennie, vagy adnia kell valamit. Esetlen kedvességgel fejembe nyomja hát a sapkáját. A vöröscsillagos hetyke tökfödöt.

A partizánka kicsit nagy - a hajam nem nőtt ki még -, s becsúszik a homlokomba szemöldökig. Oldalt csak a fülem tartja meg, nekem mégis marhára tetszik. Forgolódom, páváskodom benne, amúgy fekvé. *Kár, hogy legyőzték a náciakat nélkülem.* - *Te!* - nyerem vissza a hangom. - *Bratyó! Mesélj már! Meséld el a partizán élményeidet!*

Zoltán tekintete egyszeriben megenyhül, s összeszorított szájjal, ahogy Apa szokta, elmosolyodik. Újra az a régi kölyköpfájú, akit annyira szerettem, a minden stiklire kész Bratyó, aki Apáék előtt szemrebbenés nélkül vállalta magára azt is, amiben én voltam ludas. - Egy-két fülessel több, vagy kevesebb, mit számít az? - szokta mondani vagány büszkeséggel. - Elfér a képemen, vagy nem?

És az is eszembe jut, amikor mesélni szokott. Nem olvasmányosat, nem könyvből valót. Nyusziék sok este elmentek, mi magunk maradtunk, odabújtam melléje a fehér, farácsos ágyba, elébb birkóztunk, a mese csak aztán következett. Az se akárhogy. Zoltán alvást színlelt, s fenekét fordította felém és halk, monoton hangon, félelmes képszerűséggel rákezdte, de olyan folyékonyan, mint aki hipnózisban beszél. Meccseket közvetített, kitalált történeteket játszott el egyszemélyben, közbevetett kérdéseimet néha semmibe vette, máskor meg belecsúszott a kiszámíthatatlan cselekménybe. Jaj, azok a közösen költött, izgalmasnál izgalmasabb rémtörténetek, kiszámíthatatlan fordulatok! Közben a hang, a tónus szándékos szürkésege. Meséi felizgattak és elaltattak egyszer s mind. Testmeleg éber álmaink rezonálnak kérésében most is. - *Mesélj, Bratyó, mesélj!*

- *Nehéz* - dünnyögi Zoltán -, *az időnk meg fogytán. Aztán* - teszi hozzá tűnődve - *talán el se hinnéd.*

- *Hát mégis, mit csinálsz ott?* - kihasználok, hogy Apa nincs itt. Suttogóra fogom. - *Nekem igazán elmondhatod.*

- *Te örök kíváncsi!* - nevet ki. - *Ha minden áron tudni akarod, bujkáló fasisztákra, csetnikekre, meg usztrasákra vadászunk, nehogy újfent bajt keverjenek.* - Hangját alig leplezett büszkeség színezi.

- *Jaj, de izgalmas!*

- *Majd egyszer töviről-hegyire mindent elmesélek. Azt is, amiről most még nem szabad beszélnem.*

Így még izgalmasabb. Végigsimítom borostát serkenő arcát, hajtókás zubbonyát.

- *Bratyó! Mi az ez I.S. jelvény itt?*

- *Fricska az orrodra! Megtudod idejében!*

- *Mi a szándékod? Nem maradhatnál végleg itthon, fiam?* - ér vissza Apa a pirosra sütött jószagú krumplival, ínycsiklandozó, valóban.

- *Visszamegyek. Egyelőre. A parancsnok a szavamat vette* - magyarázkodik Zoltán halálkomolyan.

Megértem. Még sok a fasiszta a hegyekben. Zoltánra ott van szükség. Az is világos, hogy miért nem mesél többet. *Hadititok.* Meg nehezebbre is esik a sok jó bajtársáról, akiket elvesztett. Én ne érteném?

- *Azért, hogy gyógyulj meg hamar!* - nyomja a kezembe búcsúzól a partizánkáról levett sapka-csillagot.

A vérpiros zománc minden drágakőnél szebb. Párnámba rejtem, titokban nézegetem, s úgy beszélgetek vele. Enni pedig úgy eszem, mint akinek ez a legfőbb dolga. Másként hogyan készülhetnék fel az új életre? Ahová a Bratyóm betlehemi csillaga vezérel majd...

...*A sírok között már csak ketten baktatunk: Zoltán meg én. Egy ideig még szótlanul, s csak a könyökünk ér össze: azok már újra cinkosok. Körülöttünk az ősz, s a lucskosan kihalt temető.*

Szemem sarkában, a belső látómezőmön azonban egész kis külön gyülekezet. Vali hetyke mellei szinte kipattantják a kosztümkabátját, rányíló blúza a fehér parlamenterzászló, mosolya békeajánlat, ereje asszonyos tudatában; a sejtjeimben bízik, nem a szavaimban; ő már tisztában van vele, hogy mégis meghajlok előtte. Vágyam szégyenkezve ágaskodik; bárcsak már tehetném. Odébb, egy lompos öreg fűz tövében Ottó álldigál; tenyerével ernyőzi világító kopasz fejét; mintha csak Valiról akarná elterelni a háromszög csúcsában ágáló Kallós figyelmét, ami nem is nehéz, mert felső pártkapcsolatom már se lát, se hall, oly izgatottan gesztikulál, mint mindig, amikor virtuózan dialektikus helyzetelemző szónoklatába belemelegszik. Mellettük én magam sok-sok példányban, valahány arcom valaha is volt, amióta az örvény elkapott s mélybe rántott, s aztán, fura mód, magasba emelt, mint a szökőkút. A szemem sarkában egymagam egész csapat vagyok, háttérben Zsaszával, a cserkészeimmal, a szerbeimmal és a többi Häfilinggel.

Hallucinációm megpróbálom elhessegetni. Igyekszem a közös ritmusra, Zoltánra összpontosítani. - *Kérdezhetlek?*

Válasz helyett cipője orrával megpöccint egy kavicsot, majd sasszézva utánalép és messzire elrúgja.

- Csak néhány apróságot - nyögöm, és annak örülök, hogy látomásaim sebezhetetlenek. - Igazán fontos volna. Nekem legalábbis életbevágó a téma.

- Ki vele, Öcskös, mi izgat annyira. De ne ilyen beszari módra, a végén még elhányom magam.

Vége megszólalt! - Te, ugye, negyvenhatban szereltél le a jugó hadseregből? Télen jöttél haza végleg? - ütöm a vasat, amíg meleg.

- Mi a fene? Káderozol? - torpan meg egy márvány obeliszk előtt, és a fedett betonteknőre ámulva lehuppan.

- Még egyszer mondom: fontos.

- Hiszen tudod. Ne játszd a hülyét, Öcsi!

- Megteheted, hogy nem felelsz. A felsőbb szervek se válaszolnak, én meg tehetetlenül kínlódom miattatok.

- Még megsajnállak - sziszegi fapofával, de én most már nem tágítok.

- Hiába gúnyolódsz. Tudod, hű akarok maradni mindenhez, amiben hiszek, de szétszaggatnak az ellentmondások.

- Mit körülményeskedsz? - torpan meg. - Mire vagy kíváncsi?

- Csak a lényegre. Legyen egy kis türelmed, megérted. Szóval? - nyelek egy nagyot. - Miért jöttél haza éppen akkor?

- Hogy-hogy akkor? Előbb azt a kis háborút végig kellett vívjuk. Meg aztán az Öcsike is írt egy rimázkodó levelet Apánknak Terezinából, vagy azt már elfelejtettük?

- Ez az első hazaút, ez még magyarázható, de hogy újra visszautaztál, amikor már maradtál volna? Aztán a válasz nélkül hagyott leveleim, a néma hónapok, amelyek után egyszersak itt voltál civilben? Miért?

- Hát mi a fittyfenéért, kisapám?! Végére legalább annyi joggal vélem az én hazámnak is ezt az országot, mint akárki.

- Mutattál egyszer egy jelvényt. I.S.: ezek a betűk voltak rajta - fogom a hangom suttogóra.

- Hohó! Hát tőled tudták? Neked is megmondhatom: az angol missziótól kaptam.

- Mikor?

- Úristen - pattan fel. - Hetvenhétszer elmagyaráztam, a dossziémban megtalálod: a partizán parancsnokság összekötője voltam, hála hézagos angol tudásomnak. Amiért viszont kispolgári neveltetésem a felelős. Meg vagy elégedve? Te, főávós!

- Más. Ugye, a kémelhárítóknál szolgáltál?

- Unalmas vagy, Pocok. Ezt a kérdés-sorozatot is ezerszer hallottam.

- Megismételjem? - Úristen, a hangomon magam is elszörnyedek. - Nos, Bratyó? Megismételhetem, ha nem fogalmaztam világosan.

- Fölösleges, te mocsok.

- Nos?

- Előbb a különleges partizán osztagnál. A reguláris jugoszláv hadsereg megalakítása után katonai rendőrséggé szerveződünk.

- Stop! És beszerveztek! Az I.S. jelvény az Intelligent Service rövidítése. Tudtam! - *de ujjongásom szomorúan cseng, érzem. Abban reménykedtem igazából, hogy mégiscsak tisztázza magát, hiszen végtére a bátyám.*

Zoltán szembogara furcsán beszűkül. Megvetését egyetlen szóban sűríti össze: - Marha - köpi felém a véleményét. - Neked is azt mondták, hogy kém vagyok?

- Nekem? - hőkölök vissza, mert a nyers, kemény szó már-már vallomás szagú. - Nekem ugyan senki.

- Akkor milyen alapon gyanúsítgatsz?! - rázza meg a vállam. - Te, vakarcs! Hogy jössz te ahhoz, hogy engem még itt is vallassz?!

Vaspánt ujjait hideglelősen lefejem, de vádló tekintete előtt hiába hunyok szemet, az minden áthatol, pucérra vetkőztet, hogy didergek, s érzem, apám friss hantja amott beleremeg a szégyenbe. - A negyvenkilences pártiskolán - köhögöm, harákolom mélyről a választ -, ott mérlegeltük az elvtársakkal. Ott beszéltem rólad.

- Az I.S. jelvényről is, ugye? Gondolhattam volna - csendesedik el Zoltán hangja, de valahogy furcsán, fakón, mintha nyögne.

- Mindent elmondtam. Azt is, ami melletted szól. Utóvégre tisztességes elvtársnak ismertelek.

- Aki mellesleg a testvéred is. - Mintha az iménti, Apa koporsójára szórt göröngyök dörömbölnének az agyamon újra.

- Az nem szempont - próbálok védekezni -, legalábbis akkor úgy gondoltam - teszem hozzá halkán. - Értsd meg! A Rajk-per után úgy tűnt, hogy a mi dolgunk nem magánügy többé. Kallós is figyelmeztetett. „Éberség”, azt mondta.

- Stréberség! Te meg így értetted, vagy nem? Betojtál és köptél rám mindent, ami tőled telt. Pfuj! Bemocskoltál, aztán elhúzódtál tőlem, mint valami leprástól. Csodálatos, Úristen! Te Káinnál is rosszabb vagy.

- Meg kellett szakítsak veled minden kapcsolatot, amíg tisztázod magad. Az én funkciómban mi mást tehettem volna? Kallós elvtárs is ezt tanácsolta.

- Füttyölök a te elvtárskáidra! Hívd ide azt a Kallóst, neki is a pofájába mondom. Nekem már mindegy, de te ne bújjál senki mögé! Kilátszik a reszkető farkad! Mert aljas róka vagy, tudod? Meg gyáva is ráadásul. Szégyellem, hogy az öcsém vagy.

- Visszautasítom. Figyelmeztetlek...

- Befogd a szád, kölyök! Amíg csak hülye kis pukkancs voltál, irgalmatlanul szerettelek, ha bosszantottalak is néha. Amióta ilyen nyomorult vakarcs lettél, már csak megvetni tudlak. És fáj, ami összefűz veled. Hogy te is Vigh vagy. Csak anyánk nevét ki ne ejtsd többé a szádon, mert még valami olyanra kényszerítesz, amit magam is megbánok - mondja a fejét csóválva, és legyint. Aztán hátatfordít, és elindul a kavicsos úton, ami feltehetően a temetőkapuhoz visz, igen, őt bizonyára visszavezeti a városba, az életbe. Hát velem mi lesz?

Utána eredek.

- Tisztázni szeretnék mindent - vinnyogom. - Téged. Magamat. Azért vártalak meg most is. Ki értsen meg, ha te sem? Engem mindig a jószándék vezetett. Ahogy te mondod, a „gyanúsítgatásodban” is, képzeld.

- *Úristen! Micsoda marha! - bődül az égre Zoltán; a szeme résnyire szűkül, hadonászó karja már a mindenséggel perel, vicsorgó fogaival mintha a felhőkbe harapna. - Tudod, mi vagy te? Ön- és közveszélyes. Hát nem röhej? Kis híja, hogy emiatt az állat miatt haza nem vágtam magam! Hiszen csak bolhacsípés volt, én meg majdnem feldobtam a talpam!*

- *Hiába sértegetsz. Jobban már nem fájhatsz.*

- *Nézd a hajam, te örült! Látod? Őszülök! Miattad! Éjnek idején cipeltek el. A te idióta kérdéseiddel ostromoltak! A te hülye jelvényedért! Úristen! Hogy miért jöttem vissza, azt kérdeitek? Bár ne jöttem volna! Ki gondolhatta volna, hogy a vér szennyé, a bátorság bűnné változik a ti beteg agyatokban?*

- *Bezzeg ha Borban nem szöktem volna át, ha a keretnél maradok, s nyírom a zsidókat úgy, mint a többiek, csak parancsot teljesítek, s ti ma fölmentetek. De mert kockára tettem a bőrömet akkor, amikor ti itt még nyüszítve ágyba vizeltetek, azért - gyanús vagyok! Köszönöm, testvér, szívből köszönöm. És te? Legalább jól megfizettek? Harminc ezüst? Hiszen téged is kirúgtak a dicső mozgalomból! Hát akkor miért tetted? A seggberúgás helyére vagy még mindig olyan büszke? Hogy csillag alakú? Tűnj el, öcskös, de nyomban! Esküszöm, felfordul a gyomrom - mondja undorral s lépteit megnyújtja.*

- *Nem. Nem igaz - tiltakozom lihegve. - Én nem adtalak el. Csak tisztázni akartalak. Tehetek róla, hogy a KEB nem válaszol? Ostromlom évek óta.*

- *De engem bezzeg megkerestek! Engem megtanítottak a félelemre. Remegni kezdek, ha a lift odafönn megáll. Amikor Anni állapotos volt, az ávosoktól kérdeztem, hogy szülhet-e? Lesz-e módom rá, hogy fölneveljem a fiam? Érted ezt egyáltalán?!*

Megkondul mellettünk, szinte a füliünkbe húzzák a lélekharangot, valakiért. Túlkiabálok. - Én is szenvedtem. Mindig szerettelek.

- *Üres szavak! - üvölti a képembe. - Akár ez itt, csak kong meg kong hiába!*

- *Vigyázz! - rántom vissza a vállánál fogva, hogy fel ne öklelje a temetőfalat.*

Hirtelen elcsendesedik. - Apánknak van szerencséje. Annak jó, aki már meghalt - sóhajtja, és először néz a szemembe, annyi év után.

- *Az ő végakarata - nyögöm rekedten, s jobбомról lekapcsolom a Marvint. Megpróbálok ráhunyorogni, hátha enyhül a régi fíntortól, de csak a veríték csípi a homlokom.*

- *Menjünk haza - csóválja fejét Zoltán. - Ezt nem lehet józanul kibírni.*

- *Nesze. Apa órája. Téged illet - erősködöm nagyokat nyelve, pedig az apai örökséget a néhány nap alatt, isten úgyse megszoktam már. Fáj megválnom tőle.*

Zoltán sarkon fordul, furcsán megcélozza a közelgő temetőkaput és újra elindul, előredőlve, mint aki részeg vagy eszelős. Hiába nyújtogatom utána a Marvint. Időbe telik, amíg megérti, hogy mit akarok. Akkor megáll s furcsán elvigyorodik. Mintha Nyuszi ismeretlen kinja is ott vibrálna vésett ráncában, a szája körül. Ujjával tiltó mozdulatokat köröz, amely mind nagyobb ívet ír le, és már egész, bizonytalan egyensúlya testével int nemet, de még mindig hang nélkül. Csak vonagló ajkáról olvashatok. - Ne kcem - érzékelem a szerb visszautasítást. - Nem kell.

Idegen szavait jobban értem, mintha magyarul mondta volna. Nenáddal, Dusánnal és Pjotrral csomózódott össze az időben, s mintha velük szólna: - Feladni könnyű - hallom a susztert. És hogy az apai örökségről sohasem szabad lemondani. Ezt már csak én teszem hozzá, azt hiszem. Lehet, hogy a képzeletem játszik velem, de nem. Zoltán a zsebébe nyúl, kihúz egy

megkezdett szivaros dobozt. Apa éjjeliszekrényén láttam a kórházban. Ez volt az utolsó doboza Apánknak.

- Látod? Én is örököltém tőle valamint - mondja váratlan szelídséggel, és bennem újra megmelegsik a lélek.

- Ez az én örökségem - forgatja a kezében, a becses skatulyát már a régi Bratyó, aki kacsintani is tud újra, s nyomatékképpen még hozzáteszi: - Moje. - Azzal ceruzát vesz elő, s ahogy állva, kézben sikerül, girbe-gurba számokkal rárajzolja a kartonra a mai dátumot: „1953. VII. 1.” - Nyomás - görgeti tovább megenyhült arcán a kópé Vigh-fintort -, eridj Öcskös, aztán jelents föl, ha bírsz. Fölöttem bizony nem múltak el nyomtalanul azok az idők. Félig-meddig most is szerbül gondolkodom.

Kutatva nézek a szemébe: hát most mihez kezdjek? Politikából megbuktam. Alighanem szakmát kell tanulnom. A Marvint mindenesetre visszacsatolom. Gépies mozdulat, ujjam begyében egy kis örömet érzek mégis. De ez csak széli öröm. Legbelül tántorgok, szédülök, szúr a szívem. Belékapaszkodom. - Legalább ezt a másikat fogadd el - nyöszörgöm, magamnak is furcsa, elvékonyult hangon. - Akitől kaptam, kedves nekem. Ő az oroszoktól. - És azt gondolom, hogy ennek az órának is megvan a maga súlyos története. - Frontemlék - nyögöm. - Hadi zsákmány. Békepipa - zagyválok össze mindenfélét, s válik sírósra hangom.

- Fogadd el, Bratyó. Add a kisfiádnak. Hogy bocsásson meg nekem, ha majd felnő.

Az egyik száradó gallyakkal kócos obeliszk mögül Kovács Ottó figurája lép elő, mintegy végszóra. Úgy követett tehát madártávlatból, mint valami kósza, jótékony kísértet. Ez jólesik. Csak itt-ott csillog már a nedvesség az avaron. Az arany egész skálája szikrázik a napfényben, de nekem hiába. Forog velem a temetőkert, akár az örvény. Ottó kopasz fejbúbja s hajlott válla újra meg újra felvillan előttem. Szinte vakon nyúlok utána, s kapaszkodom belé. - Ez itt Zoltán - sóhajtom, fölöslegesen.

Lehorgadt fejét bátyám lassan odafordítja. Szemöldökét kérdőn felvonja, de azért elfogadja Ottó jobbját. Ottó a nevét mormolja, valami részvétfélét is emleget, s zavarában - ahogy szokott kileng, jobbra-balra. De aztán konokul lecövekel:

- Ismerlek, öreg fiú - nyitja a száját fanyar vigyorra. - Öcskösöd sokat regélt rólad. Tudod, milyen mafla! Már csak azért se haragudj rá - hunyorít Zoltánra, és az én fejem paskolja.

A ferde napfény megpislogtat. A világ bepárásodik a szikraharmatban, de én bűvölten csak Zoltán tekintetébe akaszkodom. Tényleg megenyhült volna? Nem akarok hinni a szememnek, de azért már ujjongok ámulva, s nem szégyellem, hogy a könnyem csurog. Azok az elszürkült szemek a régi meleg fénnel villóznak újra, heuréka! Hiába nyilall a balkarom, az sem ijeszt többé. A Marvin a csuklómon biztatóan lüktet... Legszívesebben Ottót búbolnám vissza, felszabadult, forró indulatomban.

Csak azt tudnám, hol találom Valit, hogy térdre borulva bevalljak neki mindent, de mindent. Ha még egyszer magához enged, én úgy, de úgy megszorongatom; hej, ha csak egyszer, egyetlen egyszer megölelgethetném még isten igazából, többé el nem engednők egymást, tudom. De előbb az kell, hogy elébe sorakozzunk, Zoltánnal és Ottóval együtt, hogy látva lássa: nincs többé kecmec. Aztán odasimulok a haja tövébe, ahol a legborzasabb, és a fülébe ságom majd a jelszót: Ne kcem.

Ha pedig visszaköltözik hozzám, két ölelés közt azt is elárulom neki, hogy ez a két szó mit tesz magyarul, mert azt aztán akár Kallósna is bátran a képébe vágom. Miért is ne? Hiszen még ez a Marvin is mindegyre azt ketyegi a fülembé, hogy ne-kcem, ne-kcem, ne-kcem.

No, Kallóssal ajánlatos lesz vigyázni azért eztán is, noha a pártvonal a kérdőjelekkel szemben már kevésbé merev. Szó sincs róla, hogy fejjel menjek a falnak; inkább csak annyit mondok neki a Bratyóm szavajárása szerint, hogy „será fitty, Kallós elvtárs! Ugye értjük egymást?”

A kibékülés, a káposzta fölmelegítése - akár az életben, akár a szerelemben - egyik sem megy egykönnyen, jól tudom. Csak már kerülnénk kívül a temetőkapun, hogy neki kezdhethénk együtt, újra - de valahogy másként, mint idáig. Még nem tudom megfogalmazni, hogy hogyan.

Legelőször is: gyereket akarok csinálni Valinak, és föl akarom nevelni a közös ivadékunk, hogy majd én is a karjára csatolhassam családi örökségemet, ezt a Marvint. Ez már biztos. A többit majd meglátjuk.

Csak ki innen, a való világba, minél előbb, hogy megszabadulhassak az önvádtól és a kéte-lyeknek még az emlékétől is, hogy valóban felszabaduljak s fellelegezhessek - és e szerint cse-lekedhessem -, hogy ennek a nyomasztó ébren-álmodásnak, számvetésnek, ha volt is értelme, egyszer s mindenkorra legyen most már

vége.